

Hrady a zámky moravsko-rakouského Podýjí slovem | Burgen und Schlösser des österreichisch-mährischen Thayatals in Wort

Hluboký kaňon od soutoku Rakouské a Moravské Dyje až po Znojmo je vyhlášený nejen svojí čarokrásnou přírodou, ale také četnými architektonickými památkami. Představujeme Vám slovem dvacet známých i méně známých panských sídel, svědků společné historie jihozápadní Moravy a severního Dolního Rakouska. Obrazovou přílohu představuje paralelně vydaný sešit – „obrazem“.

Das tiefe Tal vom Zusammenfluss der Deutschen und der Mährischen Thaya bis hin nach Znaim ist nicht nur wegen seiner bezaubernd schönen Natur, sondern auch wegen zahlreicher Architekturdenkmäler berühmt. Wir stellen Euch zwanzig bekannte und unbekannte Herrschaftssitze in Wort vor, Zeugen der gemeinsamen Geschichte des nördlichen Niederösterreichs und Südwestmährens. Zahlreiche Bilder präsentiert ein parallel herausgegebenes Heft – „in Bild“.

Hrady a zámky moravsko-rakouského Podýjí slovem

Burgen und Schlösser des österreichisch-mährischen Thayatals in Wort

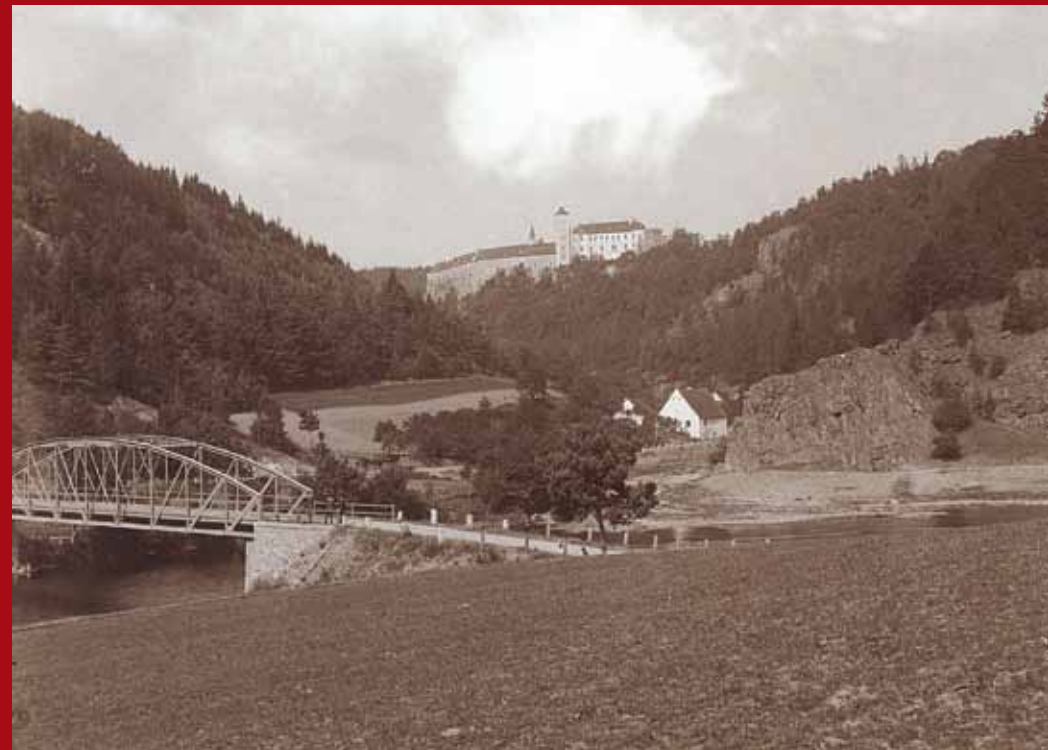
Jiří Kacetyl – Petr Lazárek – David Molák

Impressum

Text: PhDr. Jiří Kacetl; Foto: Petr Lazárek (PL), Ing. David Molik (DM), Jihomoravské muzeum ve Znojmě (JMM); Graphics & Print: Atelier FGT s.r.o.
Čížov; Co-operation: Museum Retz; Publisher: Jihomoravské muzeum ve Znojmě p. o., Přemyslovců 8, 669 45 Znojmo CZ
© 2013 ISBN 978-80-86974-12-5

Titulní str. / Titelseite: Raabs an der Thaya um 1900 / Rakous nad Dyjí kolem r. 1900. **Druhá str. / Zweite S.:** Böhmische Mauer bei Kollmitz um 1900 / Česká zed' u Chlumce kolem r. 1900. **Předposlední str. nahoře / Vorletzte S. oben:** Vranov nad Dyjí kolem r. 1900 / Fraun an der Thaya um 1900; **dole / unten:** Bitov kolem r. 1900 / Vöitau um 1900. **Zadní str. / Rückseite:** Znojenský hrad kolem r. 1925 / Znaimer Burg um 1925

Kosmas *Chronica Boemorum* A.D. 1082:

„...utrarumque provinciarum terminos non silva, non montes, non aliqua obstacula dirimant, sed rivulus, nomine Dia, fluens per plana loca vix eas disternat...“

„...hranice obou zemí nejsou rozděleny lesem, ani horami, ani jinými překážkami, nýbrž říčka jménem Dyje, tekoucí rovinami, sotva je rozděluje...“

„...die Grenzen zwischen beiden Ländern bilden weder Wald, noch Berge, noch andere Hindernisse, sondern der kleine Fluss mit dem Namen Thaya, der durch die Ebenen fließt, und beide Länder kaum durchtrennt...“

Řeka Dyje je nejmohutnějším vodním tokem v prostoru mezi Labem a Dunajem na pomezí Moravy a Dolního Rakouska a její název se řadí mezi nejstarší hydronyma ve střední Evropě. Odráží se v něm předkeltský, indoevropský kořen *dheu* ve významu „téc, tekoucí“, zkomolený v pozdně antickém období na *dujas*, z čehož staří Slované v 7. či 8. století vytvořili *Dyja*. Bavorští usedlíci v 11. století si název přizpůsobili na *taja / Thaya*. Řeka vzniká soutokem dvou zdrojnic pod skálou hradu Rakous (Raabs) v nadmořské výšce 405 m n. m. Spojuje se tu Rakouská Dyje, která pramení 658 m n. m. u obce Schweiggers v západní Lesní čtvrti a měří 76 km, a Moravská Dyje, dlouhá 68 km, jejíž pramen najdeme 653 m n. m. nedaleko Třeště na západní Moravě. Vlastní Dyje od soutoku zdrojnic až k ústí do řeky Moravy nedaleko Cáhnova v nadmořské výšce 148 m n. m. měří 235 km.

My budeme řeku sledovat v jejím nejkrásnějším, více než stokilometrovém úseku od soutoku pod Rakousí po Znojmo. Dyje je zde hluboko zaříznutá do prvohorního Českého masivu a její kaňon dále člení řada bočních přítoků. Z levobřežních vyniká Javorka (Gaberbach), Želetavka a Gránický potok, z pravobřežních pak Seebach, Tuberička (Thumeritzbach), Fugnice (Fugnitz – „Buknice“) a Chýjský potok (Kajabach). Náš výklad se upne k důkladnějšímu pochopení vzniku a úlohy pozoruhodných památek hradní a zámecské architektury, které řeku v uvedeném úseku lemuji. Začneme nejdříve přehledem významných dějinných událostí Podýjí.

Die Thaya ist der mächtigste Flusslauf im Bereich zwischen der Elbe und der Donau, an der Grenze zwischen Mähren und Niederösterreich, und ihr Name gehört zu den ältesten Hydronymen Mitteleuropas. Darin spiegelt sich der vorkeltische, indoeuropäische Stamm *dheu* im Sinne von „fließen, fließend“ wider, der in der späten Antike zu *dujas* verdreht wurde, woraus die alten Slawen im 7. oder 8. Jahrhundert den Namen *Dyja* formten. Die bairischen Siedler im 11. Jahrhundert glichen diesen Namen zu *taja / Thaya* an. Der Fluss entsteht durch den Zusammenfluss zweier Quellflüsse unter dem Felsen der Burg Raabs in einer Seehöhe von 405 m. Es verbinden sich hier die Deutsche Thaya, die auf 658 m Seehöhe bei der Gemeinde Schweiggers im westlichen Waldviertel entspringt und 76 km lang ist, und die Mährische Thaya, 68 km lang, deren Quelle wir auf 653 m Höhe unweit von Triesch im westlichen Mähren finden. Die eigentliche Thaya, vom Zusammenfluss der Quellflüsse bis zur Mündung in den Fluss March unweit von Hohenau, in einer Seehöhe von 148 m, misst 235 km.

Wir werden den Fluss in seinem schönsten Abschnitt verfolgen, einem über hundert Kilometer langen Abschnitt vom Zusammenfluss bei Raabs bis nach Znaim. Die Thaya ist tief in das paläozoische Böhmisches Massiv eingeschnitten und ihre Schlucht wird von mehreren seitlichen Zuflüssen weiter gegliedert. Von den linksufrigen Zuflüssen sind dies insbesondere Gaberbach, Schelletaubach (Želetavka) und Granitzbach (Gránický potok), von den rechtsufrigen dann der Seebach, Thumeritzbach, Fugnitz und Kajabach. Wir werden

Údolí Dyje u Cornštejna / Thayatal bei Zornstein (DM)

Doba karolinská a Velká Morava

Středověká historie odlehklých oblastí zaříznutých údolím řeky Dyje a Chuby (Kamp) na jihozápadní Moravě a v dolnorakouské Lesní čtvrti začíná v 7. až 8. století, kdy se zde začalo usazovat západoslovanské obyvatelstvo původem z jižních Čech, později také z východní Moravy. Celý kraj ležel v mocenském vakuu mezi kmenovým vévodstvím Bavorů, později mocnou říší Franků na západě a středoevropskou říší Avarů na východě, ovládající střední Podunají až po řeku Enži. Situace se změnila teprve v letech 791–803 po výbojích Karla Velikého, franského krále, od roku 800 císaře obnoveného římského impéria na Západě. Avarská říše se rozpadla a slovansko-avarské obyvatelstvo v dolnorakousko-moravském prostoru bylo zahrnuto do sféry franského vlivu a nezbytné christianizace, jež vycházela z center nových misijních diecézí v Salcburku a Pasově. V hustěji osídleném pásu mezi Enží a Vídeňským lesem podél Dunaje vznikla karolinská Východní marka (828), spravovaná franským prefektem z Tullnu, zatímco na Moravě, západním Slovensku a v severním Dolním Rakousku utvořili moravští Mojmirůvci samosprávné knížectví (825/832), později zvané Velká Morava. Největším staromoravským sídlem ve středním Podunají bylo Znojmo, na rakouském území pak Tunava (Thunau) u Gar-

unsere Aufmerksamkeit insbesondere auf das genauere Verständnis der Entstehung und des Zwecks der beachtlichen Sehenswürdigkeiten in der Burg- und Schlossarchitektur richten, die den Fluss im angegebenen Abschnitt einsäumt. Auf diesen Weg begeben wir uns zuerst mit einem Überblick der wichtigsten geschichtlichen Ereignisse.

Karolingerzeit und Großmähren

Die mittelalterliche Geschichte der entlegenen Gebiete der eingeschnittenen Täler der Thaya und des Kamp im südwestlichen Mähren und im niederösterreichischen Waldviertel beginnt im 7. bis 8. Jahrhundert, wo westslawische Bewohner, die ursprünglich aus Südböhmen, später auch aus Ostmähren stammten, begannen, sesshaft zu werden. Das gesamte Land lag in einem Macht-Vakuum zwischen dem Stammesherzogtum der Bayern und später dem mächtigen Reich der Franken im Westen einerseits und dem mitteleuropäischen Reich der Awaren im Osten andererseits, welche die mittlere Donauregion bis zum Fluss Enns beherrschten. Die Situation änderte sich erst in den Jahren 791–803 nach den Feldzügen von Karl dem Großen, dem König der Franken, der ab dem Jahr 800 Kaiser des wiedererrichteten Weströmischen Reichs war. Das Reich der Awaren zerfiel und die slawisch-awarische Bevölkerung im niederösterreichisch-mährischen Raum wurde in die Sphäre des fränkischen Einflusses und der unumgänglichen Christianisierung einbezogen, die von den Zentren der neuen Missions-Diözesen in Salzburg und Passau ausging. Im dichter besiedelten Bereich entlang der Donau zwischen dem Fluss Enns und dem Wienerwald entstand die karolingische Ostmark (828), die von einem fränkischen Präfekten aus Tulln verwaltet wurde, während in Mähren, der Westslowakei und im nördlichen Niederösterreich von den mährischen Mojmiriden ein autonomes Fürstentum gegründet wurde (825/832), das später den Namen Großmähren erhalten sollte. Die größten altmährischen Siedlungen in dem Thaya- und Kampgebiet waren Znaim und Thunau bei Gars. Zu Beginn des 10. Jahrhunderts wur-

Thayatal bei Drosendorf / Podyjí u Drozdovic (DM)

su nad Chubou. Na začátku 10. století však politickou mapu této části střední Evropy přepsali z Balkánu pronikající Maďaři. Během několika jejich tažení v letech 905–907 se ústřední správa Východní marky a Velké Moravy zhroutil, z oblasti se stal odrazový prostor pro další maďarské nájezdy do Bavor, Itálie a Sasky. Oblasti Podyjí a Pochubí (Kamptal) ležely stranou velkých cest, chráněny hůře prostupnými lesy. Proto sem v 1. polovině 10. století prchala část obyvatelstva z Podunají a Pomoraví. Mohl zde dost dobře i vzniknout lokální nárazníkový útvar ovládaný ještě staromoravskými velmoži. Svědčí o tom vznik řady typově a kulturně shodných opevněných center na ostrožnách řek, např. Sand nad Rakouskou Dyjí poblíž pozdějšího hradu Rakous (Raabs), Pallardiho hradisko nad Želetavkou poblíž Bítova, Turecký kopec nad Bihankou u Hornic na Jemnicku či Staré Hobzí nad Moravskou Dyjí.

de jedoch die politische Landkarte dieses Bereichs Mitteleuropas von den Ungarn umgeschrieben, die vom Balkan hierher durchdrangen. Während einiger ihrer Feldzüge in den Jahren 905–907 brach die Zentralverwaltung der Ostmark und Großmährens zusammen und die Region wurde zu einem Ausgangsgebiet für weitere ungarische Feldzüge nach Bayern, Italien und Sachsen. Thayatal und Kamptal lagen abseits der großen Verkehrswege, geschützt durch schwer zu durchdringende Wälder. Deshalb flüchtete in der 1. Hälfte des 10. Jahrhunderts ein Teil der Bevölkerung aus dem Donau- und dem Marchtal hierher. Es ist gut möglich, dass hier auch ein lokales politisches Stoßdämpfergebiet entstand, das von den altmährischen Obrigkeiten beherrscht wurde. Dafür spricht eine Reihe von typologisch und kulturell übereinstimmenden befestigten Zentren an den Spornen der Flüsse, wie z. B. Sand

Znak Moravského markrabství /
Wappen der Markgrafschaft Mähren

Posun hranice Moravy a Východní marky na Dyji v 11. století

Po velkém vítězství východofranského krále Oty I. nad Maďary v bitvě na řece Lechu roku 955 byla „země pod Enží“ opět začleněna do říše jako součást Bavorského vévodství – odtud Bavorská (*marcha Baioarica*) či Východní marka (*plaga orientalis; Ostarrichi*), jejímiž politickými centry byly Melk a Tulln. Roku 976 udělil císař Ota II. marku do dědičné správy bavorskému rodu Babenberků. Zatímco severní část Moravy opanovali Čechové v čele s vládnoucím rodem Přemyslovců, jižní a jihozápadní část Moravy, zahrnující Podyjí i Pochubí s dosahem téměř až k Dunaji, fungovala pravděpodobně i nadále jako okrajový samosprávný útvar místních elit.

Při první dynastické krizi Přemyslovců po roce 999 získal Moravu polský kníže Boleslav Chrabrý, pro kterého znamenala posilu v jeho válce s Římskoněmeckou říší. Právě prostor mezi Dyjí a Dunajem se v letech 1015 až 1017 stal vedlejším bojištěm, kde se Poláci a Moravané utkali s bavorskými / babenberskými oddíly. Převaha říšských sil měla nicméně za následek začátek nezvratného procesu: posunu hranice Východní marky k severu, k hornímu povodí Dyje a k linii „Moravského lesa“ (*silva More*), tedy dodnes zalesněné pahorkatiny jižně od povodí říčky Pulkavy. Nic na tom nezměnilo ani připojení celé Moravy k přemyslovským Če-

an der Deutschen Thaya nahe der späteren Burg Raabs, die Pallardi-Felsburg am Schellembach in der Nähe von Vötte, der Türkische Hügel am Bihankabach bei Hornitz unweit von Jämnitz oder Althart an der Mährischen Thaya.

Die Verschiebung der Grenze zwischen Mähren und der Ostmark auf die Thaya im 11. Jahrhundert

Nach dem großen Sieg des ostfränkischen Königs Otto I. über die Ungarn in der Schlacht auf dem Lechfeld im Jahr 955 wurde das „Land unterhalb der Enns“ erneut ins Reich eingefügt, und zwar als Bestandteil des Bayrischen Herzogtums – daher auch die Bayrische Mark (*marcha Baioarica*) oder Ostmark (*plaga orientalis; Ostarrichi*), deren politische Zentren Melk und Tulln waren. Im Jahr 976 übergab der Kaiser Otto II. die Mark in die Erbverwaltung des bayrischen Geschlechts der Babenberger. Während der nördliche Teil Mährens von den Böhmen mit dem regierenden Geschlecht der Přemysliden an der Spitze in Besitz genommen wurde, funktionierte der südliche und südwestliche Teil Mährens, einschließlich des Thayaals und des Kamptals bis fast hinunter zur Donau, wahrscheinlich weiterhin als autonomer Randbereich der lokalen Elite.

Während der ersten dynastischen Krise der Přemysliden nach dem Jahr 999 wurde Mähren vom polnischen Herzog Boleslaw I. dem Tapferen eingenommen, für den es eine Verstärkung in seinem Krieg mit dem Römisch-Deutschen Reich bedeutete. Gerade das Gebiet zwischen der Thaya und der Donau wurde in den Jahren 1015 bis 1017 zum Neben-Kriegsschauplatz, wo sich die Polen und Mähren mit den bayrischen bzw. babenbergischen Abteilen bekämpften. Die Übermacht der Reichstruppen hatte jedoch den Beginn eines unwiederbringlichen Prozesses zufolge: die Verschiebung der Grenze der Ostmark nach Norden, zum Oberlauf der Thaya und zur Linie des „Mährischen Waldes“ (*silva More*), wobei wahrscheinlich das bis heute bewaldete Hügelland südlich des Flüsschens Pulkau gemeint ist. Auch die Přemyslidischer Annektion von ganz Mähren zu Böhmen im Jahr

Wappen des Herzogtums Österreich /
Znak Rakouského vévodství

chám roku 1019. Jako důležitý mezník v procesu posunu hranice se jeví válka římskoněmeckého krále Jindřicha III. a markrabího Vojtěcha Babenberského (1018–1055) proti českému knížeti Břetislavovi v letech 1040–1041. Bojovalo se o důležité pomezí moravské hradiště, jehož jméno neznáme. Vojtěchův syn Leopold jej nakonec definitivně dobyl a vypálil. Nově dobyté velké území mezi Dunajem, Chubou a Dyjí připadlo do mocenského obvodu Východní marky, Babenberkové však nezískali do přímé správy vše. Král Jindřich si zde jako vrchní zeměpán značné majetky ponechal. Jejich propůjčením si totiž mohl postupně „kupovat“ věrnost další drobné bavorské šlechty, kterou ve své imperiální politice přirozeně potřeboval. Tak například roku 1055 postoupil jistému Haderichovi pohraniční území v údolí Pulkavy východně od pozdějšího Recu, zatím-

1019 änderte daran nichts. Ein wichtiger Meilenstein im Prozess der Grenzverschiebung scheint der Krieg des römisch-deutschen Königs Heinrich III. und des Markgrafen Adalbert des Siegreichen (1018–1055) gegen den böhmischen Herzog Břetislav in den Jahren 1040–1041 zu sein. Es wurde um eine wichtige Grenz-Burgstätte gekämpft, deren Namen wir jedoch nicht kennen. Adalberts Sohn Leopold eroberte sie zuletzt endgültig und brannte sie aus. Das neu eroberte große Gebiet zwischen der Donau, dem Kamp und der Thaya fiel unter das Machtgebiet der Ostmark, jedoch erhielten die Babenberger nicht alles unter ihre direkte Verwaltung. König Heinrich behielt sich als oberer Landesfürst beträchtliche Besitzanteile ein. Durch deren Verleihung konnte er sich nämlich langsam die Treue des übrigen bayrischen Kleinadels „erkaufen“, die er in seiner Imperialpolitik natürlich brauchte. Im Jahr 1055 überließ er zum Beispiel einem gewissen Haderich das Grenzgebiet im Pulkautal östlich des späteren Retz, während das Gebiet rund um Horn an den Grafen Herold von Poigen verpachtet wurde. Das große Forstgebiet Rogacs nördlich davon bis zum Zusammenfluss beider Thaya-Flüsse überließ König Heinrich IV. in den Jahren 1074 und 1076 den Babenbergern selbst.

Die Babenberger und die Přemysliden an der Thaya

Der Fluss Thaya ist also ab Mitte des 11. Jahrhunderts zu einer militärischen Grenze zwischen Mähren und der Ostmark geworden. Die Gelegenheit zu deren Verschiebung ergab sich im Mai 1082 im Rahmen des reichsweiten Investiturstreits. Der böhmische Herzog Vratislav II. und sein jüngerer Bruder Konrad I., der mährische Fürst zu Brünn und Znaim, fielen als Exponenten des Königs Heinrich IV. in die Mark ein und schlugen in der Schlacht bei Mailberg (*Mouriberg/Mauriberch* – „Mährer-Berg“), 20 km südwestlich von Znaim, den Babenberger Leopold II. (1075–1095), einen Anhänger von Papst Gregor VII. Den Böhmen und den Mähnern gelang es trotzdem nicht, das Land zu besetzen, da der Markgraf in

co oblast kolem „Rohů“ – Hornu byla propůjčena hraběti Geroldovi z Poigenu. Velké pole sí Roháč (*Rogacs*) severně odtud až k soutoku obou Dyjí přenechal král Jindřich IV. roku 1074 a 1076 samotným Babenberkům.

Babenberkové a Přemyslovci na Dyji

Řeka Dyje se tedy od poloviny 11. století stala vojenskou hranicí mezi Moravou a Východní markou. Příležitost k její korekci nastala v květnu 1082 v rámci celoříšského boje o investituru. Český kníže Vratislav II. a jeho mladší moravský bratr Konrád I., kníže brněnsko-znojemský, jako exponenti krále Jindřicha IV. vtrhli do marky a v bitvě u Mailberka (*Mouriberg/Mauriberch* – „Moravská hora“), 20 km jihovýchodně od Znojma, na hlavu porazili Leopolda II. Babenberského (1075–1095), příznivce papeže Řehoře VII. Čechům a Moravanům se přesto nepodařilo zemi obsadit, neboť markraběte v této krušné chvíli podržela právě výše zmíněná síť nedávno usazených říšských a markraběcích služebníků – ministeriálů. Pouze nejsevernější oblouky pravobřeží Dyje zůstaly již navždy moravské, zabezpečeny novými hrady. To je případ předpolí Bitova s hradem Vranovem nebo předpolí Znojma s novými tvrzemi Hrádek, popř. Jaroslavice. Samotné Znojmo jako centrum přemyslovské moci na jihozápadní Moravě bylo v této době zpevněno novým hradem. Obzvláště zajímavé je, že pomezí oblastí kolem soutoku obou Dyjí se Jindřich IV. odměnil Gotfrídovi z Norimberka, který bojoval spolu s Přemyslovci u Mailberka. Gotfrídův hrad Rakous (Raabs) nad soutokem, v jádru již kamenný, dal o něco později v české řeči jméno celé „zemi za Rakous“.

Aby se podyjské panství císařova exponenta nerozšířilo příliš do vnitrozemí marky, přemístil markrabě Leopold svoji rezidenci z Melku do Garsu nad Chubou, nového hradu na dohled od Maďary zničené staromoravské pevnosti Tunavy. Vztahy na pomezí se však velmi brzy uklidnily. Jindřich IV. vzal Leopolda II. již roku 1084 na milost, stejně tak pominulo nepřátelství ze strany Přemyslovců. Leopoldovy sestry Ida a Helbírka (Gerpírka) se provdaly za Litolda Znojemského a jeho pražského bra-

diesem schwierigen Moment genau vom oben erwähnten Netz von sesshaften Reichs- und markgräflichen Ministerialen unterstützt wurde. Nur die nördlichsten Schleifen des rechten Uferbereichs der Thaya blieben für immer in mährischer Hand, gesichert durch neue Burgen. Dies ist der Fall des Vorfelds von Vötau mit der Burg Frain oder das Vorfeld von Znaim mit den neuen Festungen Erdberg (Hrádek) bzw. Joslowitz (Jaroslavice). Znaim selbst als Zentrum des Machtgebiets der Přemysliden in Südwestmähren wurde in dieser Zeit mit einer neuen Burg befestigt. Besonders interessant ist, dass sich Heinrich IV. durch das Grenzgebiet rund um den Zusammenfluss beider Thayaflüsse dem Gottfried von Nürnberg dankbar zeigte, der gemeinsam mit den Přemysliden bei Mailberg gekämpft hatte. Gottfrieds Burg *Racouz* (Raabs) über dem Zusammenfluss, im Kern schon aus Stein gefertigt, gab in der tschechischen Sprache etwas später dem gesamten Land Österreich seinen Namen: „Rakousko“ = „das Land hinter Raabs“.

Damit die Herrschaft des kaiserlichen Exponenten an der Thaya nicht zu sehr in die Ostmark expandierte, verlegte der Markgraf Leopold seine Residenz von Melk nach Gars am Kamp, der neuen Burg, die sich in Sichtweite der von den Ungarn zerstörten altmährischen Festung Thunau befand. Die Verhältnisse im Grenzbereich beruhigten sich jedoch sehr rasch. Heinrich IV. begnadigte Leopold II. schon im Jahre 1084, und auch die Feindschaft von Seiten der Přemysliden legte sich. Leopolds Schwestern Ida und Gerbirg (Helbírka) wurden mit Lutold von Znaim und dessen Prager Cousin Bořivoj II. verheiratet. Auch deshalb konnte Leopolds Sohn Markgraf Leopold III. der Heilige (1095–1136) nach dem Jahr 1100 seinen Sitz von Gars nach Klosterneuburg an der Donau verlegen und seine Position im Nordwesten sichern und erweitern, mit Hilfe weiterer Ministerialen: die Kuenringer, Kastellane in Gars, eröffneten die Kolonisierung des Nordwaldes (oder Böhmwaldes) im Westen des heutigen Waldviertels, die Grafen von Pernegg (ursprünglich vom unteren Inn in Ostbayern stammend) besetzten

Románská rotunda Panny Marie a sv. Kateřiny na znojemském hradě / Romanische Rotunda der Jungfrau Maria und Hg. Katharina in der Znaimer Burg (PL)

trance Bořivoje II. I proto mohl Leopoldův syn markrabě Leopold III. Svatý (1095–1136) po roce 1100 přeložit své sídlo z Garsu do Klosterneuburku na Dunaji a své pozice na severozápadě upevňovat a rozšiřovat prostřednictvím dalších věrných ministeriálů: Kuenringové, kasteláni na Garsu, zahájili kolonizaci Severního (či Českého) lesa na západě dnešní Lesní čtvrtě, hrabata z Perneku (původem z dolního povodí Innu ve východním Bavorsku) osazovala les Roháč v okolí Tuberčičky a Dyje mezi Rakousí a Bítovem, hrabata z Plainu ze Solnohadska se usadila na Hardeku nad Dyjí v sousedství moravského Vranova, konečně Kadtlové v oblasti Mailberského lesa a povodí Pulkavy. I zmíněné panství Rakous (Raabs), dosud závislé na Přemyslovcích, se v třetině 12. století podřizuje autoritě Babenberků, jejichž mocenský vzestup je roku 1156 korunován povýšením marky na vévodství, na Bavorsku nezávislé. Hranice mezi Moravou a Rakouskem se stabilizovala, znojemští Přemyslovci se s Babenberky a jejich ministeriály přátelili. Na tom nic nezměnila ani rakousko-česká válka v letech 1176–1179, vyvolaná kuenrinskou kolonizací v oblasti dosud českého Vítorazska. Znojemský kníže Konrád Ota nejprve vyslyšel volání pražského příbuzného Soběslava II., ale po neshodách brzy obrátil kartu a podpořil stranu rakouskou. Finální verdikt císaře Fridricha I. nakonec zemskou

das Waldgebiet „*silva Rogacz*“ nahe der Thumeritz und Thaya zwischen Raabs und Vötau, die Grafen von Plain aus dem Salzburger Raum ließen sich auf Hardegg an der Thaya in der Nachbarschaft des mährischen Frain nieder und das Geschlecht der Kadtolen im Bereich des Mailberger Waldes und im Pulkautal. Auch die erwähnte Herrschaft Raabs, die bisher von den Přemysliden abhängig war, unterwarf sich im ersten Drittel des 12. Jahrhunderts der Autorität der Babenberger, deren Machtanstieg im Jahr 1156 durch die Erhebung der Mark zu einem Herzogtum bestätigt wurde, unabhängig von Bayern. Die Grenze zwischen Mähren und Österreich stabilisierte sich, die Znaimer Přemysliden waren mit den Babenbergern und deren Ministerialen befreundet. Daran änderte auch der österreichisch-böhmische Krieg in den Jahren 1176–1179 nichts, der durch die Kuenringer Kolonisierung im Bereich des bisher böhmischen Gebiet um Weitra hervorgerufen wurde. Der Znaimer Fürst Konrad Otto erhörte zuerst das Rufen seines Prager Verwandten Soběslav II., aber nach einigen Unstimmigkeiten ließ er bald ab und stellte sich auf die österreichische Seite. Das schlussendliche Verdikt des Kaisers Friedrich I. legte die Landesgrenze auch im Bereich zwischen der oberen Thaya und dem Fluss Lainsitz fest.

Die böhmisch-österreichischen Kriege im Thayatal im Hoch- und Spätmittelalter

Die Herrscher der österreichischen und der böhmischen Länder versuchten auch im 13. und 14. Jahrhundert, die Grenzlinie an der Thaya mittels ihrer treuen Adelligen weiter abzusichern. Die Anzahl der Burgen und kleinen Festungen stieg somit weiter an. Aus vielen entstanden prunkvolle Residenzen, Zentren der Obrigkeitsverwaltung und der Rechtsausübung über die Untergebenen in der Umgebung, manche jedoch wurden zum Sitz von Diebsbanden oder wurden während der Kriege beschädigt, die in dieser Region stattfanden.

Zwanzig Jahre (1226–1246) dauerte (mit einigen Unterbrechungen) der Kriegskonflikt zwischen den letzten Babenbergern und den böhmischen Přemysliden, der sicherlich zur

Pečeť krále a vévody Přemysla Otakara II. / Siegel des Königs und Herzogs Ottokar II. Přemysl

hranici upevnil i v prostoru mezi horní Dyjí a Lužnicí.

Česko-rakouské války v Podýjí ve vrcholném a pozdním středověku

Panovníci rakouských a českých zemí se i ve 13. a 14. století snažili hraniční linii na Dyji dále zabezpečit prostřednictvím svých věrných šlechticů. Počet hradů a drobných tvrzí tak ještě stoupl. Z mnohých se stala honosná sídla, centra vrchnostenské správy a výkonu práva nad poddanými v okolí, některá se stala sídly loupežných band či byla poškozena ve válkách, které těmito kraji prošly.

S několika přestávkami dvacet let (1226–1246) trval válečný konflikt mezi posledními Babenberky a českými Přemyslovci, který jistě přispěl k postupné modernizaci stávajících vesměs dřevohlinitých hradů v hrady kamenné. Poté se Podýjí na čtvrt století za panování krále a vévody Přemysla Otakara II. stalo územím vnitrozemským, prosperujícím z čilého obchodního ruchu mezi Podunajím a Moravou. Slibné časy skončily válečným zásahem nového římskoněmeckého krále Rudolfa I. Habsburského v letech 1276–1278, ve kterém mocný Přemyslovec padl. Další období politické nestability nastalo po vymření Přemyslovců roku 1306. Výsledkem vojenského manévru-

schrittweisen Modernisierung der sich dort befindlichen, vorwiegend aus Holz und Ton gefertigten Burgen zu Steinburgen beitrug. Danach wurde das Thayatal für ein Vierteljahrhundert unter der Regierung des Königs und Herzogs Ottokar II. Přemysl zu einem binnenländischen Gebiet, das durch den regen Handelsverkehr zwischen dem Donautal und Mähren prosperierte. Die verheißungsvollen Zeiten endeten durch den Eingriff des neuen römisch-deutschen Königs Rudolf I. von Habsburg in den Jahren 1276–1278, wo der mächtige Přemyslide fiel. Eine weitere Periode politischer Instabilität, die auch im Thayatal spürbar wurde, begann durch das Aussterben der Přemysliden im Jahr 1306. Das Ergebnis von militärischen Manövern und politischen Verhandlungen war die Verpfändung der königlichen Stadt Znaim an die österreichischen Habsburger, die sich auf 15 Jahre ausdehnte (1308–1323). Im Jahr 1328 folgte ein weiterer böhmisch-österreichischer Krieg, in dem Johann von Luxemburg, König von Böhmen und Markgraf von Mähren, dominierte. Als Beweis der neuen Freundschaft zwischen den Luxemburgern und den Habsburgern wurde Znaim im Jahr 1335 erneut als Zusicherung der böhmischen Aussteuer verpfändet, jedoch gleich im darauffolgenden Jahr brach König Johann die Freundschaft, drang zur Unterstützung von Ungarn ins österreichische Thayatal ein und erzwang sich die Rückgabe von Znaim.

Während der darauffolgenden Regierung des römisch-deutschen Kaisers Karl IV. wurden die Waffen für lange Jahrzehnte beiseitegelegt und durch Eheringe ersetzt. Die „goldene Ära“ wurde erst durch die wirtschaftliche Krise zu Ende des 14. Jahrhunderts beendet. In Südmähren verliefen seit dem Jahr 1393 Streitigkeiten zwischen den markgräflichen Brüdern Prokop und Jodok, in die deren Cousin Sigismund, König von Ungarn, und die Habsburger eingriffen. Die Invasionen von Prokops Anhängern nach Österreich sollten durch eine große Belagerung Znaims im Jahr 1404 bestraft werden. Diese war jedoch nicht erfolgreich und kostete den Herzog Albrecht IV. das Leben. Die Unruhen und das Chaos über-

vání a politických jednání byla zástava královského města Znojma rakouským Habsburkům, která se protáhla na patnáct let (1308–1323). Roku 1328 následovala další česko-rakouská válka, v níž dominoval Jan Lucemburský, král český a markrabě moravský. Na důkaz nového přátelství mezi Lucemburky a Habsburky bylo Znojmo roku 1335 opět zastaveno jako příslib českého věna, nicméně hned následujícího roku král Jan přátelství porušil, na podporu Uherska vpadl do rakouského Podýjí a vynutil si navrácení Znojma.

Během následující vlády římskoněmeckého císaře Karla IV. byly zbraně na dlouhá desetiletí odloženy a nahrazeny snubními prsteny. „Zlatou éru“ ukončila až politická a hospodářská krize v závěru 14. století. Na jižní Moravě probíhaly od roku 1393 šarvátky mezi markraběcími bratry Prokopem a Joštem, do kterých zasahoval bratranec Zikmund, král uherský, i Habsburkové. Vpády Prokopovců do Rakous měly být potrestány velkým obléháním Znojma roku 1404. Nebylo úspěšné a vévodu Albrechta IV. Habsburského stálo život. Neklid a chaos se poté přenesly na rakouské území, kde mezi sebou soupeřili poručníci nezletilého Albrechta V. vévodové Vilém, Leopold a Arnošt. Moravsko-rakouské Podýjí se stalo operačním prostorem pro loupeživé vojenské družiny, které „pracovaly“ v žoldu či přímo pod velením velkých šlechtických rodů po obou stranách hranice a jejich přepady („rejsy“) byly cíleny zejména na úkor bohatých zeměpanských měst a konkurenčních rodů. Zkušenosti tu mimochodem sbíral i později proslulý český válečník Jan Žižka. I přes zásah vladářů obou zemí roku 1409 se situace příliš neuklidnila. Horší mělo teprve přijít.

Husitské výboje! Z Čech se po roce 1420 přivlály i na jižní Moravu. Z počátku byl Albrecht V., rakouský vévoda, pán Znojma a brzy i markrabě moravský, ve výhodě: podařilo se mu vypálit centrum odboje v Jevišovicích. Roku 1425 však apokalyptickému vpádu českých husitů na jihozápadní Moravu a do okolí Recu zabránit nedokázal. Husitské loupežné přepady do Podýjí pokračovaly i v následujících letech, poslední je zaznamenán k roku 1432.

trugen sich danach auf österreichisches Gebiet, wo die Vormünder des minderjährigen Albrecht V., die Herzöge Wilhelm, Leopold und Ernst, gegeneinander kämpften. Das österreichisch-mährische Thayatal wurde zum Wirkungsgebiet eines räuberischen Militärgefolges, das im Sold oder direkt unter der Führung von großen Adelsgeschlechtern an beiden Seiten der Grenze „arbeitete“, und ihre Überfälle („Reisen“) waren insbesondere auf die reichen landesfürstlichen Städte und konkurrierende Geschlechter gerichtet. Erfahrung sammelte hier übrigens auch der später berühmte Kriegsführer Johann Žižka. Trotz des Eingriffs der Herrscher beider Länder im Jahr 1409 beruhigte sich die Situation nicht. Und es sollte noch schlimmer kommen.

Die Raubzüge der Hussiten! Nach dem Jahr 1420 wälzten sie sich von Böhmen auch nach Südmähren. Zu Beginn war Albrecht V., Herzog von Österreich, Herr von Znaim und bald auch Markgraf von Mähren, im Vorteil: es gelang ihm, ein Zentrum des Aufstands in Jaispitz auszubrennen. Im Jahr 1425 konnte er jedoch die apokalyptische Invasion der böhmischen Hussiten nach Südwestmähren und in die Umgebung von Retz nicht mehr verhindern. Die hussitischen Raubüberfälle ins Thayatal dauerten auch in den darauffolgenden Jahren an, der letzte wurde im Jahr 1432 verzeichnet.

Die Hussitenkriege brachten den Burgen im Thayatal und deren Herren große Erfahrungen mit neuen Kriegs- und Eroberungstaktiken. Das 2. Drittel des 15. Jahrhunderts war deshalb die Zeit zahlreicher Modernisierungen und Erweiterungen der Burgfestungen. Es war auch mehr als notwendig, da die unruhigen Zeiten nach dem Tod des gemeinsamen Monarchen Albrecht V./II. (1439) zurückkehrten. Den Frieden störten insbesondere die Herren von Lichtenburg und von Puchheim, die sich durch Raubzüge angebliche Schuldforderungen aus der Zeit von Albrechts Regierung beglichen. Die Situation beruhigte sich im Jahr 1446, aber schon im Jahr 1458 entbrannte nach dem Tod von Ladislaus Postumus ein neuer heimischer Konflikt in Öster-

Husitské války přinesly podýjským hradům a jejich pánům veliké zkušenosti s novými metodami válčení a dobývání. 2. třetina 15. století je proto dobou četných modernizací a rozšiřování hradních opevnění. Bylo to více než nutné, neboť neklidné časy se po smrti společného monarchy Albrechta II./V. (1439) vrátily. Mír rušili zejména páni z Lichtenburka a z Puchheimu, kteří si loupáním hojili údajné pohledávky z dob Albrechtovy vlády. Situace se uklidnila roku 1446, ale již v roce 1458 vypukl po smrti Ladislava Pohrobka nový domácí konflikt v Rakousech, do kterého proti arcivévodovi Albrechtovi VI. zasáhl na straně císaře Fridricha III. a Eicingů český král Jiří z Poděbrad. O deset let později se situace obrátila, takže Jiřího vojsko bojovalo na moravsko-rakouském pomezí s oddíly císaře a jeho spojence Matyáše Korvína, krále uherského a brzy nového pána Moravy. V letech 1477–1485 boje pokračovaly vnitřní válkou na dolnorakouské půdě mezi zastánci císaře a přívrženci Matyášovy. Mnoho hradů bylo těžce poškozeno, některé již nebyly nikdy obnoveny.

Soumrak gotických hradů na Dyji

Od 16. století se život v Podýjí značně uklidnil. Morava a Dolní Rakousy se od roku 1526 trvale spojily pod vládou Habsburků. Turecký postup byl naštěstí zastaven před branami Vídně. Hranice na Dyji ztrácela svůj vojenský význam. S příchodem renesance se změnily i nároky na šlechtickou rezidenci. Nemělo valného smyslu gotické hrady dále udržovat, ledaže šlechtic usoudil, že starou pevnost přestaví na pohodlnější zámecké sídlo. Opuštěné hrady chátraly a již v 18. století byly v sutinách. Návrat vojensko-politického napětí do Podýjí přineslo až 20. století se svými totalitními režimy a nekompromisním nacionalismem. Ale to je jiný, méně epický příběh.

Dnes ve sjednocené Evropě je hranice v Podýjí naštěstí již jen pouhou administrativní čarou. Projděme se proto společně údolím po proudu řeky a nechejme se okouzlit krásou neporušené přírody a příběhy kamenných svědků zašlých věků.

reich, in dem der böhmische König Georg von Podiebrad auf Seite des Kaisers Friedrich III. und der Eitzinger gegen Erzherzog Albrecht VI. eingriff. Zehn Jahre später kehrte sich die Situation um und Georgs Heer kämpfte im mährisch-österreichischen Grenzgebiet gegen die kaiserlichen Abteilungen und dessen Verbündeten Matthias Corvinus, den König Ungarns und den neuen Herrn Mährens. In den Jahren 1477–1485 fuhren die Gefechte mit einem inneren Krieg auf niederösterreichischem Boden fort, und zwar zwischen den Anhängern des Kaisers und den Anhängern Matthias'. Viele Burgen wurden schwer beschädigt, manche davon wurden nie wieder erneuert.

Die Dämmerstunde der gotischen Burgen an der Thaya

Ab dem 16. Jahrhundert beruhigte sich das Leben im Thayatal beträchtlich. Mähren und Niederösterreich vereinigten sich ab dem Jahr 1526 dauerhaft unter der Herrschaft der Habsburger und der Einzug der Türken wurde zum Glück vor den Toren Wiens gestoppt. Die Thaya als Grenze verlor ihre militärische Bedeutung. Mit dem Eintreffen der Renaissance änderten sich auch die Ansprüche an die Residenzen der Adeligen. Es hatte nicht viel Sinn, die gotischen Burgen weiter zu erhalten, außer der Adelige hätte entschieden, die alte Festung zu einer bequemerem Schlossresidenz umzubauen. Die verlassenen Burgen verfielen und schon im 18. Jahrhundert lagen sie in Schutt und Asche. Eine Wiederkehr der militärisch-politischen Anspannungen im Thayatal brachte erst das 20. Jahrhundert mit seinen totalitären Regimes und dem kompromisslosen Nationalismus. Aber das ist eine andere, weniger epische Geschichte.

Heute, im vereinten Europa, ist die Grenze im Thayatal zum Glück nur mehr eine administrative Linie. Lassen Sie uns deshalb gemeinsam einen Spaziergang entlang des Flusslaufes unternehmen und uns durch die Schönheit der unberührten Natur und die Geschichten der Steinzeugen der vergangenen Epochen verzauern.

Rakous

Nejstarší hrad rakouského Podýjí, situovaný na skále nad stejnojmenným městečkem, přímo nad soutokem Rakouské a Moravské Dyje. 25 km SZ od Hornu, 41 km Z od Znojma, 445 m n. m.

Již po roce 900 bylo starými Moravy 1,5 km západně odtud v trati „Sand“ vystavěno hradiště na obranu proti maďarským nájezdům. Po jeho vyvrácení v polovině 10. století se obyvatelstvo přesunulo k lépe chráněné skále nad soutokem. Zde podle nedávných archeologických zjištění vznikl v 1. polovině 11. století kamenný (!) obytný dům („Festes Haus“) míst-

NO-Ansicht / Pohled od SV (JMM)

Raabs

Die älteste Burg des österreichischen Thayatales, situiert auf einem Felsen über dem gleichnamigen Städtchen, direkt über dem Zusammenfluss der Deutschen und der Mährischen Thaya. 25 km NW von Horn, 41 km W von Znaim, 445 m Seehöhe.

Schon nach dem Jahr 900 wurde von den alten Mähren 1,5 km westlich von hier in der Flur „Sand“ eine Burgstätte zur Abwehr gegen die ungarischen Einfälle errichtet. Nach dessen Zerstörung in der Mitte des 10. Jahrhunderts verlagerten sich die Bewohner zum besser geschützten Felsen über dem Zusammenfluss. Hier entstand laut archäologischen Erkenntnissen in der 1. Hälfte des 11. Jahrhunderts ein steinernes (!) „Festes Haus“ des lokalen Herrschers. Die Einweihung der Burgkapelle zum St. Clemens, einem beliebten altmährischen Heiligen, ist ein Hinweis auf den noch bestehenden slawischen Einfluss in der Gegend.

Der eigentliche Name *Racouz*, der erstmals um das Jahr 1100 herum in der Kosma-Chronik erwähnt wurde, könnte auch eine verdrehte Niederschrift des slawischen *Rakovec* sein – „Raks Burg“, oder könnte den altdeutschen Namen *Ratgôz* reflektieren, worauf eine andere Niederschrift aus dem Jahr 1112 hindeutet.

Wie schon in der allgemeinen historischen Einleitung erwähnt wurde, übergab der römisch-deutsche König Heinrich IV. das Gebiet dem Grafen Gottfried von Nürnberg, als Belohnung für seine Treue in der Schlacht bei Mailberg, wo er an der Seite der Böhmen und Mährer gegen den Ostmarkgrafen Leopold II. von Babenberg gekämpft hatte. Gottfrieds Verbundenheit zu den böhmischen Ländern wurde jedoch im Jahr 1100 einer Prüfung unterzogen. Er bot nämlich dem Znaimer Fürsten Litold auf seiner Burg Zuflucht, der im Zwiespalt mit seinem Prager Cousin Fürst Břetislav II. hierher geflohen war. Dieser besetzte Znaim und forderte Gottfried im Sinne einer „alten Allianz“ auf, Litold herauszugeben. Der Znaimer Fürst wollte jedoch seine strategische Zufluchtsstätte nicht

ního velmože. Zsvěcení hradní kaple sv. Klementovi, oblíbenému staromoravskému světcí, ukazuje ještě na slovanský vliv v oblasti.

Samotný název *Racouz*, poprvé uvedený v Kosmově kronice k roku 1100, by mohl být zkomoleným zápisem slovanského *Rakovec* – „Rakův hrad“, nebo by mohl odrážet staroněmecké jméno *Ratgôz*, což naznačuje jiný zápis z roku 1112.

Jak již bylo řečeno v obecném historickém úvodu, římskoněmecký král Jindřich IV. postoupil zdejší oblast hraběti Gotfrídovi z Norimberka za jeho věrnost v bitvě u Mailberka, kde bojoval po boků Čechů a Moravanů proti východnímu markraběti Leopoldovi II. Babenberskému. Gotfrídovo přátelství k českým zemím ale bylo roku 1100 podrobeno zkoušce. Poskytl totiž na svém hradě útočiště znojemskému knížeti Litoldovi, který sem prchnul v rozepři se svým pražským bratrancem knížetem Břetislavem II. Ten obsadil Znojmo a žádal Gotfrída v duchu „starého spojení“ o Litoldovo vydání. Znojemský kníže se však strategického útočiště nechtěl vzdát, takže svého hostitele nakonec z hradu vyhnal. Gotfríd spěchal na Vranov k Břetislavovi, který nakonec s českými oddíly Litoldovu posádku na Rakousi oblehl a vyhladověl. Gotfríd se tak vrátil na svůj hrad.

V následujících letech prestiž Gotfrídova rodu stoupla, neboť jim Jindřich IV. dědičně propůjčil úřad purkrabího norimberského. Gotfrídův dědic Konrád I. zahájil kolonizaci velice neobydlené oblasti na severozápadě dnešní Lesní čtvrti na horním toku (Rakouské) Dyje s přesahem až na Novobystřicko. Od 40. let 12. století vystupuje Konrád v nejbližším okolí rakouských Babenberků, což naznačuje integraci Rakousi do Východní marky. Do stejné doby spadá i česká translace jména hradu na celé babenberské území. Konrádův syn Konrád II., poprvé s titulem hraběte z Rakousi, patřil k nejbližším straníkům vévody Leopolda V. Pokračoval v kolonizaci západních oblastí a po roce 1156 vysadil pod hradem na protějším břehu spojené Dyje trhové městečko. Samotný hrad měl patrně již tehdy převážně kamennou podobu: okružní hradba vymezila hradní areál podél hrany srázu protáhlého skalního ostro-

aufgeben, also vertrieb er letzten Endes seinen Gastgeber aus der Burg. Gottfried eilte nach Frain zu Břetislav, der danach zusammen mit böhmischen Abteilen Litolds Gefolgschaft in Raabs belagerte und aushungern ließ. Gottfried kehrte so auf seine Burg zurück.

In den darauffolgenden Jahren stieg das Ansehen von Gottfrieds Geschlecht, da ihnen von Heinrich IV. das erbliche Amt des Nürnberger Burggrafen verliehen wurde. Gottfrieds Erbe Konrad I. leitete die Kolonisierung eines großen, unbewohnten Gebiets im Nordwesten des heutigen Waldviertels auf dem Oberlauf der Deutschen Thaya ein, mit einem Übergang bis in die Umgebung von Neu Bistritz. Ab den 1140er Jahren befand sich Konrad in der nächsten Umgebung der österreichischen Babenberger, was auf eine Integration Raabs in die Ostmark hinweist. In dieselbe Epoche fällt auch die Translation des Namens der Burg auf das gesamte Babenberger Territorium. Konrads Sohn Konrad II., erstmals mit dem Titel Graf von Raabs, gehörte zu den engsten Anhängern des Herzogs Leopold V. Er setzte die Kolonisierung der westlichen Gebiete fort und nach dem Jahr 1156 errichtete er unter der Burg auf dem gegenüberliegenden Ufer der Thaya ein Marktstädtchen. Die Burg selbst hatte scheinbar schon damals eine vorwiegend steinerne Fassung: die Ringmauer begrenzte das Burgareal entlang der Kante des Steilhangs des langgezogenen Felsensporns, der nur von Westen zugänglich war. In der am besten geschützten Lage im Osten befand sich eine romanische Kapelle mit einer halbkreisförmigen Apside, davor das ältere „Feste Haus“ und an der Stirnseite der Burg ein Bergfried, der das Tor und den Zugangsweg von Oberndorf mit der Pfarrkirche sicherte.

Durch den Tod von Konrad II. im Jahr 1192 starb das alte Reichsgeschlecht von Raabs aus und die Erbschaft wurde auf Konrads Töchter aufgeteilt: Agnes, die mit dem bayrischen Grafen von Hirschberg und Dollnstein verheiratet war, erhielt die eigentliche Burg mit der Westhälfte des Herrschaftsgebiets bis nach Litschau, während die ältere Sophie, Gattin von Friedrich von Zollern, die Osthälfte mit dem

hu, přístupného pouze od západu. V nejbližší poloze na východě byla situována románská kaple s půlkruhovou apsidou, před ní pak starší „Festes Haus“ a v čele hradu bergfrit, chránící bránu a přístupovou cestu od Horní Vsi s farním kostelem.

Smrtí Konráda II. kolem roku 1192 starý říšský rod hrabat z Rakousi vymřel a dědictví si rozdělily Konrádovy dcery: Anežka, provdaná za bavorského hraběte z Hirschberka a Dollnsteinu, získala samotný hrad se západní polovicí panství až k Ličovu/Litschau, zatímco starší Sofie, choť Fridricha z Zollernu, východní polovici s městečkem v podhradí a také úřad norimberského purkrabího. Není bez zajímavosti, že Sofiini a Fridrichovi potomci se o několik staletí později proslavili jako kurfiřti braniborští a králové prusí z dynastie Hohenzollernů. Sofie však svůj díl Rakousi roku 1200 prodala vévodovi Leopoldovi VI. Babenberskému a ten sem dosadil své ministeriály.

Roku 1252 se celé hrabství spojilo v rukou nového zeměpána Přemysla Otakara II. a ten jej obratem udělil v léno mocným a věrným hrabatům z Hardeka, ovšem bez Novobystřicka, které připadlo pánům z Lomnice, a definitivně tak k Čechům. Po náhlém vymření hardeckých pánů roku 1260 předala královna a vévodkyně Markéta Babenberská, Otakarova choť, hrabství *Rakz* českému šlechtici Vokovi z Rožmberka, jemuž v žilách kolovala po matce hardecká krev. V této éře byla v centrální části hradu zahájena výstavba gotického paláce, jenž svojí hmotou přepažil přístup na nejbližší část ostrožny.

Po Otakarově pádu byl Vokův syn Jindřich nucen odevzdat léno zpět novému zeměpánovi – Rudolfu Habsburskému. Ten východní část panství s městečkem zastavil roku 1283 Štěpánovi z Maisova, maršálku rakouskému, západní část (Ličovsko) a hrad Rakous navrátil Gebhardovi z Hirschberka. Rudolfův syn vévoda Albrecht I. si nicméně roku 1297 vynutil koupi hirschberské části, takže i tento zbytek starého hrabství se stal zeměpanským, samotný hrad pak přešel do maisovské zástavy.

Roku 1358 maisovskou zástavu vyplatil rytíř Albrecht z Puchheimu, původem z Horních

Städtchen unter der Burg und auch das Amt des Nürnberger Burggrafen erbte. Es ist nicht uninteressant, dass Sophies und Friedrichs Nachkommen – die Hohenzollern – einige Jahrhunderte später als Kurfürsten von Brandenburg und als Könige von Preußen berühmt wurden. Sophie jedoch verkaufte ihren Anteil von Raabs im Jahr 1200 an Herzog Leopold VI. von Babenberg, der hier seine Ministeriale einsetzte.

Im Jahr 1252 wurde die gesamte Grafschaft in den Händen des neuen Landesfürsten Ottokar II. Přemysl vereint und dieser erteilte sie prompt den mächtigen und treuen Grafen von Hardegg als Lehen, jedoch ohne die Gegend von Neu Bistritz, die an die Herren von Lomnitz und somit endgültig an Böhmen kam. Nach einem plötzlichen Aussterben der Herren von Hardegg übergab die Königin und Herzogin Margarete von Babenberg, Ottokars Gattin, die Grafschaft *Rakz* im Jahre 1260 an den böhmischen Adelige Wok von Rosenberg, in dessen Adern Hardegger Blut von mütterlicher Seite floss. In dieser Zeit dürfte im zentralen Bereich der Burg der Ausbau eines gotischen Palasts eingeleitet werden, der durch seine Masse den Zugang zum östlichsten Teil der Burg abschottete.

Nach Ottokars Fall war Woks Sohn Heinrich gezwungen, das Lehen dem neuen Landesfürsten zurückzugeben – an Rudolf von Habsburg. Dieser verpfändete den östlichen Teil der Herrschaft im Jahr 1283 an Stephan von Meissau, den Marschall von Österreich, und den westlichen Teil mit Litschau und der Raabsburg gab er Gebhard von Hirschberg zurück. Rudolfs Sohn Herzog Albrecht I. erzwang sich jedoch im Jahr 1297 den Kauf des Hirschberger Anteils, damit ist auch dieser Rest der alten Grafschaft landesfürstlich geworden. Die Burg selbst ging dann in Meissauer Pfand über.

Im Jahr 1358 wurde der Meissauer Pfand vom Ritter Albrecht von Puchheim eingelöst, der aus Oberösterreich stammte und sich schon früher nach einem Tauschgeschäft mit dem Herzog von Österreich im Herrschaftsgebiet Litschau und Heidenreichstein nieder-

Fernansicht mit der Pfarrkirche im Hintergrund /
Dálkový pohled s farním kostelem v pozadí (JMM)

Rakous, který se již dříve po směně s rakouským vévodou usadil na panství Ličov a Kamýk (Heidenreichstein). Zákeřné přepadení hradu okolo roku 1385 českými lapky v čele s Mikulášem z Ostrova zůstalo v dějinách hradu pouhou epizodou, páni z Puchheimu nakonec podrželi Rakous téměř 350 let. Ještě ve 14. století jej významně zpevnili: dostavěli čelní bergfrit, který ve tvaru lodního kýlu chránil hradní bránu, a také rozšířili hradní palác směrem ke kapli o trakt s rytířským sálem. Roku 1411 dosáhli u vévody Albrechta V. zrušení zástavy, takže panství s hradem jim bylo uděleno v dědičné léno. K tomu navíc získali prestižní úřad dědičného rakouského truksase (jídloňose). Rytíř Jiří z Puchheimu pomáhal při obraně země za husitských válek, nicméně vzniklé pohledávky za žold pak po Albrechtově smrti (1439) neváhal vymáhat na Fridrichovi III., poručíkovi nezletilého Ladislava Pohrobka. V této době bylo městečko v podhradí opevněno, získalo i velký roční trh. Pozoruhodný náhrobek Jiřího z Puchheimu z roku 1458 je možné spatřit ve farním kostele.

V 16. století se Puchheimové řadili k nejbohatším dolnorakouským šlechtickým rodinám. Kromě Rakousi ovládali mimo jiné ještě panství Kamýk, Dobersberk, Karlštejn nad Dyjí, Horn

gelassen hatte. Der hinterlistige Überfall der Burg rund ums Jahr 1385 durch böhmische Räuberadel mit Niklas von Ostrov an der Spitze blieb in der Geschichte der Burg eine reine Episode, die Herren von Puchheim hielten Raabs letztendlich fast 350 Jahre lang. Noch im 14. Jahrhundert wurde die Burg bedeutend befestigt: der in Form eines Schiffskiels erhöhte Bergfried schützte das Burgtor und der Burgpalast wurde in Richtung zur Kapelle um einen Trakt mit dem Rittersaal erweitert. Im Jahr 1411 erreichten die Puchheimer bei Herzog Albrecht V. eine Aufhebung des Pfandes, sodass ihnen das Herrschaftsgebiet mit der Burg als Erblehen verliehen wurde. Dazu erhielten sie zusätzlich das gefragte Amt des Erbtruchsess von Österreich. Der Ritter Georg von Puchheim half bei der Verteidigung des Landes während der Hussitenkriege, jedoch zögerte er nicht, die entstandenen Ansprüche für den Sold nach dem Tod Albrechts (1439) bei Friedrich III. einzufordern, dem Vormund des minderjährigen Ladislaus Postumus. In dieser Zeit war das Städtchen unter der Burg befestigt, es erhielt auch einen Jahrmarkt. Den bemerkenswerten Grabstein des Georg von Puchheim aus dem Jahr 1458 kann man in der Pfarrkirche betrachten.

Im 16. Jahrhundert gehörten die Puchheimer zu den reichsten niederösterreichischen Adelsfamilien. Neben Raabs herrschten sie unter anderem auch in Heidenreichstein, Dobersberk, Karlstein an der Thaya, Horn oder Krumbach, bloß Litschau verloren sie im Jahr 1470. Die Mitglieder des Adelsgeschlechts zeichneten sich in den Kämpfen gegen die Türken aus. Andreas I. regten die errungenen Erfahrungen an, nach dem Jahr 1554 einen umfangreichen Umbau der Burg Raabs einzuleiten. Der Umfang unter dem Felsabsturz wurde von einer Außenfestung mit halbkreisförmigen Bastionen begrenzt, neben dem gotischen Bergfried wurde der massive „Ochsenturm“ für die Artillerie errichtet und beim Halsgraben dann der „Hungerturm“. Bis Anfang des 17. Jahrhunderts zogen sich dann die baulichen Änderungen der Wohnräume in der Burg einschließlich der Errichtung eines Uhrturms und des Baus

či Krumbach, toliko Ličov roku 1470 ztratili. Členové rodu se vyznamenávali v bojích proti Turkům. Ondřeje I. získané zkušenosti podnítily po roce 1554 k zahájení mohutné přestavby Rakousi. Obvod hradu pod skalním srázem vymezila vnější hradba s půlkruhovými bastiony, v sousedství gotického bergfritu byla vystavěna masivní „Volská věž“ pro umístění dělostřelecké baterie, u šijového příkopu pak „Hladová věž“. Do začátku 17. století se pak protáhly stavební úpravy obytných prostor uvnitř hradu včetně zřízení hodinové věže a stavba nových budov na předhradí (v sousedství gotické předsunuté bašty). Renesančně byla také přestavěna původní románská hradní brána a dům nad 70 metrů hlubokou hradní studnou v jejím sousedství.

Na konci 16. století na hradě sídlil Mikuláš z Puchheimu, přední osobnost dolnorakouské protestantské šlechty a císařský rada. Jeho skon byl tragický. V noci 15. května 1591 byl přímo na předzámčí svého sídla zastřelen svým sousedem Adamem z Hofkirchenu a Drosidlu, se kterým se přel o vydání dvou zajatců, Adamových poddaných. O události informuje dodnes pamětní deska.

Na začátku 17. století byli Puchheimové na vrcholu své moci, a císař Rudolf II. jim dokonce propustil panství Rakous z lenního závazku. Brzy však přišel pád. Ondřej II. z Puchheimu se aktivně zapojil do českého protestantského povstání proti císaři Ferdinandovi II., za což byl prohlášen za velezrádce. V září 1620 oblehlo vojsko císařova spojence Maxmiliána I., vévody bavorského, hrad Rakous a donutilo Ondřeje ke složení zbraní. Hradní pán byl zajat a odvezen do Vídně, celé panství bylo konfiskováno. Teprve po císařově smrti vrátil jeho nástupce Ferdinand III. Rakous zpět Puchheimům (1638). Brzy poté, v době švédského vpádu do Podyjí roku 1645, bránila hrad císařská posádka.

Poslední mužský příslušník Puchheimů, baron František Antonín, se po smrti své ženy roku 1702 uchýlil na duchovní dráhu a panství s hradem postoupil Františkovi z Quarientu a Raallu, který brzy nabyl i sousední panství chlumecké. Jeho potomci prodali Rakous roku

von neuen Gebäuden in der Vorburg (neben einem gotischen Bastei-Vorwerk). Auch das ursprünglich romanische Burgtor und das Haus über dem 70 m tiefen Burgbrunnen in dessen Nachbarschaft wurden im Renaissance-Stil umgebaut.

Ende des 16. Jahrhunderts wurde die Burg von Niklas von Puchheim bewohnt, einer führenden Persönlichkeit des niederösterreichischen protestantischen Adels und einem Kaiserrat. Sein Tod verlief tragisch. In der Nacht des 15. Mai 1591 wurde er direkt auf der Vorburg von seinem Nachbarn Adam von Hofkirchen und Drösiedl erschossen, mit dem er um die Herausgabe zweier Gefangener, Adams Untergebenen, gestritten hatte. Über dieses Ereignis informiert bis heute eine Gedenktafel.

Zu Beginn des 17. Jahrhunderts befanden sich die Puchheimer am Gipfel ihrer Macht, und Kaiser Rudolf II. entledigte die Herrschaft Raabs sogar der Lehensverpflichtung. Bald darauf kam jedoch der Fall. Andreas II. von Puchheim beteiligte sich aktiv am protestantischen Aufstand gegen Kaiser Ferdinand II. in Böhmen, wofür er zum Hochverräter erklärt wurde. Im September 1620 besetzte das Heer des kaiserlichen Verbündeten Maximilian I., des Herzogs von Bayern, die Burg Raabs und zwang Andreas, seine Waffen niederzulegen. Der Burgherr wurde gefangen genommen und nach Wien gebracht, seine ganze Herrschaft wurde konfisziert. Erst nach dem Tod des Kaisers gab sein Nachfolger Ferdinand III. Raabs an die Puchheimer zurück (1638). Bald darauf wurde, in der Zeit der schwedischen Invasion ins Thyatal im Jahre 1645, die Burg von der kaiserlichen Besatzung verteidigt.

Der letzte männliche Angehörige der Puchheimer, Freiherr Franz Anton, begab sich nach dem Tod seiner Frau im Jahr 1702 auf die geistliche Laufbahn und übergab Raabs an Franz von Quarient und Raall, der bald darauf auch die Herrschaft Kollmitz erlangte. Seine Nachkommen verkauften im Jahr 1760 Raabs an Baron Johann Christoph von Bartenstein, einen der Berater der Königin Maria Theresia. Im 19. Jahrhundert gab es bei der Burg häufige Besitzerwechsel: 1829 Franz Josef von Kai-

1760 baronovi Janu Kryštofovi z Bartensteinu, jednomu z rádců královny Marie Terezie. V 19. století hrad často měnil majitele: 1829 Franz Josef z Kaisersteinu, 1873 Ludwig z Villa-Seccy, roku 1878 Wilhelm z Lindheimu a roku 1879 Philipp Boos říšský hrabě z Waldeggu a Montfortu. Roku 1912 se tu usazuje bohatý továrník baron Hugo Klinger z Klingerstorffu. Po rodinné tragédii roku 1925 a v důsledku meziválečné krize se velkostatek Klingerů dostal do velkých problémů. Hrad přestal být udržován. Hugův syn Hubert Klinger hrad roku 1971 prodal švýcarskému obchodníkovi Willymu Enkovi, posléze zde vznikla pobočka Rakouského národopisného muzea. Od roku 1996 patří hrad rakouskému nakladateli Richardu Pilsovi.

Přístup: od května do září o víkendech.
Viz www.schlossraabs.at

Chlumeč

Nejmohutnější hradní zřícenina rakouského Podýjí se tyčí na sníženém konci ostrohu Dyje nad vesničkou Chlumecké Zákopí (Kollmitzgraben), 2 km J od nejvyššího kopce této části Podýjí zvaného *Kollmitzberg* (600 m n. m.), 20 km SZ od Hornu, 38 km Z od Znojma, cca 435 m n. m. Název lokality je odvozen od slovanského výrazu pro zalesněný kopec.

Již ve 12. století stál na protější straně údolí Dyje, na nízkém skalním hřebínku *Hauenstein* nad ústím Sviňského potoka (Schweinbach), 400 metrů západně od pozdějšího hradu, malý dřevohlinitý hrádek, jehož hlavní úlohou byla kontrola dyjského brodu a cesty vedoucí z Ludkovic (Ludweis), Drosidlu (Drössiedl) a Aigenu na severovýchod k Eibensteinu. Vybudoval jej nejspíše ministeriál příslušný k hrabství Rakous (Raabs), které se roku 1200 stalo zeměpanským majetkem.

Stísněná poloha nad brodem neumožňovala žádné rozšíření, proto bylo někdy po roce 1250 rozhodnuto o výstavbě nového kamenného hradu v dnešní poloze. Hrabství Rakous tehdy držel z vůle Přemysla Otakara II. pán

stein, 1873 Ludwig von Villa-Secca, im Jahr 1878 Wilhelm von Lindheim und im Jahr 1879 Philipp Boos, Reichsgraf von Waldegg und Montfort. Im Jahr 1912 ließ sich hier der reiche Fabriksinhaber Baron Hugo Klinger von Klingerstorff nieder. Nach einer Familientragödie im Jahr 1925 und in Folge der zwischenkriegszeitlichen Wirtschaftskrise geriet der Großgrundbesitz der Klinger in ernste Probleme. Die Burg wurde nicht mehr erhalten. Hugos Sohn Hubert Klinger verkaufte die Burg im Jahr 1971 an den Schweizer Geschäftsmann Willy Enk, danach entstand hier eine Zweigstelle des Österreichischen Volkskundemuseums. Seit dem Jahr 1996 gehört die Burg dem österreichischen Verleger Richard Pils.

Zutritt: Von Mai bis September am Wochenende. Siehe www.schlossraabs.at

Kollmitz

Die mächtigste Burgruine des österreichischen Thayatals ragt aus einem abfallenden Felssporn an der Thaya über dem Dörfchen Kollmitzgraben empor, 2 km S von der höchsten Erhebung dieses Teils des Thayatals, dem *Kollmitzberg* (600 m Seehöhe), 20 km NW von Horn, 38 km W von Znaim, ca. 435 m Seehöhe. Der Name ist vom slawischen Ausdruck *chlum* für einen bewaldeten Hügel abgeleitet.

Schon im 12. Jahrhundert befand sich an der gegenüberliegenden Seite des Thayatals, auf dem niedrigen Felsenkamm *Hauenstein* über der Einmündung des Schweinbaches, 400 m westlich von der späteren Burg, eine kleine Burg aus Holz und Lehm, deren Hauptaufgabe darin bestand, die Furt der Thaya und den Weg vom Süden (Ludweis, Drössiedl, Aigen) in den Nordwesten zum Eibenstein zu kontrollieren. Sie wurde mit größter Wahrscheinlichkeit von einem Ministerial der Grafschaft Raabs errichtet, welche im Jahr 1200 landesfürstlich wurde.

Die beengte Lage über der Furt ermöglichte keinerlei Erweiterung, deshalb wurde irgend-

Kollmitz von Westen gesehen / Chlumeč při pohledu od západu (PL)

Vok z Rožmberka se svými družiníky. Nový hrad *Cholmuntz* ve svém zdivu dodnes nese stopy raně gotického jádra – obdélného paláce na okraji skalního srázu. K němu patrně přiléhal jednoduše hrazený dvůr. Po bitvě na Moravském poli nastala dramatická proměna, neboť nový vévoda a král Rudolf I. Habsburský někdy v letech 1282–1293 udělil chlumecký hrad jako léno synům svého švábského spolubojovníka Eberharda I. z Waldsee. Roku 1300 koupil Jindřich z Waldsee od vdovy po Vokovi z Rožmberka několik vesnic jižně od Chlumece, a tím vytvořil pro hrad základní majetkové příslušenství. Jindřichův bratr Fridrich z Waldsee a Drozdovic pak patrně inicioval v prvních dvou dekádách 14. století rozšíření hradního jádra o 25 metrů vysoký bergfrit a také štítovou zeď chránící hrad od útoku z výše položených míst pokračujícího ostrohu. Jižním směrem byl posléze zvětšen palác a hradní areál proti západu uzavřen novou hradební zdí s branou.

Páni z Waldsee se upnuli na správu Drozdovic a chlumecké léno s panstvím přešlo po roce 1340 na Fridrichovu dceru Kateřinu a jejího manžela Vikarta z Winklu. Jejich synové se ale zadlužili a Chlumeč roku 1362 prodali Ratoldu Chratzerovi z Ofenu a jeho bratrům Šimonovi a Fridrichovi. Rakouský vévoda

wann nach dem Jahr 1250 der Ausbau einer neuen, steinernen Burg in der heutigen Lage beschlossen. Die Grafschaft Raabs wurde damals auf Wunsch von Ottokar II. Přemysl vom Herrn Wok von Rosenberg mit seinem Gefolge verwaltet. Die neue Burg *Cholmuntz* trägt in ihrem Gemäuer Spuren eines frühgotischen Kerns – eines rechteckigen Palastes am Rande des Felsabsturzes. Dazu gehörte anscheinend ein einfach verschanzter Hof. Nach der Schlacht auf dem Marchfeld kam es zu einer dramatischen Änderung, da der neue Herzog und König Rudolf I. von Habsburg irgendwann in den Jahren 1282–1293 die Burg Kollmitz den Söhnen seines schwäbischen Mitkämpfers Eberhard I. von Waldsee als Lehen verlieh. Im Jahr 1300 kaufte Heinrich von Waldsee von der Witwe des Wok von Rosenberg mehrere Dörfer südlich von Kollmitz und errichtete somit das zugehörige Vermögen für die Burg. Heinrichs Bruder Friedrich von Waldsee und Drosendorf initiierte danach offenbar in den ersten zwei Dekaden des 14. Jahrhunderts eine Erweiterung des Burgkerns um einen 25 m hohen Bergfried und auch eine Schildmauer, die die Burg vor einem Angriff von den höher gelegenen Stellen des weiter verlaufenden Felsenspornes schützte. Der Palast wurde später nach Süden hin vergrößert und das Burgareal wurde gegen Westen hin durch eine neue Mauer mit einem Tor abgesichert.

Die Herren von Waldsee konzentrierten sich auf die Verwaltung von Drosendorf und das Kollmitzer Lehen ging nach 1340 auf Friedrichs Tochter Katharina und deren Gatten Weichard von Winkel über. Deren Söhne verschuldeten sich und verkauften Kollmitz im Jahr 1362 an Ratold Chratzer von Ofen und dessen Brüder Simon und Friedrich. Der österreichische Herzog Rudolf IV. als Lehensherr bestätigte ein Jahr später diese Übertragung. Bei dieser Gelegenheit wurde Ludweiz zum Markt ernannt, die Burgherren durften hier in Vertretung des Herrschers das Blutgericht über die Untertanen aus der Umgebung ausüben. Im Jahr 1371 kauften die Brüder Johann und Friedrich, Herren von Thurnau, die Burg von den Chratzern. Johann erweiterte die

Eingangstorbastei in den 1930er Jahren / Bašta se vstupní bránou na snímku z 30. let 20. stol. (JMM)

Rudolf IV. jako lenní pán tento převod stvrdil o rok později. Při té příležitosti jsou Ludkovice jmenovány jako městečko, hradní pánové zde směli v zastoupení panovníka vykonávat hrdelní soud nad poddanými z okolí. Roku 1371 hrad koupili od Chratzerů bratři Jan a Friderich páni z Trnavy (Thürnaui). Jan hrad rozšířil o obytnou hranolovou věž při dolním konci paláce nad řekou a novou vstupní, dnes vnitřní bránu. Janovi synové Rudolf a Ludvík z Trnavy a Chlumce ale museli kvůli dluhům hrad zastavit Jiříku Folkenstorferovi. Když rakouští páni táhli roku 1404 na Znojmo, sídlo nenáviděného Suchého Čerta, Jiřík u toho nebyl. Byl totiž zajat Zikmundem Křižanovským na Jemnici a musel se drazce vykoupit. V následné domácí válce stanul na straně vévody Leopolda IV. a spolu s pány z Trnavy se angažoval v záškodnictví proti stoupencům vévodova bratra Arnošta.

Po zklidnění poměrů získal Chlumec jako dědičné léno roku 1411 Jošt rytíř z Hofkirchenu, rodem z Bavorska. Hofkirchenové spravovali Chlumec více než dvě stě let a za tu dobu proměnili hrad v jednu z nejsilnějších pevností Podjíví. V letech 1425–1432 bránili Vavřinec II. a jeho syn Hanuš tuto část Rakous proti husitským vpádům a po smrti krále a vévody Albrechta V. (1439) stáli za jeho nástupcem Friderichem III. proti nárokům moravských souse-

Burg um einen prismatischen Wohnturm am unteren Ende des Palasts oberhalb des Flusses und um ein neues Eingangstor (heute das Innentor). Johanns Söhne Rudolf und Ludwig von Thürnaui und Kollmitz mussten jedoch die Burg wegen Schulden an Gorig Volkenstorffer verpfänden. Als die österreichischen Herren im Jahr 1404 nach Znaim, dem Sitz des gehassten „dürren Teufels“ (Hinko von Kunstadt) zogen, war Gorig nicht dabei. Er war nämlich durch Sigmund von Křižanau in Jämnitz gefangen genommen worden und musste sich teuer loskaufen. Im darauffolgenden lokalen Krieg kämpfte er auf der Seite des Herzogs Leopold IV. und gemeinsam mit den Herren von Thürnaui engagierte er sich in der Sabotage gegen die Anhänger des herzoglichen Bruders Ernst.

Nachdem sich die Verhältnisse beruhigt hatten, erhielt im Jahr 1411 der Ritter Jobst von Hofkirchen, gebürtig aus Bayern, Kollmitz als Erblehen. Die Hofkirchener verwalteten Kollmitz über zweihundert Jahre lang und während dieser Zeit verwandelten sie die Burg zu einer der stärksten Festungen im Thayaal. In den Jahren 1425–1432 verteidigten Lorenz II. und sein Sohn Hans diesen Teil von Raabs gegen die Invasionen der Hussiten und nach dem Tod des Königs und Herzogs Albrecht V. (1439) stärkten sie seinem Nachfolger Friderich III. den Rücken gegen die Ansprüche der mährischen Nachbarn, der Vötteauer von Lichtenburg. Es scheint, dass Kollmitz diesen Kriegen standhielt, jedoch Johann von Zornstein brante im Jahr 1440 die unweit entfernte Festung Drössiedl nieder, die Hans von Hofkirchen zu *Kolmuncz* kurz zuvor durch eine Heirat erlangt hatte. Durch die Erfahrungen aus langjährigen Kriegen belehrt, erweiterten die Hofkirchener die Burg Kollmitz im Laufe des 2. Drittels des 15. Jahrhunderts um eine große Vorburg mit Basteien für Artillerie und einem so genannten Hungerturm an der Stirnseite. Die Vorburg besaß ein modernes Tor, umgebaut wurde auch das Tor der Innenburg. Zu dieser Zeit erwuchs auch relativ weit im Vorgelände die sog. „Böhmische Mauer“, die mit einer Länge von 120 m die Breite des Kollmitzer Felsvorsprungs überspannte. Anscheinend erfüllte sie sehr bald

dů Bítovských z Lichtenburka. Chlumec v těchto válkách zdá se odolal, nicméně Jan z Cornštejna roku 1440 vypálil nedalekou tvrz Drosidl, kterou Hanuš z Hofkirchenu a *Kolmuncz* krátce před tím vyženil. Poučení zkušenosti z dlouholetých bojů rozšířili Hofkirchenové Chlumec v průběhu 2. třetiny 15. století o velké předhradí s dělostřeleckými baštami v čele s tzv. Hladovou věží. Předhradí mělo moderní bránu, přestavěna byla také brána vnitřního hradu. Tehdy také vyrostla poměrně daleko v předpolí tzv. Česká zeď, přetínající v délce 120 metrů šíji chlumceckého ostrohu. Posloužila zdá se velmi záhy, neboť Hofkirchenové se po smrti Ladislava Pohrobka účastnili habsburských dynastických bojů (1458), války proti Jiřímu z Poděbrad (1468) a následně proti uherskému králi Matyáši Korvínovi (1477–1485). Hanušův syn Vavřinec III. z Hofkirchenu (1479–1493) si vypomohl i najatými vojáky z Čech a získal si velkou důvěru císaře Fridericha III.

Vzestup Hofkirchenů z Chlumce pokračoval i v 16. století. Vavřincův syn Volf se stal rakouským komorníkem a maršálkem, vnuk Vilém I. přestoupil na protestantskou víru, bojoval proti Turkům v Uhrách a za císaře Maximiliána II. dokonce předsedal dvorské válečné radě. Vilémův syn Volf II. po roce 1584 přestavěl hradní palác v renesančním slohu a rozšířil jej o jižní trakt s kaplí sv. Bartoloměje. Zastával rovněž vlivné úřady u dvora, avšak silné zapálení pro protestantskou věc jej po roce 1603 v očích císaře diskvalifikovalo. Zemřel zadlužený roku 1611 v baště protestantů Praze.

Opuštěné chlumcecké panství v Podjíví převzaly dolnorakouské stavy, oddělily od něj větší díl s Drosidlem a zbývající část prodaly roku 1616 Jiřímu Schütterovi z Klingenbergu. I na něj dopadl císařův nekompromisní protiluteránský postup, takže roku 1637 Chlumec opět změnil majitele. Kupcem byl tentokrát císařský rada Hanuš Schubhardt, který nechal hrad z části opravit a v jižním cípu i přestavět. Chlumec tak mohl lépe obstát při eventuálním tureckém útoku. Po Hanušově smrti roku 1656 hrad zdědil jeho synovec Hanuš Kašpar s manželkou Helenou Konstancií a roku 1684 koneč-

darauf auch ihren Zweck, da die Hofkirchener sich nach dem Tod von Ladislaus Postumus an den Habsburger Dynastienkämpfen (1458), am Krieg gegen Georg von Podiebrad (1468) und danach auch an den Kämpfen gegen den ungarischen König Matthias Corvinus (1477–1485) beteiligten. Hans' Sohn Lorenz III. von Hofkirchen (1479–1493) half sich auch mit Söldnern aus Böhmen aus und erlangte großes Vertrauen des Kaisers Friedrich III.

Der Aufstieg der Hofkirchener von Kollmitz setzte sich auch im 16. Jahrhundert fort. Lorenz' Sohn Wolfgang wurde österreichischer Kämmerer und Landmarschall, sein Enkel Wilhelm I. konvertierte zum protestantischen Glauben, kämpfte gegen die Türken in Ungarn und unter Kaiser Maximilian II. war er sogar Vorsitzender des Hofkriegsrats. Wilhelms Sohn Wolfgang II. baute nach dem Jahr 1584 den Kollmitzer Burgpalast im Renaissance-Stil um und erweiterte ihn um einen südlichen Trakt mit der Kapelle des Hl. Bartholomäus. Er trat auch einflussreiche Ämter bei Hof, aber seine starke Leidenschaft für den Protestantismus disqualifizierte ihn in den Augen des Kaisers nach dem Jahr 1603. Er starb mit Schulden behaftet im protestantischen Zentrum Prag im Jahr 1611.

Die verlassene Kollmitzer Grundherrschaft im Thayaal übernahmen die niederösterreichischen Landstände, trennten davon den größeren Teil mitsamt Drössiedl ab und verkauften den übrigen Teil im Jahr 1616 an Georg Schütter von Klingenberg. Auch ihn traf die kompromisslose antilutheranische Vorgehensweise des Kaisers, sodass Kollmitz im Jahr 1637 erneut den Besitzer wechselte. Der Käufer war diesmal der kaiserliche Beirat Hans Schubhardt, der die Burg teilweise renovieren und im südlichen Teil auch umbauen ließ. Kollmitz konnte so besser einem eventuellen türkischen Angriff standhalten. Nach Hans' Tod im Jahr 1656 erbten die Burg sein Neffe Hans Caspar mit seiner Gattin Helena Konstantia und im Jahr 1684 letztendlich deren Sohn Karl Ferdinand Schubhardt. Die finanzielle Situation und die Aussichten auf eine militärische Karriere ließen diesen Mann Kollmitz im Jahr 1693 wieder verkaufen.

ně jejich syn Karel Ferdinand Schubhardt. Finanční situace a vyhlídky na vojenskou kariéru přiměly tohoto muže roku 1693 Chlumec prodat.

Novým majitelem se stal velmi světský smýšlející probošt premonstrátského kláštera v nedalekém Perneku, František z Schöllingenu. Ten záhy dosáhl na opatskou berlu a jako letní reprezentační rezidenci si zvolil právě Chlumec, na kterém nechal barokně adaptovat interiéry a kapli v jižní části hradu. To však již byly poslední stavební práce na hradě, neboť po opatově smrti roku 1708 bylo panství kvůli zadlužení prodáno.

Koupil jej nový pán sousedního panství Rakous (Raabs) František z Quarientu a Raallu. Chlumec tím ztratil jako obytné sídlo využití a začal velmi brzy chátrat. Později z něj byl odebírán stavební kámen pro různé stavby v okolí. Kolem roku 1800 je již zobrazován jako ruina. Při konkursu majetku Klingerů z Klingerstorffu roku 1932 koupilo hrad a okolní poleš město Bejdov nad Dyjí (Waidhofen). Od roku 1994 pak hradní zřícenina patří Spolku k údržbě hradu Chlumce a městu Rakous (Raabs).

Přístup: celoročně. Viz www.kollmitz.at

Eibenstein

Zřícenina hradu na nízkém ostrohu při ústí Dolnopfaffendorfského potoka do Dyje, naproti stejnojmenné obci, 21 km S od Hornu, 34 km Z od Znojma, cca 410 m n. m.

Původ názvu není jednoznačný. Německý výklad hovoří o „tisové skále“ (Eibe = tis), první zápisy jména ve formě *Iwenstein* by však spíše naznačovaly původ ve slovanském jméně „Ivo“ („Ivův hrad“) či slově „jiva“ – vrba („vrbová skála“). Původní osídlení z počátku 12. století souvisí s kolonizační činností hrabat z Perneku a lze jej umístit na pahorek na protějším břehu Dyje. V jádru dodnes románský farní kostel sv. Jiljí byl roku 1153 darován nově založenému premonstrátskému klášteru v Jeruši a ve

Neuer Eigentümer wurde der äußerst weltlich orientierte Probst des Prämonstratenserstiftes im unweit entfernten Pernegg, Franz von Schöllingen. Dieser erlangte kurz darauf den Abtsstab und erwählte Kollmitz zu seiner Sommerresidenz, wo er das Interieur und die im südlichen Teil der Burg befindliche Kapelle im Barockstil adaptieren ließ. Dies waren jedoch auch die letzten Bauarbeiten auf der Burg, da die Herrschaft nach dem Tod des Abtes im Jahr 1708 wegen Verschuldung verkauft wurde.

Der Käufer war der neue Herr der benachbarten Herrschaft Raabs, Franz von Quarient und Raall. Kollmitz verlor so seinen Zweck als Wohnstätte und begann sehr bald zu verfallen. Später wurde daraus Baustein für verschiedene Bauprojekte in der Umgebung entnommen. Um das Jahr 1800 herum wird Kollmitz schon als Ruine abgebildet. Beim Konkurs des Vermögens der Klinger von Klingerstorff im Jahr 1932 wurden die Burg und das umgebende Forstrevier von der Stadt Waidhofen an der Thaya gekauft. Seit dem Jahr 1994 gehört die Burgruine dem Verein zur Erhaltung der Ruine Kollmitz und der Stadtgemeinde Raabs.

Zutritt: Ganzjährig, siehe www.kollmitz.at

Eibenstein

Eine Burgruine auf einem niedrigen Felsporn bei der Mündung des Unterpfaendorfer Bachs in die Thaya, gegenüber des gleichnamigen Dorfes, 21 km N von Horn, 34 km W von Znaim, ca. 410 m Höhe.

Der Ursprung des Namens ist nicht eindeutig. Die deutsche Erläuterung spricht von einem „Eiben-Stein“, die ersten Niederschriften des Namens in der Form *Iwenstein* würden jedoch eher auf einen Ursprung im slawischen Namen „Iwo“ („Iwos Burg“) oder im Wort „jiva“ – Weide („Weiden-Stein“) hindeuten. Die ursprüngliche Besiedlung zu Beginn des 12. Jahrhunderts hängt mit der Kolonisierungstätigkeit der Grafen von Pernegg zusammen.

Gesamtansicht von NW / Celkový pohled od SZ (PL)

stejně době mohl být ministeriály perneckých hrabat založen na současném místě románský hrad, lépe střezící důležitý brod na Dyji. Z této doby dosud stojí zbytky obytné budovy („Festes Haus“) na nejvyšším vrcholku skály a k ní přiléhající malé kaple s apsidou a hrazeného nádvoří. Riwin a Leopold *de Iwenstein* se připomínají mezi roky 1192/1194.

Po roce 1220 si zdejší oblast podřídil pod přímou kontrolu rakouský zeměpán; v častých válkách s českým králem hrad jistě fungoval jako důležitý opěrný bod. Po nástupu Přemysla Otakara II. na rakouský vévodský stolec dostal tuto oblast do správy z titulu hraběte perneckého znojemský purkrabí Boček. V této době byl hrad patrně rozšířen východním směrem o předhradí s hranolovou věží, stojící na okraji srázu k Dyji a šíjového příkopu.

Po bitvě na Moravském poli byl Eibenstein udělen jako svobodné zboží některému z věrných bojovníků Rudolfa I. a jeho syna Albrechta I. Habsburského. V letech 1282–1294 se objevuje Fridrich z Eibensteina v okolí maršálka Štěpána z Maisova, roku 1286 pak vystupují bratři Weichmann a Jiřík z Eibensteina jako svědci daru pána z Frejštejna pro jerušský klášter.

Rytíři z Eibensteinu s erbem v podobě děleného štítu obývali hrad až do poloviny 16. století, zatímco vedlejší rodová větev se v 1. polovině 14. století usídlila na tvrzi Schirmannsreith

men und kann auf den Hügel auf dem gegenüberliegenden Thayafer lokalisiert werden. Die Pfarrkirche des Hl. Ägidius, deren Kern bis heute romanisch geblieben ist, wurde im Jahr 1153 dem neu gegründeten Prämonstratenserstift in Geras geschenkt und in der selben Zeit könnte durch die Ministerialen der Pernegger Grafen auf dem heutigen Platz die romanische Burg gegründet worden sein, von der aus die Furt an der Thaya besser überwacht werden konnte. Auf dem höchsten Gipfel des Felsens stehen bis heute die Überreste des „Festen Hauses“, der eng daran angrenzenden Kapelle mit Apside und eines befestigten Hofes aus dieser Zeit. Riwin und Leopold *de Iwenstein* wurden in der Zeit 1192/1194 erwähnt.

Nach dem Jahr 1220 unterwarf der österreichische Landesfürst diese Gegend seiner direkten Kontrolle; in den häufigen Kriegen mit dem böhmischen König fungierte die Burg sicherlich auch als wichtiger Stützpunkt. Nachdem Ottokar II. Přemysl den österreichischen Herzogsthron angetreten hatte, wurde diese Region dem Znaimer Burggrafen Boček als dem neuen Graf von Pernegg zur Verwaltung übergeben. In dieser Zeit wurde die Burg anscheinend nach Osten hin um eine Vorburg mit prismatischem Turm, der am Rande des Steilhangs zur Thaya stand, und um einen Halsgraben erweitert.

Nach der Schlacht auf dem Marchfeld wurde Eibenstein als freies Gut an einen der treuen Kämpfer für Rudolf I. und dessen Sohn Albrecht I. von Habsburg übergeben. In den Jahren 1282–1294 erscheint Friedrich von Eibenstein in der Nähe des Landesmarschalls Stephan von Meissau, im Jahr 1286 treten dann die Brüder Weichmann und Georg von Eibenstein als Zeugen bei einer Schenkung des Herren von Freistein an das Stift Geras auf.

Die Ritter von Eibenstein mit dem Wappen in Form eines geteilten Schildes bewohnten die Burg bis Mitte des 16. Jahrhunderts, während die benachbarte Stammeslinie sich in der 1. Hälfte des 14. Jahrhunderts auf der Festung Schirmannsreith bei Geras niederließ.

Burgküche / Hradní kuchyň (PL)

u Jeruše. Roku 1327 na Eibensteině sídlil Eber, po něm pak jeho synové Karel (1337/1364) a Kaloch (1362/1381) s chotí Anežkou. Eibenstein tehdy prošel výraznou přestavbou. Z obytné budovy na vrcholku skály se stal trojpodlažní bergfrit, poslední útočiště obránců hradu; rezidenční úlohu převzal západní palác s dvorním přístavkem, další palác vyrostl v severním sousedství kaple, nádvoří bylo vymezeno novou hradbou se vstupní bránou. Následně byla vybudována kuchyň, na předhradí pak správní budova.

K roku 1394 se na hradě připomíná Oldřich s ženou Annou. Jejich synové Vilém, Mikuláš a Leopold a vnuci zde prožili husitské vpády. Vilémův stejnojmenný syn vyženil zboží v okolí Recbachu, ale dvůr ve Fládnici roku 1434 prodal Oldřichovi z Eicingu a Chýje. Dědictvím získali Eibensteinové také nedaleký hrádek Javoří (Gaber). V další generaci vystupují jako majitelé hradu rytíři Arnošt a Bernard, účastníci tzv. mailberského spolku (1451). Poté nemáme o Eibensteině na tři desetiletí žádných zpráv. Je dost možné, že v složitém období bojů po smrti Ladislava Pohrobka se Eibenstein stal terčem nepřátelského útoku. Východní předhradí nese dodnes známky násilné destrukce. Bernard z Eibensteinu, připomínaný mezi roky 1483–1498, provedl patrně nejnutnější opravy vnitřního hradu, rezignoval ale

Im Jahr 1327 wohnte auf dem Eibenstein Eber, nach ihm dann seine Söhne Karl (1337/1364) und Kaloch (1362/1381) mit seiner Gattin Agnes (1381). Die Burg Eibenstein durchlief zu dieser Zeit einen deutlichen Umbau. Aus dem Wohngebäude auf der Spitze des Felsens wurde ein dreistöckiger Bergfried, der letzte Zufluchtsort der Burgverteidiger; die Residenzfunktion übernahm der Westpalast mit einem Hofzubau, ein weiterer Palast wuchs in nördlicher Nachbarschaft der Kapelle, der Hof wurde von einer neuen Burgmauer mit Eingangstor umringt. Danach wurde die Küche errichtet, auf der Vorburg dann das Verwaltungsgelände.

Im Jahr 1394 wohnten Ulrich mit seiner Frau Anna auf der Burg. Ihre Söhne Wilhelm, Niklas und Leopold und die Enkel erlebten hier die Invasionen der Hussiten. Wilhelms gleichnamiger Sohn erlangte durch eine Heirat Güter in der Gegend von Retzbach, aber den Hof in Fladnitz verkaufte er im Jahr 1434 an Ulrich von Eitzing und Kaja, den Hauptmann von Eggenburg und Znaim. Die Eibensteiner erhielten durch eine Erbschaft auch die unweit entfernte Burg Gaber. In der nächsten Generation treten als Inhaber der Burg die Ritter Ernst und Bernhard auf, Mitglieder des sog. Mailberger Bundes (1451). Danach haben wir von Eibenstein drei Jahrzehnte lang keinerlei Nachrichten. Es ist gut möglich, dass Eibenstein in der schwierigen Zeit der Kämpfe nach dem Tod von Ladislaus Postumus zur Zielscheibe eines feindlichen Angriffs wurde. Die östliche Vorburg trägt bis heute Zeichen einer gewalttätigen Zerstörung. Bernhard (Wernhart) von Eibenstein, der in den Jahren 1483–1498 erwähnt wird, renovierte anscheinend die nötigsten Teile der Innenburg, resignierte jedoch bezüglich der Vorburg. Zahlreiche Verkäufe von Eigentum sprechen für die schlechte wirtschaftliche Situation der Eibensteiner. Bernhards Sohn Georg II. ist der letzte bekannte männliche Angehörige des Geschlechts, im Jahr 1519 verkaufte er Wiesen direkt unterhalb der Burg an die Pfarrkirche. Nach dem Tod seiner Tochter Margaret erbten das Herrschaftsgebiet die Verwandten Hedwig, gebür-

na předhradí. Četné odprodeje majetku svědčí o špatné ekonomické situaci Eibensteinů. Bernardův syn Jiří je posledním známým mužským příslušníkem rodu, roku 1519 prodal louky přímo pod hradem místnímu kostelu. Po smrti jeho dcery Markéty zdědili panství příbuzní Hedvika rozená z Eibensteinu a Jiří Rubáš z Holešic u Cizkrajova. Ti roku 1543 prodali Eibenstein a Javoří se vším příslušenstvím bratřím Kryštofovi a Erasmovi z Schneckenreithu, kteří sídlili na zámku v Horním Hevlíně (Oberhöflein). Avšak i tento rod roku 1547 po meči vymřel. Po smrti Erasmovy ženy Markéty spadlo panství jako odumřtí na panovníka, který jej připojil k drozdovickému hradnímu lénu, se kterým sdílelo další osudy.

Od 2. poloviny 16. století tedy nebyl Eibenstein obýván a chátral. Za třicetileté války ještě posloužil jako útočiště pro chudinu. V 18. století byl již ruinou. Velká část bergfritu na skále se zřítíla roku 1867. Dnes patří hrad obci.

Přístup: volný celoročně.

Předměřice

Zámek ležící ve stejnojmenné malé obci v údolí nivě Dyje při ústí potoka Schafler, 23 km S od Hornu, 34 km Z od Znojma, 383 m n. m.

Z německého názvu obce tušíme, že jejím zakladatelem mohl být jakýsi Primo, ministeriál hrabat z Perneku. Dvě první písemné zmínky z roku 1251 a 1257 uvádějí tvary *Primeynsdorf* a *Pridmerstorf*. Na zdejší tvrzi či dvorci tehdy sídlil vladka Pertold se syny Riwinem a Pertoldem. Panství bylo velmi malé, tvořily jej dvě až tři vesnice západně od Předměřic. Tvrz se nacházela podle tradice 300 metrů jižně od dnešního zámku, o čemž svědčí nálezy keramiky datovatelné od 11. až do 15. století. Z dalších členů vladckého rodu jmenujme Vikarta (1324), Jindřicha a Markétu (1357), Wulfinga (1364), Matyáše (1405), Jiřího (1454–1475) a konečně Tomáše (1483–1489). Dědička Bar-

tige Eibensteinerin, und Georg Rubasch von Holeschitz bei Sitzgras in Mähren. Diese beiden verkauften 1543 den Eibenstein und Gaber mit sämtlicher Ausstattung an die Brüder Christoph und Erasmus von Schneckenreith, die auf dem Schloss Oberhöflein siedelten. Auch dieses Geschlecht starb jedoch im Jahr 1547 in der männlichen Linie aus. Nach dem Tod von Erasmus' Frau Margaret ging die Herrschaft als erbloses Gut auf den Landesfürst über, der es zum Burglehen von Drosendorf hinzufügte, mit dem es sein weiteres Schicksal teilte.

Ab der 2. Hälfte des 16. Jahrhunderts wurde Eibenstein nicht bewohnt und verfiel. Während des Dreißigjährigen Kriegs diente er noch als Zufluchtsort für das arme Volk. Im 18. Jahrhundert war die Burg schon eine Ruine. Ein großer Teil des Bergfrieds auf dem Felsen stürzte im Jahr 1867 ein. Heute gehört sie der Gemeinde.

Zutritt: Ganzjährig frei.

Primmersdorf

Ein Schloss, das in der gleichnamigen kleinen Gemeinde in der Thayatal-Au an der Mündung des Schaflerbaches liegt, 23 km N von Horn, 34 km W von Znaim, 383 m Seehöhe.

Vom deutschen Namen des Dorfes können wir ableiten, dass sein Gründer ein gewisser Primo sein dürfte, ein Ministerial der Grafen von Pernegg. Die beiden ersten schriftlichen Erwähnungen aus den Jahren 1251 und 1257 verwenden die Formen *Primeynsdorf* bzw. *Pridmerstorf*. Die hiesige Feste oder das Gehöft wurde damals vom Edelmann Berthold mit seinen Söhnen Riwin und Berthold bewohnt. Das Herrschaftsgebiet war sehr klein, es bestand aus zwei bis drei Dörfern westlich von Primmersdorf. Die Festung befand sich laut Überlieferung 300 m südlich vom heutigen Schloss, was Keramikfunde bezeugen, die wir

bora předala před rokem 1530 tvrz s panstvím svému synovi Hanušovi Krokvicarovi z Nové Vsi, jehož otec či děd vybudoval v neďalekém moravském Písečném velkou vodní tvrz. Po roce 1550 připadly Předměřice Leopoldovi Hauserovi z Karlštejna nad Dyjí, který je však nevyužíval a roku 1567 prodal protestantskému šlechtici Janu Jiřímu z Kuefsteina a Greillensteina. Poté, co Jan Jiří získal přední pozici v dolnorakouské zemské vládě, prodal již pustou tvrz Předměřice se sýpkou a okolním panstvím císařskému radovi Mikuláši Puchheimovi, pánovi sousední Rakousi (Raabs).

Za třicetileté války se Předměřice staly součástí věna Polyxeny z Puchheimu, která se provdala za Hektora Ferdinanda Geyera z Osterburku. Jejich manželství zůstalo bezdětné, a panství proto získala druhá Geyerova žena Kristýna Sabina. Ta jej roku 1656 prodala svému bratru Wolfu Oedtovi z Helfenbergu a Götzendorfu. Wolf, jeho syn Raimund Achilles a snacha Eva Růžena rozená Dubská ze Střebomyslic zahájili výstavbu lehce opevněného zámku v dnešní poloze. Čtvercový dvůr obklopovaly hospodářské budovy a zeď s barokní bránou k západu, rezidenční úlohu plnilo dvoupodlažní východní křídlo. Výstavbu dokončili Jiří Zikmund z Ditrichštejna s chotí Zuzanou, kteří Předměřice koupili roku 1667. K zámku tehdy přiléhala sladovna a pivovar, v okolí se těžilo stříbro. Roku 1685 nabyli zámek a panství Leopold z Russensteina a jeho manželka Marie Anna rozená z Wenzelsberku. Již o tři roky později je odkoupil bratr Marie Anny, Jan Antonín říšský rytíř z Wenzelsberku.

Nejzářnější období ale Předměřice zažily po roce 1696, kdy je koupil klášter augustiniánů kanovníků v Herzogenburku nad Traugau. Klášteru plynuly desátky z řady vesnic v severní Lesní čtvrti, a Předměřice se tak staly detašovaným správním centrem klášterního panství. Z tohoto důvodu nechal herzogeburský probošt Maxmilián Herb roku 1706 postavit jihozápadně od zámku krásnou barokní sýpku, jejíž plány vypracoval architekt Jakob Prandtauer. Další probošt Leopold Planta vystavěl jižní křídlo zámku s prelaturou a zámeck-

auf das 11. bis 15. Jahrhundert datieren können. Von den weiteren Mitgliedern des Landadelgeschlechts sollen Weichard (1324), Heinrich und Margaret (1357), Wulfing (1364), Mathias (1405), Georg (1454–1475) und letztendlich Thomas (1483–1489) genannt werden. Die Erbin Barbara übergab vor dem Jahr 1530 die Feste gemeinsam mit der Herrschaft an ihren Sohn Hans Krackwitzer von Neudorf, dessen Vater oder Großvater im unweit entfernten mährischen Piesling eine große Wasserfestung errichtet hatte. Nach dem Jahr 1550 fiel Primmersdorf an Leopold Hauser von Karlstein an der Thaya, der es jedoch nicht nutzte und im Jahr 1567 an den protestantischen Adligen Hans Georg von Kuefstein zu Greillenstein verkaufte. Nachdem Hans Georg eine führende Position in der niederösterreichischen Landesregierung erhalten hatte, verkaufte er die schon verlassene Feste Primmersdorf mitsamt Speicher und dem umgebenden Herrschaftsgebiet an den kaiserlichen Rat Nikolaus Puchheim, den Herrn der benachbarten Burg Raabs.

Während des Dreißigjährigen Kriegs wurde Primmersdorf Bestandteil der Aussteuer der Polixena von Puchheim, die Hektor Ferdinand Geyer von Osterburg heiratete. Ihre Ehe blieb kinderlos, und die Herrschaft erhielt deshalb die zweite Gattin von Geyer, Christine Sabine. Diese verkaufte es im Jahr 1656 an ihren Bruder Wolf von Oedt zu Helfenberg und Götzendorf. Wolf, sein Sohn Raimund Achilles und seine Schwiebertochter Eva Rosina, geborene Dubsky von Střebomyslitze, begannen den Ausbau eines leicht befestigten Schlosses in der heutigen Lage. Der quadratische Hof wurde von Westen her von einem Wirtschaftsgebäude und einer Mauer mit barockem Tor umgeben, für Wohnzwecke diente der zweistöckige Ostflügel. Der Bau wurde von Georg Siegmund von Dietrichstein mit seiner Gattin Susanna fertiggestellt, die Primmersdorf im Jahr 1667 kauften. An das Schloss grenzten damals eine Mälzerei und eine Brauerei an, in der Umgebung wurde Silber abgebaut. Im Jahr 1685 wurde Primmersdorf von Leopold von Russenstein und seiner Gattin Marie Anna erworben.

Torturm und die Auffahrtsallee / Věž s bránou a příjezdová alej (PL)

kou kapli sv. Jana Nepomuckého (1724). Později se o zámek a panství starali světské správcové. Za probošta Bernharda Kluwika po roce 1830 prošel zámek další přestavbou.

Zrušení feudálních rent a poddanství (1848) a pokles hospodářských výsledků vedly probošta Josefa Neugebauera k rozhodnutí prodat předměřický zámek. Roku 1851 jej v dražbě koupil Jan Nepomuk říšský rytíř Grosser. Další majitelkou se roku 1859 stala Vilemína a po ní roku 1870 její syn Alfréd Hermann říšský rytíř z Hermansdorfu. Roku 1920 koupil zámek český baron Fridrich Frey z Freyenfelsu, majitel mlékárny ve Vysočanech u Prahy. Jeho žena Jindřiška byla sestra slavné zpěvačky Emmy Destinové. Předměřický zámek byl tehdy výrazně přestavěn v romantickém duchu. Po druhé světové válce přešel na rodinu Weissovu, po roce 1980 byl rozparcelován na soukromé byty.

Přístup: Umělecký ateliér
www.schuettkastenprimmersdorf.at
 Zámecké nádvoří a kaple pouze se svolením majitelů.

Nur drei Jahre später kaufte es Maria Annas Bruder Johann Anton Reichsritter von Wenzelsberg.

Die glorreichste Ära erlebte Primmersdorf jedoch nach dem Jahr 1696, als es vom Augustiner-Chorherrenstift Herzogenburg an der Traisen erworben wurde. Das Stift erhielt Zehentgeld aus einer Reihe von Dörfern im nördlichen Waldviertel und Primmersdorf wurde so zum detachierte Verwaltungszentrum der Stifths herrschaft. Aus diesem Grund ließ der Herzogenburger Probst Maximilian Herb im Jahr 1706 südwestlich vom Schloss einen wunderschönen barocken Schüttkasten errichten, dessen Pläne vom Architekten Jakob Prandtauer erstellt wurden. Der nächste Probst, Leopold Planta, erbaute am Schloss einen Südflügel mit Prälatur und einer Schlosskapelle des Hl. Johannes von Nepomuk (1724). Später kümmerten sich weltliche Verwalter um das Schloss. Unter dem Probst Bernhard Kluwik durchlief das Schloss nach dem Jahr 1830 einen weiteren Umbau.

Die Aufhebung der Feudalrenten und der Untertänigkeit (1848) und der Abstieg der wirtschaftlichen Ergebnisse führten den Probst Joseph Neugebauer zu der Entscheidung, das Schloss Primmersdorf zu verkaufen. Im Jahr 1851 ersteigerte es Johann Nepomuk Reichsritter Grosser. Die nächste Eigentümerin wurde im Jahr 1859 Wilhelmine, und nach ihr im Jahr 1870 ihr Sohn Alfred Hermann Reichsritter von Hermansdorf. Im Jahr 1920 kaufte das Schloss Friedrich Frey Freiherr von Freyenfels aus Böhmen, Eigentümer der Molkerei in Vysočany bei Prag. Seine Frau Henrietta war die Schwester der berühmten Sängerin Emmy Destinn. Das Schloss Primmersdorf wurde damals auch deutlich im romantischen Stil umgebaut. Nach dem Zweiten Weltkrieg ging das Schloss auf die Familie Weiss über, nach dem Jahr 1980 wurde es zu Privatwohnungen aufgeteilt.

Zutritt: Kunstatelier
www.schuettkastenprimmersdorf.at
 Der Schlosshof und die Kapelle nur mit Erlaubnis der Eigentümer.

Drozdovice

Zámek, původně hrad, shlížející na záhyb Dyje v jižním nároží drozdovické městské fortifikace, 23 km S od Hornu, 31 km Z od Znojma, 425 m n. m.

Pomezí oblast v okolí vtoku Dyje na Moravu náležela od konce 11. století do kolonizační působnosti hrabat z Perneku, kteří sem přišli na pozvání Babenberků z východního Bavorska. Patrně jeden z jejich ministeriálů Drozd (Drozso) založil při ústí Tubeřičky do Dyje osadu a dřevohlinitou tvrz, strategicky strážící brod na důležité zemské stezce z Rakous přes západomoravské pomezí do Čech (Pulkava – Weitersfeld – Drozdovice – Vratěnin – Slavonice – Jindřichův Hradec). Tak vznikly Drozdovice – Staré město (Drosendorf Altstadt) s farním kostelem sv. Oldřicha (od 16. století sv. Petra a Pavla), který byl roku 1153 Oldřichem z Perneku předán nově založenému klášteru v Jeruši (Geras). V roce 1188 se poprvé v listině pasovského biskupa objevuje pernecký ministeriál *Albero de Drosendorf*.

Dost možná v reakci na vojenský vpád Přemyslovců roku 1176 začala být postupně osídlována strategicky výhodnější plocha vysokého dyjského ostrohu západně od Starého města. Ve 20. letech 13. století se vztahy mezi Přemyslovci a Babenberky opět vyrotily, bylo tudíž nutné hraniční území účinně zajistit. Slabomyslný pernecký hrabě Ekbert byl odstaven a území se zmocnil sám rakouský vévoda Fridrich II. Bojovný. V reakci na přemyslovské vysazení jemnice se Fridrich rozhodl založit Drozdovice, první město v rakouském Podýjí. Tvrz nad Starým městem byla opuštěna (ve 14. století tu vyrostl kostelík sv. Jana Křtitele, dnes ruína), neboť v rámci opevnění nového města byla vybudována kamenná citadela s vysokým bergfriedem a palácem. V sousedství citadely stál pozděně románský kostelík sv. Martina. Roku 1255 se tu připomíná hejtman Gerwig, na jeho úřad přešel z Perneku i výkon zeměpanského soudnictví.

První zkoušku pevnosti zažily Drozdovice za česko-rakouské války v létě 1278. Král Pře-

Drosendorf

Ein Schloss, ursprünglich eine Burg, das an der Südkante der Drosendorfer Stadtfortifikation auf ein Thayamäander herabblickt, 23 km N von Horn, 31 km W von Znaim, 425 m Seehöhe.

Die Gegend, wo die Thaya von Österreich nach Mähren hineinfließt, gehörte ab Ende des 11. Jahrhunderts in den kolonisatorischen Wirkungsbereich der Grafen von Pernegg, die auf eine Einladung der Babenberger aus Ostbayern hierher gekommen waren. Einer deren Ministerale, Drozzo, gründete bei der Mündung der Thumeritz in die Thaya eine Siedlung und eine Festung aus Holz und Lehm, an einem strategischen Bewachungsort neben einem wichtigen Landweg von Österreich über Südwestmähren bis nach Böhmen (Pulkau – Weitersfeld – Drosendorf – Fratting – Zlabings – Neuhaus). So entstand die Drosendorfer Altstadt mit der Pfarrkirche des Hl. Ulrich (ab dem 16. Jahrhundert des Hl. Peter und Paul), die im Jahr 1153 durch Ulrich von Pernegg an das neu gegründete Stift in Geras übergeben wurde. Im Jahr 1188 erscheint erstmals in einer Urkunde des Passauer Bischofs der Pernegger Ministeral *Albero de Drosendorf*.

Wahrscheinlich als Reaktion auf eine militärische Invasion der Přemysliden im Jahr 1176 begann man langsam die strategisch vorteilhaftere Fläche des hohen Felsensporns der Thaya westlich der Altstadt zu besiedeln. In den 1220er Jahren spitzten sich die Beziehungen zwischen den Přemysliden und den Babenbergern erneut zu, weshalb es nötig wurde, das Grenzgebiet militärisch wirksam abzusichern. Der geistesschwache Pernegger Graf Egbert wurde deshalb abgesetzt und das Gebiet nahm der österreichische Herzog Friedrich II. der Streitbare selbst in Besitz. Als Reaktion auf die Stadtgründung von Jämnitz durch die Přemysliden entschied Friedrich, Drosendorf zur ersten Stadt im österreichischen Thayatal zu erheben. Die Feste über der Altstadt wurde verlassen (im 14. Jahrhundert entstand

Luftansicht von O / Letecký pohled od V (DM)

mysl Otakar II., zbavený vlády nad rakouskými zeměmi, ztratil obléháním města 16 dnů, zatímco se jeho protivník, římskoněmecký král a vévoda rakouský Rudolf I., mohl dobře připravit k proslulé bitvě na Moravském poli. Obranu města a hradu řídil Štěpán z Maisova, který byl posléze za své služby odměněn úřadem rakouského maršálka a dočasně též komorníka bitovského a znojemského.

Rudolfův nástupce Albrecht I. pak patrně kolem roku 1293 propůjčil drozdovický hrad do zástavy Oldřichovi z Capellenu, někdejšímu hornorakouskému landrychtěři a Otakarovu protivníkovi. Jeho syn Jan se oženil s Kunhutou, dcerou Rudolfova švábského spolubojovníka Eberharda I. z Waldsee. Kunhutini bratři drželi v okolí Drozdovic několik vesnic a další zeměpanský hrad Chlumec (Kollmitz). V nové válečné rozepři s českým králem Janem Lucemburským roku 1328 pověřil rakouský vévoda Fridrich I. obranou Drozdovic právě Fridricha, Jindřicha a Eberharda, bratry z Waldsee. I tentokrát se město nakonec vzdalo, ale hradební krunýř povolil teprve po šesti týdnech obléhání. V 2. polovině 14. století moc pánů z Waldsee, zástavních držitelů Drozdovic, vzrostla. Jindřich například roku 1348 získal od krále Karla IV. moravské léno Vratěnin, Eberhardův syn Fridrich se roku 1367 stal rakouským maršálkem. Po vymření drozdovické linie pánů

hier das Kirchlein des Hl. Johannes des Täufers, jetzt Ruine), da im Rahmen der Befestigung der neuen Stadt eine steinerne Zitadelle mit hohem Bergfried und Palast erbaut wurde. Neben der Zitadelle stand die spätromanische Kirche des Hl. Martin. Im Jahr 1255 wird hier der Hauptmann Gerwig erwähnt, auf dessen Amt auch die Ausübung des Pernegger Landgerichtes überging.

Die erste Prüfung seiner Standfestigkeit erlebte Drosendorf während des Krieges zwischen Böhmen und Österreich im Jahre 1278. König Přemysl Ottokar II., der seiner Herrschaft über die österreichischen Länder entoben worden war, verlor mir der Belagerung der Stadt 16 Tage, während sein Gegner, der römisch-deutsche König und österreichische Herzog Rudolf I., sich gut auf die berühmte Schlacht auf dem Marchfeld vorbereiten konnte. Die Verteidigung der Stadt und der Burg wurde von Stephan von Meissau geführt, der später für seine Verdienste mit dem Amt des österreichischen Landmarschalls belohnt wurde, und zeitweilig auch mit dem Amt des Kämmerers von Vötau und Znaim.

Rudolfs Nachfolger Albrecht I. verlieh dann anscheinend um das Jahr 1293 herum die Burg von Drosendorf als Pfand an Ulrich von Capellen, dem einstigen oberösterreichischen Landrichter und Ottokars Gegner. Sein Sohn Johann heiratete Kunigunde, die Tochter von Rudolfs schwäbischem Mitkämpfer Eberhard I. von Waldsee. Kunigundes Brüder besaßen in der Umgebung von Drosendorf einige Siedlungen und eine weitere landesfürstliche Burg – Kollmitz. In einem erneuten Kriegskonflikt mit dem böhmischen König Johann von Luxemburg im Jahr 1328 beauftragte der österreichische Herzog Friedrich I. eben Friedrich, Heinrich und Eberhard, die Brüder vom Waldsee, mit der Verteidigung Drosendorfs. Auch dieses Mal kapitulierte die Stadt letztendlich, aber der Festungspanzer unterlag erst nach sechswöchiger Belagerung. In der 2. Hälfte des 14. Jahrhunderts stieg die Macht der Herren von Waldsee, der Pfandbesitzer Drosendorfs an. Heinrich erhielt zum Beispiel im Jahr 1348 von König und Markgraf Karl

Stadtmauer und westlicher Eckturm des Schlosses /
Městská hradba a západní nárožní věž zámku (PL)

z Waldsee v 90. letech přešla drozdovická zástava na Mikuláše Pillunga z Jilkova (St. Gilgenberg), který byl posléze vtažen do neklidných událostí své doby na moravsko-rakouském pomezí.

Patrně na popud uherského krále Zikmunda se roku 1405 páni Albrecht a Jan z Bítova a Cornštejna lstí zmocnili města Drozdovic. Při pokusu dobýt citadelu bráněnou hejtmánem Hadererem, straníkem vévody Viléma, však byli útočníci přemoženi nečekaným zásahem sedláků z okolí. Jan byl zajat, Albrecht nelibostně ubit přímo na náměstí. Poté byl drozdovickým hejtmánem jmenován Konrád II. Krajíř z Krajku a Landštejna, manžel Pillungovy dce-

IV. das mährische Lehen Frattung, Eberhards Sohn Friedrich wurde im Jahr 1367 zum österreichischen Landmarschall ernannt. Nachdem die Drosendorfer Linie der Herren von Waldsee in den 90er Jahren ausgestorben war, ging der Drosendorfer Pfandbesitz auf Niklas Pillung von St. Gilgenberg über, der später in die unruhigen Ereignisse im mährisch-österreichischen Grenzgebiet hineingezogen wurde.

Scheinbar auf Anstoß des ungarischen Königs Sigismund nahmen die Herren Albrecht und Johann von Vötau und Zornstein die Stadt Drosendorf durch eine List in Besitz. Beim Versuch, die Zitadelle zu erobern, die durch den Hauptmann Haderer, einen Anhänger des Herzogs Wilhelm von Habsburg verteidigt wurde, wurden die Angreifer jedoch vom unerwarteten Eingriff der Bauern aus der Umgebung übermannt. Johann wurde gefangen genommen und Albrecht gnadenlos direkt auf dem Stadtplatz erschlagen. Danach wurde Konrad II. Kraiger von Kraigk und Landstein zum Drosendorfer Hauptmann ernannt. Er war Gatte von Pillungs Tochter Margaret und Anhänger des Herzogs Leopold. Gemeinsam mit dem Burggrafen Bryll und den Herren von Thürnau beteiligte er sich in den Jahren 1407–1409 aktiv an der Räuberei gegen die Herren von Neuhaus in Südostböhmen und gegen Johann von Hardegg. Nach der Beilegung der Streitigkeiten und auch danach, zur Zeit der Husitenkriege, bewahrte er sich eine erstaunliche Treue dem König Sigismund und dessen Schwiegersohn Herzog und Markgraf Albrecht V. gegenüber, was ihm hohe Landesämter in Kärnten und später das Amt des Hofmeisters von König Friedrich III. einbrachte.

Inzwischen stieg am Habsburger Hof und in der Nachbarschaft Drosendorfs die Macht der Freiherren von Eitzing an. In den Jahren 1438–1441 wird in Drosendorf der Hauptmann Konrad Eitzinger von Eitzing erwähnt. Nach ihm ließ sich hier zwar Johann Kraiger von Kraigk nieder, Herr zu unweit gelegenen Freistein und Sitzgras und jüngerer Bruder des Hauptmanns Konrad I., aber schon im Februar 1447 verpfändete König Friedrich III. als Vor-

ry Markéty a stoupenec vévody Leopolda. Společně s purkrabím Bryllem a pány z Trnavy se v letech 1407–1409 aktivně podílel na záškodnictví proti pánům z Hradce v jihovýchodních Čechách i proti Janovi z Hardeka. Po urovnání sporů a poté za husitských válek však zachoval příkladnou věrnost králi Zikmundovi a jeho zeti vévodovi a markraběti Abrechtovi V., což mu vyneslo vysoké zemské úřady v Korutanech a později post hofmistra krále Fridricha III.

Mezitím vzrostla u habsburského dvora a v sousedství drozdovického panství moc svobodných pánů z Eicingu. V letech 1438–1441 je v Drozdovicích připomínán hejtmán Konrád Eicinger z Eicingu. Po něm se tu sice na šest let usazuje Jan Krajíř z Krajku, pán na nedalekém Frejštejně a Cizkrajově, mladší bratr někdejšího hejtmána Konráda II., ale již v únoru 1447 král Fridrich III. jako poručník Ladislava Pohrobka zastavil drozdovický hrad a město Osvaldovi z Eicingu, bratrovi Oldřicha a Štěpána z Chýje a Šratentálu. V zástavní listině se Osvald zeměpánovi zavázal vydržovat na hradě 30 jezdeckých a deset pěších ozbrojenců. Osvaldovou zásluhou byl na drozdovickém náměstí postaven nový filiální kostel sv. Martina (1461–1464), zatímco starý kostel u hradu byl přestavěn na sýpku. Mnohem rozsáhlejší úkol však byla přestavba a dvojnásobné zvětšení drozdovické citadely, která byla zahájena již za Osvaldova předchůdce Jana Krajíře. Ve stejné době byl kolem města zřízen druhý hradební prstenec (parkán) s půlkruhovými bastiony. K tomuto účelu Osvaldovi pomohly ponechané příjmy ze tří zeměpanských lén – Drozdovic, Trnavy a Vejkartic (Weikertschlag). Náročné práce dokončil po Osvaldově smrti roku 1476 jeho bratr Štěpán a synovec Jiří z Eicingu. Zejména Jiří se v 80. letech 15. století vyznamenal v bojích proti Matyáši Korvínovi a potíráním lupičských skupin v okolí města. Zemřel roku 1501.

Michal Eicinger z Eicingu si roku 1506 nechal zástavu vyplatit, takže Drozdovice záhy dostaly nového držitele, českého šlechtice Jana Mrakeše z Noskova a Budišova. Mrakeš založil ve městě roku 1536 měšťanský špitál a roku 1548 zvětšil svoji přítomnost pamětním er-

mund von Ladislaus Postumus die Burg von Drosendorf und die Stadt an Oswald von Eitzing, den Bruder von Ulrich und Stephan von Kaja und Schrattenthal. In der Verpfändungsurkunde verpflichtet sich Oswald dem Landesfürsten dazu, auf der Burg 20 Berittene und 10 Fußknechte zu erhalten. Durch Oswalds Verdienst wurde auf dem Drosendorfer Hauptplatz die neue Filialkirche des Hl. Martin (1461–1464) errichtet, während die alte Kirche bei der Burg zu einem Speicher ungebaut wurde. Eine viel umfangreichere Aufgabe waren der Umbau und die Erweiterung der Drosendorfer Zitadelle auf die doppelte Größe, die schon zu Zeiten von Oswalds Vorgänger Johann Kraiger eingeleitet worden war. In der selben Zeit wurde um die Stadt die Zwingermauer mit halbkreisförmigen Bastionen errichtet. Zu diesem Vorhaben nutzte Oswald die aufbewahrten Einkommen aus drei landesfürstlichen Lehen – Drosendorf, Thürnau und Weikertschlag. Nach Oswalds Tod im Jahr 1476 vollendeten sein Bruder Stephan und sein Neffe Georg von Eitzingen die anspruchsvollen Arbeiten. Insbesondere Georg zeichnete sich in den 1480er Jahren in den Kämpfen gegen Matthias Corvinus und in der Bekämpfung von Diebsbanden in der Umgebung der Stadt aus. Er starb im Jahr 1501.

Michael Eitzinger von Eitzing ließ sich im Jahr 1506 den Pfand auszahlen, sodass Drosendorf sogleich einen neuen Besitzer erhielt, den böhmischen Adligen Johann Mrakesch von Noskau und Budischau. Mrakesch gründete im Jahr 1536 das Bürgerspital und im Jahr 1548 verewigte er seine Anwesenheit durch ein Gedenkwappen im Schlosshof. Im Jahr 1574 wurde der Pfandbesitz auf Ernst Mollart, den Kammerdiener des Kaisers Maximilian II. und den späteren Rat der Erzherzöge Ernst und Matthias und Kaiser Rudolfs II. in Prag, übertragen. Gemeinsam mit ihm war in Drosendorf auch sein jüngerer Bruder Jakob erwähnt, Hofratspräsident und Besitzer der Herrschaft Waidhofen an der Thaya. Auf Grund des Wohlwollens des Kaisers wurde im Jahr 1607 die Burg Drosendorf auf Ernsts freien Besitz übertragen, wobei die Stadt wei-

bem na zámeckém nádvoří. Roku 1574 přešla zástava na Arnošta Mollarta, komorníka císaře Maxmiliána II., později rádce arcivévody Arnošta, Matyáše i císaře Rudolfa II. v Praze. Spolu s ním se po Drozdovicích psal i jeho mladší bratr Jakub, prezident dvorské komory a majitel panství Bejdova nad Dyjí (Waidhofen). Díky panovníkově přízni dosáhl Arnošt roku 1607 převodu drozdovického hradu do svobodné držby, přičemž město zůstalo i nadále zeměpanské. Mollartům však Drozdovice dlouho nezůstaly a po celé 17. století měnily majitele, zpravidla po přeslici. Roku 1624 je koupil císařský rada Vincenc Muschinger, pán na Rosenburku, Hornu a Garsu. Po jeho brzké smrti roku 1628 připadl dceři Martě Barbaře a zeti Zikmundu Kurzovi ze Senftenau, později říšskému hraběti z Valloy a říšskému vicekancléři Ferdinanda III. Jejich dcera Eleonora pak roku 1660 přinesla majetek do rukou chotě Ferdinanda Maxmiliána ze Sprinzensteinu a stejným způsobem jejich dcera Kateřina Eleonora roku 1671 svému manželovi, císařskému vyslanci Leopoldu Josefovi, říšskému hraběti z Lamberku.

Mezitím prošel hrad a město několika zkouškami osudu. Za stavovského povstání v září 1620 byly Drozdovice s čtyřsetčlennou císařskou posádkou jeden den ostřelovány česko-rakousko-uherským protestantským vojskem pod velením Kristiána z Anhaltu. Bezúspěšně. O 25 let později kolem města procházel detašovaný oddíl švédské armády generála Torstenssona. Ten vzhledem k dobré obraně útoku na město vzdal. Roku 1694 však hrad postihl veliký požár. Hraběnka Kateřina Eleonora jej pak nechala přestavět na barokní zámek. Náročná stavební podnik po její smrti roku 1704 dokončil syn Karel Josef z Lamberku a Sprinzensteinu. Po vymření hraběcí linie Lamberg-Sprinzenstein převzala zámek roku 1822 rodina Hoyos-Sprinzenstein, kterým patří dodnes.

Přístup: nádvoří volně.

V zámku je penzion a vzdělávací centrum.

Viz www.schloss-drosendorf.at

terhin in landesfürstlicher Hand blieb. Die Mollarts behalten Drosendorf jedoch nicht lange. Im Laufe des 17. Jahrhunderts wechselten sich die Eigentümer der Burg, meist in weiblicher Linie, sehr oft. Im Jahr 1624 kaufte sie der kaiserliche Rat Vinzenz Muschinger, Herr von Rosenberg, Horn und Gars. Nach dessen baldigem Tod im Jahr 1628 fiel sie der Tochter Martha Barbara und dem Schwiegersohn Sigmund Kurz von Senftenau zu, der später Reichsgraf von Valloy und Reichsvizekanzler von Ferdinand III war. Deren Tochter Eleonora übertrug den Besitz im Jahr 1660 in die Hände ihres Gatten Ferdinand Maximilian von Sprinzenstein, genauso wie deren Tochter Katharina Eleonora im Jahr 1671, die Gattin des kaiserlichen Gesandten Leopold Josef Reichsgraf von Lamberg.

In der Zwischenzeit durchlief die Burg eine Reihe von Schicksalsschlägen. Während des Ständeaufstandes im September 1620 wurde Drosendorf mit einer vierhundertköpfigen kaiserlichen Besatzung einen Tag lang durch das böhmisch-österreichisch-protestantische Heer unter dem Befehl von Christian von Anhalt beschossen. Erfolglos. 25 Jahre später passierte eine detachierte Abteilung der schwedischen Armee unter dem General Torstensson die Stadt, angesichts der guten Abwehr ließen sie jedoch von einem Angriff auf die Stadt ab. Im Jahr 1694 wurde die Burg von einem großen Brand heimgesucht. Die Gräfin Katharina Eleonora ließ sie danach zu einem barocken Schloss umbauen. Das anspruchsvolle Bauunternehmen wurde nach ihrem Tod im Jahr 1704 von ihrem Sohn Karl Joseph von Lamberg und Sprinzenstein fertiggestellt. Nach dem Aussterben der gräflichen Linie Lamberg-Sprinzenstein wurde das Schloss im Jahr 1822 von der Familie Hoyos-Sprinzenstein übernommen, der es bis zum heutigen Zeitpunkt gehört.

Zutritt: Frei in den Schlosshof.

Im Schloss befindet sich eine Pension und ein Bildungszentrum.

Siehe www.schloss-drosendorf.at

Javoří

Zřícenina malého hradu či tvrze nad roklí potoka Javorka (Gaberbach), 1,5 km SZ od obce Autendorf u Drozdovic, 2,5 km Z od zříceniny Trnavy, 24 km S od Hornu, 34 km Z od Znojma, cca 440 m n. m.

Tvrz byla postavena někdy na přelomu 13. a 14. století na území drozdovického panství, nejspíše k ochraně alternativní stezky z Drozdovic na Moravu, vedoucí přes Autendorf a Ludeň do Rancířova. Roku 1309 a 1327 zde sídlil Bernhard či Wernhard z Javoří. Jeho potomek Jiří vystupuje jako přítel pánů z Eibensteinu roku 1375 a znovu roku 1405, kdy předal drozdovickému kostelu desátý v nedaleké Horní Trnávce (Ober-Thürnaue) za přítomnosti Viléma z Eibensteinu, svého švagra.

Pozoruhodný čtvercový půdorys hradního jádra (30x30 m) tehdy ze tří stran vymezoval široký obezděný příkop, před kterým se na severu a východě rozkládal poměrně rozlehlý hrazený hospodářský dvůr. Do tvrze se vjíždělo od východu, obrannou věž lze tušit na severu, zatímco na jihozápadě, v nejchráněnější poloze, stával patrně palác. K němu se v jižním rohu přimyká krásná hradní kaple, dodnes nejzachovalejší část tvrze, jejímž stavitelem byl právě zbožný Jiří z Javoří. Krátce poté se však hradní pán z Javoří (nevíme, zda se jednalo stále o Jiřího) přidal k záškodné činnosti ozbrojených skupin na rakousko-moravském pomezí. Na „Kobr“ či „Gobr“, jak nás informují

Innenraum der Gaberkirche / Interiér hradní kaple (PL)

Gaber

Ruine einer kleinen Burg oder Feste über der Schlucht des Gaberbaches, 1,5 km NW von Autendorf bei Drosendorf, 2,5 km W von der Ruine Thürnaue, 24 km N von Horn, 34 km W von Znaim, ca. 440 m Seehöhe.

Die Feste wurde irgendwann an der Wende des 13. und 14. Jahrhunderts im Drosendorfer Herrschaftsgebiet erbaut, wahrscheinlich zum Schutz eines alternativen Wegs, der von Drosendorf über Autendorf und Luden nach Ranzern in Mähren führte. In den Jahren 1309 und 1327 wohnte hier Bernhard/Wernhard von Gaber. Sein Nachkomme Georg scheint als Freund der Herren von Eibenstein im Jahr 1375 auf und dann nochmals im Jahr 1405, als er in Anwesenheit seines Schwagers Wilhelm von Eibenstein der Drosendorfer Kirche im unweit gelegenen Ober-Thürnaue Zehentgelder übergab.

Der beachtliche quadratische Grundriss des Burgkerns (30x30 m) wurde damals von drei Seiten durch einen breiten, ummauerten Graben begrenzt, vor welchem sich im Norden und Osten ein recht ausgedehnter, verschanzter Wirtschaftshof befand. Die Feste war vom Osten her zugänglich, der Wehrturm kann im Norden erahnt werden, während im Südwesten, in der am besten geschützten Lage, anscheinend der Palast stand. Daneben in der südlichen Ecke befindet sich eine wunderschöne Burgkapelle, der bis heute am besten erhaltene Teil der Feste, deren Baumeister der fromme Georg von Gaber war. Kurz darauf schlug sich jedoch der Burgherr von Gaber (wir wissen nicht, ob es sich immer noch um Georg handelte) auf die Seite der Sabotagetätigkeiten bewaffneter Gruppen im österreichisch-mährischen Grenzgebiet. Auf den *Kobr* oder *Gobr* schafften Diebe ihre Beute, die sie in den Besitzümern der Herren von Neuhaus, der mährischen landesfürstlichen Städte oder der Herren von Hardeggen errungen hatten, wie uns die Henkersbücher von Rosenberg (Böhmen) und Iglau informieren.

popravčí kniha rožmberská a jihlavská, tahali loupežníci svoji kořist získanou na statcích pánů z Hradce, moravských zeměpanských měst či pánů z Hardeka.

V následných četných nepokojích a válečných událostech 15. století Javoří velmi utrpělo. Dědictvím také přešlo na chudnoucí rod pánů z Eibensteinu. V letech 1496–1498 prodal Bernard z Eibensteinu pozemky okolo Javoří městu Drozdovice. Po vymření Eibensteinů získali tvrz roku 1543 Schneckenreithové. Poslední zmínka z roku 1551 dokládá, že Markéta, vdova po Erasmovi Schneckenreithovi z Horního Hevlína (Ober-Höflein), prodala pustou tvrz Javoří sousední obci Ludeň.

Přístup: celoročně volný. Prohlídku komplikuje hustý porost.

Trnava

Skromné zbytky gotického hradu na vysoké ostrožně nad obcí Dolní Trnávka (Unter-Thürnau) a ústím potoka Javorka (Gaberbach) do řeky Dyje, 24 km S od Hornu, 31 km Z od Znojma, cca 420 m n. m.

Trnava byla vybudována na strategickém místě, odkud bylo možné velmi dobře kontrolovat dyjský brod a „bránu“ staré zemské stezky z Dolních Rakous přes jihozápadní Moravu do jihovýchodních Čech, která od 16. do 18. století fungovala jako hlavní poštovní silnice z Vídně do Prahy. Staviteli hradu byli ministři hrabaty z Perneku, kteří od 1. poloviny 12. století kolonizovali tuto část rakouského Podolí. Nejstarší jádro hradu o půdorysu hrubého pětiúhelníku je situováno na snížený konec ostrožny, obsahuje nepatrné zbytky okružní hradby, náznaky malého paláce a vstupní věže. Vůči stoupajícímu hřebenu ostrožny bylo chráněno dvěma šíjovými příkopy s mezilehlým vysokým valem, obranným štítem hradu. Přístupová cesta přicházela k hradu po severním úbočí, tedy od zemské silnice.

In den darauffolgenden, unzähligen Unruhen und kriegerischen Ereignissen des 15. Jahrhunderts erlitt Gaber große Schäden. Durch eine Erbschaft wurde es auf das immer ärmer werdende Geschlecht der Herren von Eibenstein übertragen. In den Jahren 1496–1498 verkaufte Bernhard von Eibenstein die Grundstücke rund um Gaber an die Stadt Drozdorf. Nach dem Aussterben der Eibensteiner erhielten die Feste im Jahr 1543 die Schneckenreithen. Die letzte Erwähnung im Jahr 1551 belegt, dass Margaret, die Witwe des Erasmus Schneckenreith aus Ober-Höflein, die *öde Vessten Gabern* an die Nachbargemeinde Lunden verkaufte.

Zutritt: Ganzjährig frei. Eine Besichtigung wird durch den dichten Bewuchs erschwert.

Thürnau

Die bescheidenen Überreste einer gotischen Burg auf einem hohen Felssporn über der Gemeinde Unter-Thürnau und der Mündung des Gaberbaches in die Thaya, 24 km N von Horn, 31 km W von Znaim, ca. 420 m Höhe.

Thürnau wurde an einem strategischen Ort erbaut, von dem aus eine sehr gute Kontrolle der Thaya-Furt und der „Pforte“ des alten Landweges von Niederösterreich über Südwestmähren bis nach Südböhmen möglich war, der vom 16. bis zum 18. Jahrhundert auch als die Haupt-Poststraße von Wien nach Prag diente. Die Erbauer der Burg waren die Ministeriale der Grafen von Pernegg, die seit der ersten Hälfte des 12. Jahrhunderts diesen Teil des österreichischen Thayaals kolonisierten. Der älteste Kern der Burg mit einem Grundriss in Form eines groben Fünfecks befindet sich auf dem niedrigeren Ende des Felsspornes, er enthält kaum sichtbare Überreste eines Mauerrings, eine Andeutung eines kleinen Palasts und eines Torturmes. Gegenüber dem ansteigenden Kamm des Felsspornes war

Umgebung Drosendorfs auf der Kreiskarte vom Jahr 1720 / Okolí Drozdovic na krajské mapě z r. 1720 (JMM)

Reste der Ringmauer der oberen Burg / Zbytky okružní hradby horního hradu (PL)

Z pánů z Trnavy s erbem tří leknínových lupenů se objevuje nejprve roku 1157 Ekkihard *de Tirnua* s dvěma bratry, poté roku 1175 Oldřich *de Tiernahc*. Stabilizace právních poměrů na opačné straně hranice za vlády moravského markraběte Vladislava Jindřicha (1192–1222) přiměla Wernharda *de Trnowa* vstoupit do markraběcích služeb, za což získal pro své potomstvo právo kolonizovat moravské příhraničí severně od rodového sídla,

die Burg durch zwei Halsgräben mit einem dazwischen liegenden hohen Wall geschützt, der als Verteidigungsschild der Burg diente. Der Zufahrtsweg kam von der nördlichen Böschung zur Burg, also von der Landstraße.

Von den Herren von Thürnau mit dem Wappen dreier Seerosen-Blütenblätter erscheint zuerst im Jahre 1157 Ekkihard *de Tirnua* mit zwei Brüdern, danach im Jahr 1175 Ulrich *de Tiernahc*. Die Stabilisierung der Rechtsverhältnisse auf der anderen Seite der Grenze zur Zeit der Regierung des mährischen Markgrafen Vladislav Heinrich (1192–1222) brachte Wernhard *de Trnow* dazu, markgräfliche Dienste anzutreten, wofür er für seine Nachkommen das Recht erhielt, das mährische Grenzgebiet nördlich seiner Stammburg, den südlichen Teil der Jamnitzer Gegend mit Frating, Hafnerluden, Slawikowitz u.a. zu kolonisieren. Seine Schwester oder nahe Verwandte Heilwida heiratete sogar den Markgrafen, zog nach Znaim und war unter anderem Mitbegründerin des berühmten Wallfahrtsorts Mariazell. Unter der Herrschaft des mährischen Markgrafen Přemysl (1228–1239) und dessen Neffen, des späteren Herzogs und Königs Ottokar II. Přemysl (1247–1278) erhielt Wichard *de Thyrnach* eine einflussreiche Position. Ab 1256 war er Burggraf von Frain, starb vor dem Jahr 1265 und hinterließ seine Frau Wolfhilde. Im Jahr 1271 gehörte die Burg dem Wichards Cousin Wernhard, der sich zuvor einen Sitz in Butsch bei Jamnitz errichtet hatte. Nach König Ottokars Niederlage auf dem Marchfeld wurde aus der Burg ein Nest von Rebellen und Räubern. Der Herzog Albrecht I. von Habsburg eroberte die Burg daraufhin um das Jahr 1281 und ließ den Anführer der Räuber mit dem slawischen Namen Hostel hinrichten.

Die Thürnauer Herrschaft wurde danach, gemeinsam mit einem Teil der mährischen Güter, an die süddeutschen Herren von Klingenberg übergeben, die danach für eine Weile von den Herren von Waldsee und Drosendorf abgelöst wurden. Im Jahr 1371 erschienen Johann und Friedrich von Thürnau, denen der Herzog für ungefähr 3 Jahrzehnte die lan-

jižní Jemnicko (Vratěnin, Lubnice, Slavíkovice aj.). Jeho sestra či blízká příbuzná Heilwida se za markraběte dokonce provdala, přesídlila do Znojma a podle legendy spoluzakládala slavné poutní místo Mariacel. Za vlády moravských markrabat Přemysla (1228–1239) a jeho synovce, později vévody a krále Přemysla Otakara II. (1247–1278), získal vlivné postavení Vikart z Trnavy, od roku 1256 purkrabí vranovský. Zemřel před rokem 1265 a zanechal po sobě choť Wolfhildu. Roku 1271 hrad patřil Vikartovu bratranci Wernhardovi, jenž si dříve vybudoval sídlo na Budči u Jemnice. Po Otakarově pádu na Moravském poli se z hradu stalo odbojné a loupežné doupe. Vévoda Albrecht I. Habsburský tedy kolem roku 1281 hrad dobyl a vůdce lapků se slovanským jménem Hostěl nechal popraviti.

Trnavské panství i s částí moravských statků bylo poté předáno jihoněmeckým pánům z Klingenberka, které poté na nějakou dobu vystřídali páni z Waldsee a Drozdovic. Roku 1371 vystupují Jan a Fridrich z Trnavy, kterým vévoda asi na tři desetiletí propůjčil nedaleký zeměpanský hrad Chlumec (Kollmitz). Jan z Trnavy byl tehdy hubmistrem vévody. Patrně v této době byl hrad výrazně rozšířen o velké předpolí, ležící výše než samotné palácové jádro. Zde byl zřízen patrně druhý palác a velká bašta k ochraně nové brány do hradu, před kterou byl vykopán třetí, mnohem širší a hlubší šijový příkop.

V posledním dějství příběhu Trnavy vystupují bratři Rudolf a Ludvík z Trnavy, kteří v letech 1395–1402 ovládali i tvrz Drosidl (Drösiedl) jižně od Chlumce a kteří se v neklidném období rozbroju na moravsko-rakouském pomezí podíleli na loupeživých expedicích do jižních Čech, na majetky pánů z Hradce, i na východ, na panství hardecké a majetky moravských měst. Ještě roku 1421 se dozvídáme ze znojenské losunkové knihy o loupežné aktivitě „*dominorum in Tyrnawiam*“, poté ale zmínky o hradu mizí. Jako ohnisko neustálých loupeží byl patrně panovníkem dobyt a zbořen. Malá míra dochování hradního zdiva by tomu nasvědčovala.

Přístup: volný celoročně. Areál je hustě zarostlý.

desfürstliche Burg Kollmitz verliehen hatte. Johann von Thürnau war zu dieser Zeit Hubmeister des Herzogs. Scheinbar wurde die Burg in dieser Zeit deutlich erweitert, und zwar um ein großes Vorfeld, das höher gelegen war als der eigentliche Palastkern. Hier wurden anscheinend der zweite Palast und eine große Bastei zur Verteidigung des neuen Burgtors errichtet, vor der ein dritter, viel breiterer und tieferer Halsgraben ausgehoben wurde.

Im letzten Akt der Geschichte von Thürnau treten die Brüder Rudolf und Ludwig von Thürnau auf, die in den Jahren 1395–1402 auch die Festung Drösiedl südlich von Kollmitz beherrschten und die sich in der bewegten Zeitspanne der Unruhen im mährisch-österreichischen Grenzgebiet an räuberischen Ausfahrten nach Südböhmen zu den Gütern der Herren von Neuhaus beteiligten, und auch in den Osten, ins Herrschaftsgebiet von Hardegg und von den mährischen landesfürstlichen Städten. Noch im Jahr 1421 erfahren wir aus dem Znaimer Lösungsbuch von der räuberischen Tätigkeit „*dominorum in Tyrnawiam*“, danach wird die Burg nicht mehr erwähnt. Als Brennpunkt nicht enden wollender Raubtaten wurde die Burg anscheinend vom Herrscher erobert und niedergerissen. Das geringe Ausmaß des erhaltenen Burggemäuers würde darauf hinweisen.

Zutritt: Ganzjährig frei. Das Gelände ist dicht bewachsen.

Reste der Ringmauer der oberen Burg / Zbytky okružní hradby horního hradu (PL)

Frejštejn

Zřícenina gotického hradu situovaného na ostrožně nad ústím Křeslického potoka do Dyje a nad stejnojmennou obcí, roku 1949 přejmenovanou na Podhradí nad Dyjí, 27 km Z od Znojma, 27 km S od Hornu, 400 m n. m.

Frejštejn patří mezi nejstarší šlechtické hrady na Moravě. Byl založen někdy před polovinou 13. století v obvodu bitovské kastelanie potomky pána Wernharda ze sousední Trnavy, který zdejší pomezí oblast získal jako výsluhu od moravského markraběte Vladislava Jindřicha. Oldřich (Ulrich) zvaný Liber (Svobodný, německy Frei) a jeho syn Gaytmar se připomínají roku 1251 jako svědci příbuzného Vikarta z Trnavy při darování patronátu vratěnického kostela jerušskému klášteru. Na mladší dubletě listiny se Gaytmar píše již s přídomkem *Vreyensteyn*. Hrad zabírající pouze nejvyšší část ostrožny byl velmi malý, okružní hradba svírala na jihozápadě skromný palác a na východě válcový bergfrit.

Podobně jako u sousední Trnavy, i Frejštejn se stal po pádu Přemysla Otakara II. doupětem lapků. Nelze říci, zda iniciátorem tohoto záškodnictví byl Oldřich Frej z Frejštejna uváděný k roku 1286 na jiné jerušské listině. Nicméně v témž roce zasáhl proti Frejštejnu ve srozumění s mladým českým králem Václavem II. rakouský vévoda Albrecht I. Hrad byl dobyt, pobořen a podle dohody asi navrácen českému králi, moravskému zeměpánovi.

Písemné prameny k hradu jsou po roce 1286 velmi skoupé. Dochované zdivo však samo dokládá, že ještě za vlády Václava II. ke konci 13. století byl Frejštejn rozšířen o prostorný dolní hrad vymezený vysokou hradbou s novou vstupní bránou, před kterou byl zřízen hluboký šijový příkop s dlouhým dřevěným mostem. Obytná kapacita hradu byla zvětšena nejprve přístavbou starého paláce v horním hradě, a když se ukázalo, že to nestačí, vznikl v severní části dolního hradu reprezentativní trojpodlažní palác s navazující kaplí sv. Kateřiny, připomínanou poprvé roku 1347. Po celé 14. století hrad spravovali zeměpanští purkra-

Freistein

Ruine einer gotischen Burg auf einem Felsporn über der Mündung des Größingbaches in die Thaya über der gleichnamigen Gemeinde, die im Jahr 1949 zu Podhradí nad Dyjí umbenannt wurde, 27 km W von Znaim, 27 km N von Horn, 400 m Seehöhe.

Freistein gehört zu den ältesten Adelsburgen Mährens. Sie wurde irgendwann vor Mitte des 13. Jahrhunderts im Vötteauer Kastellansgebiet von den Nachkommen des Herrn Wernhard vom benachbarten Thürnau gegründet, der das hiesige Grenzgebiet als Geschenk vom mährischen Markgrafen Vladislav Heinrich erhalten hatte. Ulrich Liber (der Freie) und sein Sohn Gaytmar werden ab dem Jahr 1251 als Zeugen ihres Verwandten Wichard von Thürnau bei der Schenkung des Kirchenpatronats in Frattang an das Stift Geras genannt. Auf einer jüngeren Dublette der Urkunde wird Gaytmar schon mit dem Zusatz *Vreyensteyn* geschrieben. Die Burg, die nur den höchstgelegenen Teil des Felssporns besetzte, war sehr klein, der Mauerring umschloss im Südwesten den bescheidenen Palast und im Osten einen rundtürmigen Bergfried.

Ähnlich wie beim benachbarten Thürnau wurde auch Freistein nach dem Fall von Otakar II. Přemysl zum Räubernest. Man kann nicht sagen, ob Ulrich Frei von Freistein, der im Jahr 1286 auf einer anderen Urkunde von Geras erwähnt wird, der Auslöser dieser Räuberei war. Nichtsdestotrotz griff im selben Jahr der österreichische Herzog Albrecht I. mit Einverständnis des jungen Königs Wenzel II. gegen Freistein ein. Die Burg wurde erobert, niedergerissen und laut Vereinbarung wahrscheinlich dem böhmischen König, dem mährischen Landesfürsten übergeben.

Die schriftlichen Quellen zur Burg sind nach dem Jahr 1286 sehr spärlich. Das erhaltene Mauerwerk beweist jedoch selbst, dass Freistein noch unter Wenzel II. zu Ende des 13. Jahrhunderts um eine geräumige untere Burg erweitert wurde, die durch eine hohe Burgmauer mit einem neuen Eingangstor begrenzt

Pohled od SZ, kol. r. 1935 / NW-Ansicht, um 1935 (JMM)

bí. Roku 1331 se připomíná Konrád z Bítova, roku 1354 pak Petr Hecht z Rosic, který zodpovídal i za sousední Vranov.

V období markrabských válek na přelomu 14. a 15. století se Frejštejna neoprávněně zmocnil Mikuláš Pillung z Jilkova. Po jeho smrti (1406) pohrozil markrabě Jošt Markétě Pillungové, manželce drozdovického hejtmána Konráda II. z Krajku, aby Frejštejn vrátila. Hrad poté šel do zástavy, což v letech 1413 a 1417 potvrdil Joštův nástupce král Václav IV. Držitelem byl patrně Oldřich z Kunštátu a Lišnice a purkrabí Přibík z Odlochovic. Jejich loupení v Rakousích nemohlo ujít trestu. Z pověření krále Zikmunda se hradu zmocnil Lipolt Krajíř z Krajku, hejtmán českobudějovický, který se záhy zasloužil o obranu severního Dolního Rakouska i Znojemska před husitskými nájezdy. Roku 1422 mu král zapsal Frejštejn do dědičné zástavy. Lipolt nechal Frejštejn zpevnit parkánovým pásem s hranolovými baštami a neboť neměl mužského dědice, odkázal jej mladšímu bratru Janu Krajíři z Krajku. Ten se sice po smrti krále a markrabě Albrechta zavázal v lednu 1440 dodržovat landfrýd, nicméně o pár měsíců později jej moravští stavové označili za zemského škůdce, rozhodli o vykoupení Frejštejna a jeho pobožení. Zda se tak skutečně stalo, nevíme. Skutečnost, že Jan Krajíř se na hradě připomíná až do roku 1447, tomu odporuje podobně jako pokračující stavební činnost (nové mohutné bašty na vnější straně

war, vor der ein tiefer Halsgraben mit einer langen Holzbrücke errichtet wurde. Die Wohnkapazität der Burg wurde zuerst durch den Zubau des alten Palasts auf der oberen Burg erweitert, und als sich zeigte, dass dies nicht genug war, entstand im nördlichen Teil der unteren Burg ein repräsentativer dreistöckiger Palast mit angeschlossener Kapelle der Hl. Katharina, die erstmals im Jahr 1347 erwähnt wird. Im gesamten 14. Jahrhundert wurde die Burg durch landesfürstliche Burggrafen verwaltet. Im Jahr 1331 wird Konrad von Vötau erwähnt, im Jahr 1354 dann Peter Hecht von Rossitz, der auch das benachbarte Frain verwaltete.

Während der Markgrafenkriege zwischen dem 14. und 15. Jahrhundert bemächtigte sich Freisteins unberechtigt Niklas Pillung von St. Gilgenberg. Nach dessen Tod (1406) drohte der Markgraf Jobst Margaret Pillung, der Gattin des Drosendorfer Hauptmannes Konrad II. von Kraigk, dass sie Freistein zurückgeben müsse. Die Burg wurde danach gepfändet, was in den Jahren 1413 und 1417 von Jobsts Nachfolger König Wenzel IV. bestätigt wurde. Die Besitzer waren anscheinend Ulrich von Kunstadt und Lexen und der Burggraf Przibik von Wodlochowicz. Ihre Raubzüge in Österreich konnten nicht unbestraft bleiben. Im Auftrag des Königs Sigismund ermächtigte sich der Burg Leopold Kraiger von Kraigk, Hauptmann von Budweis, der sich später auch um die Abwehr des nördlichen Niederösterreichs und der Znaimer Gegend vor den Hussiteninvasionen verdient machte. Im Jahr 1422 wurde ihm die Burg vom König als Erbpfand zugeschrieben. Leopold ließ Freistein mit einem Zwingerring und prismatischen Basteien befestigen, und da er keinen männlichen Erben hatte, vermachte er die Burg seinem jüngeren Bruder Johann Kraiger von Kraigk. Dieser verpflichtete sich zwar nach dem Tod des Königs und Markgrafen Albrecht im Januar 1440, den Landfrieden einzuhalten, ein paar Monate später wurde er jedoch von den mährischen Landständen als Schadenmacher bezeichnet, seine Burg Freistein sollte aufgelöst und zerstört werden. Wir wissen nicht, ob es wirklich so passierte. Die Tatsache, dass Johann Kraiger bis zum Jahr 1447 auf der Burg

vysoké hradby dolního hradu). Je dost možné, že Janovo záškodnictví mělo politický podtext, neboť byl zastáncem krále Fridricha III., poručníka nezletilého Ladislava Pohrobka, a získal např. úřad drozdovického hejtmána.

Na základě rodné smlouvy z roku 1454 zdědil Frejštejn a další panství na Moravě (Cizkrajov) i v Čechách (Landštejn, N. Bystřice) Janův synovec Volf, rovněž stoupenec císaře Fridricha III. Roku 1458 významně podpořil nového českého krále Jiřího z Poděbrad a následoval jej na pomoc císaři do domácí války v Rakousích. Další válka, byť menšího rozsahu, se odehrála v těsném sousedství Frejštejna. Hynke z Lichtenburka, nepřítel krále Jiřího a zemský škůdce, byl roku 1465 potrestán konfiskací cornštejnského panství. A právě to bylo za výraznou pomoc králem Jiřím darováno Volfu Krajíři. Roku 1468 pak následovala válka v pohraničí proti Matyáši Korvínovi. Hrad Frejštejn se v této neklidné době musel stát terčem ničujících útoku, o jehož povaze nic bližšího nevíme. Písemná zpráva z roku 1487 hovoří již o „hradu zbořeném Fraunštýně“.

Volfovi synové Lipolt II. a Jindřich Krajířové z Krajku se na konci 15. století soustředili na modernizaci Cornštejna a stavbu tvrze v Nových Uherčicích. Hrad Frejštejn již opraven nikdy nebyl, na rozdíl od podhradí, které zanedlouho získalo právo trhu. Další osudy sdílel Frejštejn s Uherčicemi, novým centrem panství. Dnes je hradní zřícenina v majetku obce.

Přístup: volný celoročně.

Viz www.podhradinaaddji.cz

Palác dolního hradu / Palast der unteren Burg (PL)

erwähnt wird, widerspricht dem genauso wie die fortlaufenden Bautätigkeiten (neue Basteien an der Außenseite der hohen Ringmauer der unteren Burg). Es ist gut möglich, dass Johanns schädliche Aktivitäten einen politischen Untertext hatten, da er Anhänger des Königs Friedrich III., Vormunds des minderjährigen Ladislavs Postumus war und somit z.B. das Amt des Drosendorfer Hauptmannes verliehen bekam.

Auf Grund eines Familienvertrags aus dem Jahr 1454 wurden Freistein und weitere Herrschaften in Böhmen (Landstein und Neu Bistritz) sowie in Mähren (Sitzgras) an Johanns Neffen Wolfgang vererbt, ebenso Anhänger des Kaisers Friedrich III. Im Jahr 1458 unterstützte er den neuen böhmischen König Georg von Podiebrad und folgte ihm zu Hilfe des Kaisers in den heimatlichen Krieg in Österreich. Ein weiterer Krieg, wenn auch von geringem Ausmaß, spielte sich in direkter Nachbarschaft Freisteins ab. Hynko von Lichtenburg, Feind des Königs Georg und auch Landesfeind, wurde im Jahr 1465 durch die Konfiszierung seiner Zornsteiner Herrschaft bestraft. Wolfgang Kraiger wurde für seine große Hilfe an König Georg eben mit der Burg Zornstein belohnt. Im Jahr 1468 folgte dann ein Krieg im Grenzgebiet gegen Matthias Corvinus. Die Burg Freistein muss in dieser unruhigen Zeit Zielscheibe eines zerstörenden Angriffs geworden sein, über dessen Verlauf wir nicht näher Bescheid wissen. Eine schriftliche Nachricht aus dem Jahr 1487 spricht schon von der „zerstörten Burg“ *Fraunštýn*.

Wolfgangs Söhne Leopold II. und Heinrich konzentrierten sich Ende des 15. Jahrhunderts auf die Modernisierung Zornsteins und den Bau einer Feste in Ungarschitz, welche bald die Zentren des neuen Kraiger Herrschaftsgebiets wurden. Die Burg Freistein wurde nie wieder renoviert, im Gegensatz zum Dorf unter der Burg, das bald darauf das Marktrecht erhielt. Sein weiteres Schicksal teilte Freistein mit Ungarschitz. Heute befindet sich die Burgruine im Besitz der Gemeinde.

Zutritt: Ganzjährig frei.

Siehe www.podhradinaaddji.cz

Uherčice

Výstavný zámek na okraji stejnojmenné obce v rozsedlině nad říčkou Blatnicí (dříve Mešovický potok), levobřežním přítokem Želetavky, 31 km Z od Znojma, 28 km S od Hornu, 440 m n. m.

Ves Uherčice vznikla na výsluze pánů z Trnavy (Thürnaui) na počátku 13. století. Po vymření trnavské dynastie byla část vsi roku 1310/1312 darována cisterciákům v Oslavaněch, zbytek zůstal příslušenstvím zeměpanské části Vratěná. Za husitských válek získal toto zboží od krále Zikmunda Lipolt Krajíř z Krajku, pán na Frejštejně. Vesnice ale byla ve zlých časech vypálena a dlouho ležela pustá. Její obnova souvisela až s aktivitami Lipoltova stejnojmenného prasnynce, pána na Cornštejně, který roku 1493 přikoupil oslavanskou část Uherčic a vesnici nově osadil. Na její ochranu nechal také postavit pozdně gotickou tvrz, obehnanou příkopem. Kvadratický půdorys tvrze je dodnes patrný ve východní části zámku (tzv. „starý zámek“). Na Lipoltovo dílo navázal jeho synovec Jan II. Krajíř z Krajku, který z „Nových Uherčic“ vybudoval nové centrum krajiřovského panství. Janův bratr Václav, inspirovaný zážitky z cesty do Itálie, přestavěl v letech 1552–1554 uherčickou tvrz na renesanční zámek. Z jihovýchodní strany byla přistavěna mohutná obytná věž, pevnostní funkce byla potlačena v prospěch funkce obytné.

Roku 1562 však Krajiřové prodali Uherčice dolnorakouskému šlechtici Volfu Štrejnovi ze Švarcenavy. Volf během dalších let přikoupil i panství bitovské a vranovské, a stal se tak jedním z nejmocnějších šlechticů v Podolí. Uherčický zámek se měl brzy proměnit ve skvělé reprezentativní sídlo. Otcův záměr dokončil syn Hanuš Volfart Štrejn, vyznáním již protestant. Hospodářský dvůr před vstupem do starého zámku byl odsunut do západnější polohy, neboť musel ustoupit novému vnitřnímu nádvoří, vymezenému na severu a jihu obytnými křídly a na západě spojovací dvoupodlažní arkádou. Na přístupové cestě od jihu vzniklo další nádvoří s přízemními arkádami a dominant-

Ungarschitz

Monumentales Schloss am Rande der gleichnamigen Gemeinde in einem Becken oberhalb des Nespitzerbaches, heute Blatnice genannt, des linksseitigen Zuflusses des Schelletaubaches, 31 km W von Znaim, 28 km N von Horn, 440 m Seehöhe.

Das Dorf Ungarschitz entstand im Lehensgebiet der Herren von Thürnaui. Nach dem Aussterben der Thürnauer Dynastie wurde im Jahr 1310/1312 ein Teil des Dorfes den Zisterzienserinnen in Oslawan geschenkt, der Rest blieb Bestandteil des landesfürstlichen Teils von Frating. Während der Hussitenkriege erwarb Leopold Kraiger von Kraigk zu Freistein dieses Gut. Das Dorf war jedoch in den schlechten Zeiten niedergebrannt und blieb lange Zeit verwüstet. Die Erneuerung kam erst im Zusammenhang mit den Aktivitäten von Leopolds gleichnamigem Urneffen, dem Herrn zu Zornstein, in Gänge, der im Jahr 1493 den Oslawaner Teil von Ungarschitz dazukaufte und das Dorf neu bevölkerte. Zum Schutz des Dorfes ließ er auch eine spätgotische Feste errichten, die von einem Graben umgeben war. Der quadratische Grundriss ist bis heute im östlichen Teil des Schlosses (im sog. „alten Schloss“) ersichtlich. Leopolds Werk wurde von seinem Neffen Johann II. Kraiger von Kraigk fortgesetzt, der von „Neu Ungarschitz“ aus ein neues Zentrum des Kraiger Herrschaftsgebiets errichtete. Johanns Bruder Wenzel baute, inspiriert durch seine Erlebnisse während einer Reise nach Italien, die Ungarschitzer Feste zu einem Renaissance-Schloss um. An der südöstlichen Seite wurde ein mächtiger Wohnturm zugebaut, die Festungsfunktion wurde zu Gunsten der Wohnfunktion eingeschränkt.

Im Jahr 1562 verkauften jedoch die Kraiger Ungarschitz an den niederösterreichischen Adligen Wolf Streun von Schwarzenau. Wolf kaufte im Laufe der folgenden Jahre auch die Herrschaften von Vötau und Frain auf und wurde so zu einem der mächtigsten Adligen im Thayatal. Das Schloss von Ungarschitz sol-

Letecký pohled od Z / Luftblick von W (DM)

ní vstupní hranolovou věží. Náročný stavební podnik ale rodinné finance značně vyčerpaly. K tomu vypukla třicetiletá válka. Hanuš Jiřímu Štrejnovi nakonec nezbyvalo než Uherčice roku 1628 prodat.

Kupcem byl Jakob Berchtold, katolický novošlechtic původem z Tyrol, dolnorakouský místodržitel a rádce císaře Ferdinanda II. Postupně skoupil další majetky v blízkém okolí, takže jeho tři synové, již s titulem říšských hrabat, si nakonec dědictví rozdělili. Na Uherčicích zůstal František Benedikt. Zemřel roku 1690 bez mužského dědice. Panství brzy koupil polní maršál Donát Heissler z Heitersheimu, hrdina válek proti Turkům. Ten přikoupil i panství Písečné a na uherčickém zámku inicioval barokní úpravy, kterými pověřil proslulého architekta F. Martinelliho. Práce po Donátově smrti dokončil syn František Josef Heissler.

V 18. století pak Uherčice změnily třikrát majitele. Roku 1731 je koupil císařská rada Antonín Izaiáš svobodný pán Hartig, jeho syn Antonín Kazimír je pak roku 1764 prodal příbuznému Janu Jindřichovi hraběti Nimptschovi. Roku 1768 se Uherčice stávají majetkem To-

lte bald in ein wunderschönes repräsentatives Domizil umgebaut werden. Das Vorhaben des Vaters wurde vom Sohn Hans Wolfhart Streun vollendet, der schon dem Protestantismus zugehörte. Der Wirtschaftshof vor dem Eingang in das alte Schloss wurde in eine westlichere Lage verschoben, da er dem neuen Innenhof weichen musste, der im Norden und Süden von neuen Wohnflügeln und im Westen von einer zweistöckigen Verbindungsarkade begrenzt wurde. Auf dem Zufahrtsweg vom Süden entstand ein neuer Hof mit Bodenarkaden und einem dominanten prismatischen Eingangsturm. Das anspruchsvolle Bauunternehmen zehrte jedoch sehr an den Finanzen der Familie. Dazu brach der Dreißigjährige Krieg aus. Hans Georg Streun blieb am Ende nichts anderes übrig, als Ungarschitz im Jahr 1628 zu verkaufen.

Der Käufer war Jakob von Berchtold, ein katholischer Neuadels, der ursprünglich aus Tirol stammte und niederösterreichischer Statthalter und Rat des Kaisers Ferdinand II. war. Nach und nach kaufte er weitere Güter in der nahen Umgebung, sodass seine drei Söhne, die schon den Titel der Reichsgrafen trugen, sich die Erbschaft aufteilten. In Ungarschitz blieb Franz Benedikt. Er starb im Jahr 1690 ohne männlichen Erben. Die Herrschaft kaufte bald darauf der Feldmarschall Donat Heissler von Heitersheim, der Held der Türkenkriege. Dieser kaufte auch die Nachbarherrschaft Piesling und auf dem Ungarschitzer Schloss initiierte er einen barocken Umbau, mit dem er den berühmten Architekten F. Martinelli beauftragte. Nach Donats Tod führte sein Sohn Franz Josef Heissler die Arbeiten zu Ende.

Im 18. Jahrhundert änderte Ungarschitz dreimal seinen Eigentümer. Im Jahr 1731 kaufte es der kaiserliche Rat Anton Isak Freiherr von Hartig, sein Sohn Anton Kasimir verkaufte es dann im Jahr 1764 an den Verwandten Johann Heinrich Graf Nimptsch. Im Jahr 1768 ging Ungarschitz ins Eigentum von Thomas Vinciguerra Graf von Collalto und San Salvatore, dem Herrn von Pirmitz über.

Die Collaltos verwalteten das Schloss fast 180 Jahre lang. Es wechselten hier die Gra-

máše Vinciguerry hraběte z Collalta a San Salvatoru, pána na Brtnici.

Collaltové zámek spravovali téměř 180 let. Vystřídala se tu hrabata František (1775), Odoard (1794), který doplnil severní zámecké křídlo o prostorný banketní sál, Antonín Oktavián (1823), dále pak knížata Eduard (1847), Emanuel (1865) a Manfred (1928). Roku 1945 však československý stát na základě Benešových dekretů zámek s velkostatkem zkonfiskoval. Následná epocha komunistické totality se na zámku podepsala velmi devastujícím způsobem, největší ztrátou je zřícená renesanční vstupní věž. Dnes je ve správě Národního památkového ústavu. Opravy jsou žel velmi pomalé.

Přístup: červen až srpen, jinak na základě domluvy. Viz www.zamek-uhercice.cz

Police

Zámek uprostřed stejnojmenné obce na náhorní pláni nad údolím Želetavky, 6 km SZ od hradu Bítova, 33 km SZ od Znojma, 34 km S od Hornu, 445 m n. m.

Název odráží polohu na rovné vyvýšenině – „polici“. V raném středověku tvořila vesnice hospodářské zázemí bítovského hradu. Od 1. poloviny 14. století byla rozdělena mezi vícero příbuzných vládků (1343 Nebhlas von Policz, 1349 Filip, 1358 Aleš). Gotická tvrz se poprvé připomíná k roku 1371, kdy ji držel vladyka Smil s chotí Kateřinou. Její zdvo se dodnes dochovalo v jihozápadním nároží zámku, obehnaná byla příkopem, z jihu postačil svažité terén. V neklidném období před husitskými válkami na tvrzi sídlil Jan Kostník s erbem srnčí hlavy s ženou Dorotou, kteří zřejmě nabyli i zbývající díly vesnice.

Za husitských válek vše koupil bojovný vladyka Adam z Bačkovic s erbem jeleních parohů. Jeho synové Jan a Hynek v 2. polovině 15. století přistavěli k tvrzi pozdně gotický se-

fen Franz (1775), Odoard (1794), der den Nordflügel des Schlosses um einen geräumigen Bankettsaal ergänzte, und Anton Oktavian (1823), nachdem weiter die Fürsten Eduard (1847), Emmanuel (1865) und Manfred (1928). Im Jahr 1945 wurde das Schloss jedoch aufgrund der Beneš-Dekrete gemeinsam mit dem Großgrundbesitz konfisziert. Die darauffolgende Epoche des kommunistischen totalitären Regimes hinterließ zerstörerische Spuren am Schloss, der größte Verlust ist der eingestürzte Renaissance-Eingangsturm. Heute befindet sich das Schloss in der Verwaltung des Nationaldenkmalinstituts. Leider gehen die Reparaturen nur sehr langsam voran.

Zutritt: Juni bis August, ansonsten nach Vereinbarung. Siehe www.zamek-uhercice.cz

Pullitz

Schloss inmitten des gleichnamigen Dorfes auf dem Plateau über dem Tal des Schelletaubaches, 6 km NW von der Burg Vötteau, 33 km NW von Znaim, 34 km N von Horn, 445 m Seehöhe.

Der Name „police“ (tschechisch für „das Bord“) spiegelt die Lage auf einer geraden Erhebung wider. Im frühen Mittelalter bildete das Dorf die wirtschaftliche Grundlage der Vötteauer Burg. In der 1. Hälfte des 14. Jahrhunderts wurde es auf mehrere verwandte Landeldmänner aufgeteilt (1343 Nebhlas von Policz, 1349 Phillip, 1358 Albrecht). Die gotische Feste wird erstmals im Jahr 1371 erwähnt, als sie im Besitz von Smil und seiner Frau Katharina stand. Ihr Mauerwerk blieb im südwestlichen Bereich des Schlosses bis heute erhalten, die Burg war von einem Graben umgeben, aber von Süden her genügte das abfällige Gelände. In der unruhigen Zeit vor den Hussitenkriegen siedelte auf der Festung Johann Kostník, der einen Rehkopf im Wappen trug,

verní a jižní trakt. Vstupní brána byla situována na severu. Na přelomu 15. a 16. století obýval Polici Adamův stejnojmenný vnuk, jenž získal vliv jako přisedící zemského soudu v Brně. Jeho dcera Anna z Bačkovic a zeť Vilém Kuna z Kunštátu roku 1524 prodali Polici s tvrzí a půltuctem okolních vesnic panu Janovi Tavíkovskému z Tavíkov. I on působil u brněnského zemského soudu a od roku 1534 spravoval jako purkrabí znojemský markraběcí hrad. Díky manželce Kateřině z Puchheimu se pohyboval i v rakouském Podyjí, roku 1543 například svědčil při prodeji eibensteinského panství. A právě rakouské zkušenosti a turecké nebezpečí mu daly impuls k přestavbě a rozšíření polické tvrze o celou východní část dnešní dispozice s novou vstupní bránou na severu a třemi nárožními rondelovými věžemi, umožňujícími účinnou palbu do předpolí zámku. Sídelní nároky byly posléze za Janova syna Václava v 3. čtvrtině 16. století uspokojeny patrovými renesančními trakty s arkádovým ochozem a schodišťovou věží. Václavova dcera Eva, vdova Valdštejnová, odkázala své jmění roku 1590 svému druhému manželovi Jiřímu Kryštofovi Teuflovi z Gundersdorfu, komorníkovi rakouského arcivévody Matyáše.

V letech 1600–1633 drželi polické panství postupně další čtyři majitelé, vešměs uherského původu, než ho koupil Jakub svobodný

mit seiner Frau Dorothea. Anscheinend erwarteten sie auch die restlichen Teile des Dorfes.

Während der Hussitenkriege kaufte der kämpferische Adelige Adam von Batschkowitz, mit dem Wappen eines Hirschgeweihs alles auf. Seine Söhne Johann und Hynko bauten in der 2. Hälfte des 15. Jahrhunderts einen spätgotischen Nord- und Südtrakt zur Feste hinzu. Das Eingangstor war nördlich gelegen. Zwischen dem 15. und 16. Jahrhundert wurde Pullitz von Adams gleichnamigem Enkel bewohnt, der als Beirat des Landgerichts in Brünn Einfluss gewann. Seine Tochter Anna von Batschkowitz und sein Schwiegersohn Wilhelm von Kunstadt verkauften im Jahr 1524 Pullitz mit der Feste und einem halben Dutzend umgebender Dörfer an Herrn Johann Taikowitz von Taikowitz. Auch er war beim Brünner Landesgericht tätig und ab dem Jahr 1534 verwaltete er als Burggraf die markgräfliche Burg von Znaim. Dank seiner Frau Katharina von Puchheim war er auch im österreichischen Thayatal tätig, im Jahr 1543 war er beispielsweise Zeuge beim Verkauf der Eibensteiner Herrschaft. Die österreichischen Erfahrungen und die Türkengefahr gaben ihm den Impuls zum Umbau und der Erweiterung der Pullitzer Feste um den gesamten Ostteil der heutigen Fassung mit neuem Eingangstor im Norden und drei rondellartigen Ecktürmen, die einen effektiven Beschuss der Vorburg ermöglichten. Die Wohnansprüche wurden danach im 3. Viertel des 16. Jahrhunderts unter Johanns Sohn Wenzel durch den Bau von mehrstöckigen Renaissance-Trakten mit Arkadengalerie und einem Treppenturm befriedigt. Wenzels Tochter Eva, Witwe von Waldstein, vererbte ihren Besitz im Jahr 1590 an ihren zweiten Ehegatten Georg Christoph Teufel von Gundersdorf, Kämmerer des österreichischen Erzherzogs Matthias.

In den Jahren 1600–1633 hatten vier weitere Eigentümer nacheinander die Pullitzer Herrschaft inne, allesamt ungarischen Ursprungs, bevor es von Jakob Freiherr Berchtold zu Ungarschitz gekauft wurde. Die Renaissance-Trakte des Schlosses wurden damals um eine zweite Etage erweitert und auf der

Pamětní deska Jana Tavíkovského z Tavíkov / Gedenktafel Johanns Taikowitz von Taikowitz (1534) (PL)

pán Berchtold na Uherčicích. Renesanční trakt zámku byly tehdy nadstavěny o druhé patro a na předzámčí vyrostly správní a hospodářské budovy s průjezdem směrem k obci. Z Jakubových synů zdědil Polici hrabě Matyáš Arnošt, po jeho smrti (1678) pak syn František Karel. Interiéry zámku za jeho života prošly nákladnou barokizací, ke které byl přizván proslulý Baldassare Fontana. Na jihu bylo také přistavěno dvoupatrové křídlo umožňující lepší přístup do rozlehlé zámecké zahrady. Úpravy zámku a okolí probíhaly i v 18. století za velmi dlouhé vlády hraběte Adama Ignáce (1720–1786). Za napoleonských válek patřila Police hraběnce Marii Vilemině, po jejíž smrti se roku 1811 dostala do správy buchlovické větve rodu.

Roku 1821 Berchtoldové prodali Polici hraběti Augustu Segurovi, francouzskému emigrantovi v Uhrách. Jeho syn Julius ale čerstvě opravený zámek roku 1860 prodal městu Znojmu, které jej pak pronajímalo. Roku 1872 Polici koupil baron Max Springer, po něm roku 1885 hrabě Leopold Šternberk a roku 1887 konečně baron Alfred Vražda z Kunvaldu. Jemu byla Police roku 1945 na základě Benešových dekretů znokoupena. Zámek byl posléze utilitárně využíván, což se výrazně podepsalo na jeho technickém stavu. Dnes patří obci.

Přístup: červenec a srpen.
Viz www.obec-police.cz

Letecký snímek od JV / Luftaufnahme von SO (DM)

Pohled od J / Blick von S (PL)

Vorburg entstanden Verwaltungs- und Wirtschaftsgebäude mit Durchfahrt in Richtung zum Dorf. Von Jakobs Söhnen erbte Pullitz Matthias Ernst, nach dessen Tod (1678) dann der Sohn Franz Karl. Die Interieure des Schlosses durchliefen zu seiner Zeit eine kostspielige Barockisierung, zu der der berühmte Baldassare Fontana hinzugezogen wurde. Im Süden wurde auch ein zweistöckiger Flügel hinzugebaut, der einen leichteren Zugang in den weitläufigen Schlossgarten ermöglichte. Die Erneuerungen des Schlosses und der Umgebung verliefen auch im 18. Jahrhundert während der äußerst langen Herrschaft des Grafen Adam Ignaz (1720–1786). Während der Napoleonkriege gehörte Pullitz der Gräfin Maria Wilhelmine, nach deren Tod kam es im Jahr 1811 in die Verwaltung des Buchlowitzer Zweiges der Familie.

Im Jahr 1821 verkauften die Berchtolds Pullitz an Graf August Segur, einen französischen Emigranten in Ungarn. Sein Sohn Julius verkaufte jedoch im Jahr 1850 das frisch renovierte Schloss an die Stadtgemeinde Znaim, die es danach vermietete. Im Jahr 1872 kaufte Pullitz der Baron Max Springer, nach ihm 1885 Graf Leopold Sternberg und im Jahr 1887 letztendlich der Baron Alfred Vražda von Kunwald. Ihm wurde Pullitz im Jahr 1945 aufgrund der Benesch-Dekrete konfisziert. Das Schloss wurde danach utilitaristisch genutzt, was sich deutlich an seinem technischen Zustand widerspiegelte. Heute gehört es der Gemeinde.

Zutritt: Juli und August.
Siehe www.obec-police.cz

Bítov

Výstavný hrad situovaný v posledním zákrutu Želetavky před jejím soutokem s Dyjí, 27 km SZ od Znojma, 31 km S od Hornu, 410 m n. m.

Patrně nejstarší hrad moravsko-rakouského Podyjí a jihozápadní Moravy. Slovanské sídliště se tu nacházelo již v 10. století a mohlo souviset s migrací obyvatelstva bezprostředně po vyvrácení Velkomoravské říše. Na něj při obsazování Moravy kolem roku 1019 navázali čeští Přemyslovci. První písemná zmínka pochází z let 1061–1067 a informuje nás o tom, že kapitula ve Staré Boleslavi v Čechách získala při svém založení šestidenárový biskupský desátek také z knížecího hradu *Bethow* na Moravě, dále pak desátek z prodeje lidí (zajatců?),

Dálkový pohled s ústím Želetavky do Dyje /
Fernsicht mit der Mündung des Schelletaubaches
in die Thaya (DM)

Vöttau

Monumentale Burg auf dem letzten Mäander des Schelletaubaches vor dessen Zusammenfluss mit der Thaya, 27 km NW von Znaim, 31 km N von Horn, 410 m Seehöhe.

Anscheinend die älteste Burg des mährisch-österreichischen Thayatal und Südwestmährens. Eine slawische Siedlung befand sich hier schon ab dem 10. Jahrhundert, was mit der Migration der Einwohner unmittelbar nach dem Fall des Großmährischen Reiches zusammenhängen könnte. Nach der Besetzung Mährens um 1019 knüpften die böhmischen Přemysliden an diese Siedlung an. Die erste schriftliche Erwähnung stammt aus den Jahren 1061–1067 und informiert uns darüber, dass das Altbunzlauer Kapitel in Böhmen bei seiner Gründung einen bischöflichen Zehent von sechs Denaren auch von der herzoglichen Burg *Bethow* in Mähren erhalten hatte, weiter auch einen Zehent aus dem Verkauf von Menschen (Gefangenen?) vom lokalen Markt und eine Mautgebühr von der Brücke über den Fluss Thaya. Vöttau war ein wichtiges Zentrum des Brünn-Znaimer, nach dem Jahr 1101 des Znaimer Teilfürstentums. Seit dem 12. Jahrhundert wurde von hier aus die Kolonisierung der bislang beinahe unbewohnten Waldungen der Böhmischo-mährischen Höhe (Datschitzer und Iglauer Region) geleitet.

Die erste Prüfung der Standfestigkeit der Burg kam im Jahr 1185, als ihre weitere Umgebung vom Heer des böhmischen Herzogs Friedrich geplündert wurde, der dadurch den mährischen Fürsten Konrad Otto bestrafte. Die Burg, wohin auch die Prämonstratinnen vom Kloster Kanitz flüchteten, wurde jedoch nicht erobert. Neun Jahre später wurde sie vom böhmischen Herzog und Bischof Heinrich Břetislav beherrscht. In der 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts stieg dann die Bedeutung Vöttaus in den Kriegen der böhmischen Könige gegen die österreichischen Babenberger. Im Jahr 1233 verteidigte der königliche Kastellan Ben die Burg gegen das Heer des österreichischen Herzogs Friedrich II. des Streitbaren. Ange-

Pohledy na hrad od SV / Burgansichte von NO (DM+PL)

ze zdejšího trhu a mýtné z mostu přes řeku Dyji. Bitov byl významným střediskem brněnsko-znojemského, po roce 1101 znojemského úředního knížectví. Od 12. století byla odtud řízena kolonizace dosud téměř neobydlených hvozdu Českomoravské vrchoviny (Dačicko, Jihlavsko).

První zkouška pevnosti hradu přišla roku 1185, kdy jeho široké okolí poplenilo vojsko českého knížete Bedřicha, trestajíc moravského knížete Konráda Oty. Hrad, kam utekly i premonstrátky z dolnokounického kláštera, ale dobyt nebyl. O devět let později jej ale opanoval český kníže-biskup Jindřich Břetislav. V 1. polovině 13. století pak význam Bitova stoupl ve válkách českých králů s rakouskými Baben-

sichts der Belagerungsmaschinerie war er jedoch so bestürzt, dass er die Burg dem Feind aushändigte.

Vöttau besaß damals bloß eine Holz-Lehm-Befestigung, die vom Osten und Westen durch Halsgräben geschützt war. Der einzige steinerne Bau war die Burgkapelle der Hl. Maria. Belehrt durch die Kriegserfahrungen initiierte der Landesfürst im nordwestlichen, am besten geschützten Teil des Areals den Ausbau eines beachtlichen Schnabelturmes mit steinerner Einzäunung. Die Ausrichtung des Schnabels war gegen den Zugangsweg gerichtet, der damals unterhalb des nördlichen Endes des Burgsporns verlief. Interessant ist in diesem Zusammenhang die Tatsache, dass in dieser Zeit der österreichische Adelige Wilhelm Schenk der Kämmer von Vöttau war. Zum endgültigen steinernen Umbau von Vöttau einschließlich des Palasts beim Eingangstor kam es unter der Regierung von Ottokar II. Přemysl, wo hier Smil von Bilkau als Burggraf (1253–1278) tätig war. Nach einem fünfjährigen habsburschen Intermezzo wurde Jaroslav von Sternberg, Mundschenk des neuen böhmischen Königs Wenzel II., als Burggraf von Vöttau genannt.

Vor dem Jahr 1295 verpfändete der König Wenzel II. die Burg Vöttau an den mächtigen Hauptmann von Mähren, Raimund von Lichtenburg. Die landesfürstliche Verwaltung der Vöttauer Provinz musste sich aufgrund dessen ins unweit entfernte Jämnitz verlagern. Vöttau blieb nun bei den Lichtenburgern, da sich Raimund im Jahr 1308 bei König Heinrich von Kärnten Verleihung Vöttaus als Erblehens erzwang. Nach dem Jahr 1319 wurde Vöttau zum Hauptzentrum von Raimunds Besitzungen. Aufgrund der wachsenden Anzahl der Nachkommen wurde der Burgpalast bald darauf erweitert, die alte Burgkapelle umgebaut und eine neue direkt im Palast errichtet. Zur südlichen Ringmauer wurden schrittweise Wirtschaftsgebäude hinzugebaut. Auch eine weitere Burg in der Umgebung, Zornstein, stand nun zur Verfügung.

Gegen Ende des 14. Jahrhunderts finden wir in Vöttau eine zahlreiche und sehr selbstsi-

berky. Roku 1233 jej královský kastelán Ben bránil proti vojsku rakouského vévody Fridricha II. Bojovného. Zděšen však z obléhacích strojů, Ben nakonec hrad nepříteli vydal.

Bitov měl tehdy ještě pouze dřevo-hlinité opevnění, chráněné od východu i západu šířovými příkopy. Jedinou kamennou stavbou byla mariánská hradní kaple. Poučen válečnou zkušeností, inicioval panovník v severozápadní, nejchráněnější části areálu výstavbu pozoruhodného břítového bergfritu s kamennou ohradou. Směr břítu byl obrácen proti přístupové cestě, jež tehdy vedla pod severním okrajem hradního ostrohu. Zajímavá je v této souvislosti skutečnost, že bitovským komorníkem byl v této době rakouský šlechtic Vilém Šenk. K definitivní kamenné přestavbě Bitova včetně paláce u vstupní brány došlo za vlády Přemysla Otakara II., kdy zde jako purkrabí působil Smil z Bílkova (1253–1278). Po pětiletém habsburském intermezzu se purkrabím Bitova stal Jaroslav ze Šternberka, číšník nového českého krále Václava II.

Před rokem 1295 zastavil král Václav II. Bitov mocnému šlechtici Raimundovi z Lichtenburga, hejtmánu moravskému. Zeměpanská správa bitovské provincie se tím musela přesunout do nedaleké Jemnice. A Bitov již Lichtenburkům zůstal, neboť roku 1308 si Raimund na králi Jindřichovi Korutanském vymohl udělení v dědičné léno. Po roce 1319 se Bitov stal hlavním centrem Raimundových držav. Pro vzrůstající počet potomstva byl brzy rozšířen hradní palác, přestavěna stará hradní kaple a zřízena nová přímo v paláci. K jižní hradbě nádvoří byly postupně přistavěny hospodářské budovy. K dispozici přibyl také nový hrad v blízkém sousedství, Cornštejn.

Na konci 14. století nacházíme na Bitově početnou a velmi sebevědomou generaci Raimundových pravníků, kteří i přes vzdělání získané na vídeňské univerzitě našli zalíbení v krutostech své doby. Tu je vidíme v boji proti rakouskému vévodovi Albrechtovi III., tu zas s ním a markrabětem Joštem spolupracují na tažení proti králi Václavovi IV. do Čech. Pak zas přecházejí na stranu markraběte Prokopa a spolupracují se Suchým Čertem na Jevišovi-

chere Generation von Raimunds Urenkeln, die trotz der Bildung, die sie auf der Wiener Universität erlangt hatten, Gefallen an den Grausamkeiten ihrer Zeit fanden. Einmal sehen wir sie im Kampf gegen den österreichischen Herzog Albrecht III., dann wieder mit ihm und dem Markgrafen Jobst im Zug nach Böhmen gegen den König Wenzel IV. Dann schlagen sie sich wieder auf die Seite des Markgrafen Prokop und arbeiten mit dem „dürren Teufel“ Hynko von Kunstadt und Jan Žižka aus Südböhmen zusammen. Ihre Kinder auf Vöttau und Zornstein stellten sich jedoch nach dem Tod Wenzels IV. im Jahr 1419 voll auf die Seite des Königs Sigismund und kämpften gegen die Hussiten. Smil der Ältere von Vöttau erhielt pfandweise als Belohnung vom König die Burg Frain.

Die Kriegsergebnisse führten naturgemäß zu weiteren baulichen Änderungen Vöttaus. Die Burgkapelle wurde mit einem prismatischen Turm versehen. Der Palastblock wurde mit einem Schnabelturm in Richtung zum Zugangsweg befestigt, der Weg wurde danach mit einem weiteren Halsgraben abgesperrt, auf dessen Außenwall eine Schildmauer entstand, die vor einem Beschuss vom unweit gelegenen „Trampelberg“ schützen sollte. Diese gefährliche Anhöhe wurde vor dem Jahr 1447 unter Smil dem Jüngeren von Lichtenburg durch ein detachierte Holz-Lehm-Fort befestigt. Von der anderen Seite, also vom Städtchen im Tal, wurde der abfallende Felsporn für die Zwecke der umfangreichen Burgverteidiger neu befestigt. Auch hier entstand ein neuer Schnabelturm für den Fall, dass die Burg von den gegenüberliegenden Hängen des Tales beschossen werden sollte.

Gegen Ende des 15. Jahrhunderts wurde die Burg von Heinrich dem Älteren von Lichtenburg mit seinen Söhnen bewohnt. Die Erfahrungen, die er während der ungarischen Kriege gesammelt hatte, brachten ihn zur Verlagerung des Zugangsweges vom nördlichen zum südlichen Ende des Felssporns. In Verlängerung der Schildmauer wurde das heutige Eingangstor der Burg und hinter ihr in der südwestlichen Ecke des Palastblockes ein hoher prismatischer Durchgangsturm, die Hauptdo-

cích i Janem Žižkou z jižních Čech. Jejich děti na Bítově a Cornštejně se nicméně po smrti Václava IV. roku 1419 postavili plně na stranu krále Zikmunda a bojovali proti husitům. Smil starší z Lichtenburka za odměnu získal od krále do zástavy vranovský hrad.

Válečné události přirozeně vedly k dalším stavebním úpravám Bítova. Hradní kaple byla opatřena hranolovou věží. Palácový blok byl zpevněn břitovou věží směrem k přístupové cestě, ta pak přehrazena dalším šijovým příkopem, na jehož vnějším valu vyrostla štítová zeď, chránící před palbou z blízkého „Tramplberku“. Tato nebezpečná výšina byla za Smila mladšího z Lichtenburka před rokem 1447 navíc opevněna dřevohlinitou baštou. Z druhé strany, tedy od městečka v údolí, byla snižující se opyš nově opevněna pro potřeby početné hradní soldatesky. I zde vyrostla nová břitová věž pro případ ostřelování hradu z protějších svahů údolí.

Na konci 15. století na hradě sídlil Jindřich starší z Lichtenburka se svými syny. Zkušenosti získané za uherských válek jej vedly k přeložení trasy přístupové cesty ze severního k jižnímu okraji šíje. V prodloužení štítové zdi byla vybudována nyníjší vstupní brána hradu a za ní na jihozápadním nároží palácového bloku vysoká průchozí hranolová věž, hlavní dominantu hradu. Hradní páni se ale velmi zadlužili, jejich panství se každým rokem ztenčovalo stejně jako počet potomků rodu. Smrtí Jindřicha Sirotky roku 1572 vymírají Bítovští z Lichtenburka po meči.

Bítovskou pozůstalost roku 1576 koupil rakouský šlechtic Volf Štrejn ze Švarcenavy. On i jeho syn Hanuš Volfart se soustředili na výstavbu zámku v Uherčicích, na Bítově nesídlili. Teprve katolík Fridrich Jankovský z Vlašimi, oblíbenec císaře Matyáše, se po koupi panství roku 1612/1617 na Bítově opět trvale usídlil. Politický vývoj novému hradnímu pánovi přál: po porážce povstání protestantských stavů se dostal do nejvyšších pater moravské reprezentace. Roku 1628 také nabyl kdysi královské město Jemnici. Zotavená ekonomika panství umožnila později renesanční přestavbu a dostavbu paláce a jižního hospodářského traktu

minante der Burg, erbaut. Die Burgherren verschuldeten sich jedoch stark und ihr Herrschaftsgebiet wurde mit jedem Jahr kleiner, genauso wie die Anzahl der Nachkommen kontinuierlich sank. Mit dem Tod von Heinrich dem Waisen im Jahr 1572 starben die Vötteauer von Lichtenburg in männlicher Linie aus.

Die Hinterlassenschaft Vötteau wurde danach im Jahr 1576 vom österreichischen Adligen Wolf Streun von Schwarzenau gekauft. Er und sein Sohn Hans Wolfhart konzentrierten sich auf den Ausbau des Schlosses in Ungarschitz und siedelten auf Vötteau nicht. Erst der katholische Friedrich Jankowsky von Wlaskhim, Günstling des Kaisers Matthias, der die Burg und die Herrschaft im Jahr 1612/1617 abkaufte, ließ sich dauerhaft auf Vötteau nieder. Die politische Entwicklung war positiv für den neuen Burgherrn: nach der Niederlage des Aufstands der protestantischen Stände stieg er in die höchsten Etagen der mährischen Repräsentation auf. Im Jahr 1628 erwarb er auch die einstige markgräflische Stadt Jämnitz. Die wieder erholte Wirtschaftslage seiner Herrschaft ermöglichte den Umbau Vötteaus im Spätrenaissance-Stil und die Fertigstellung des Palasts und des südlichen Wirtschaftstraktes einschließlich der Errichtung einer sehr ertragreichen Bierbrauerei. Die hintere umzäunte Fläche verwandelte sich in einen Ziergarten. Die Arbeiten wurden unter Friedrichs Sohn Hynko weitergeführt. Hynko bewahrte die Burg durch eine Bezahlung von Schutzgeld vor einer schwedischen Invasion im Jahr 1645. Heinrichs Enkel Maximilian Ernst II. Jankowsky von Wlaskhim erwarb in seiner Jugend wichtige Verbindungen bei Hof in Wien und im Jahr 1693 kam er durch eine Heirat zu einer großen Erbschaft von den ungarischen Grafen von Zrinski. Bestandteil dieser Erbschaft war unter anderem auch die umfangreiche Waffensammlung. Die Tochter und Erbin Maria Johanna, verheiratete Gräfin von Cavriani, blieb kinderlos, sodass nach ihrem Tod im Jahr 1752 ein langjähriger Erbschaftskonflikt entbrannte. Letztendlich wurde die Vötteauer Herrschaft im Jahr 1755 dem Grafen Maximilian von Daun zugeteilt, dem Enkel

včetně zřízení velmi výnosného pivovaru. Zdraní hrázená plocha se proměnila v okrasnou zahradu. Práce pokračovaly za Fridrichova syna Hynka, který zaplacením výpalného ochránil hrad před švédskou pohromou roku 1645. Hynkův vnuk Maxmilián Arnošt II. Jankovský z Vlašimi získal v mládí důležité konexe u dvora ve Vídni a roku 1693 se sňatkem dostal k velkému dědictví po uherských hrabatech Zrinských. Součástí toho byla mimo jiné i bohatá sbírka zbraní. Dcera a dědička Marie Jana, provdaná hraběnka z Cavriani, zůstala bezdětná, takže po její smrti roku 1752 vypukl vleklý pozůstalostní spor. Nakonec roku 1755 bylo bítovské panství přiděleno hraběti Maxmiliánovi z Daunu, vnukovi Maxmiliána Arnošta II. Jankovského z Vlašimi.

Daunové pocházeli z Porýní a za vojenské služby v třicetileté válce získali od císaře hraběcí titul. Bratranec nového bítovského pána, Leopold, se jako podmaršálek Marie Terezie roku 1757 proslavil vítězstvím nad Prusy u Kolína. Samotný Maxmilián se ale vzdálil válečnému i vídeňskému životu a soustředil se na nově nabyté panství a jeho hospodářství. Na otčovo dílo navázal hrabě František z Daunu, který pod vlivem nastupujícího romantismu roku 1811 zahájil přestavbu bítovského hradu v neogotizující letní rezidenci. Stavební práce se dotkly téměř všech částí hradu, na velkém nádvoří byla navíc doplněna budova koníren, stará břitová věž v sousedství byla upravena na vězení. V široké krajině před hradem byl zřízen velký komponovaný parkový areál s mnoha vycházkovými pěšinami, vyhlídkami, jezírky a altány. Jindřich z Daunu, syn Františka, inicioval dále přestavbu hradní kaple a tamní panské hrobky vídeňským architektem A. Rückerem (1845). Další Vídeňan, A. Schüller, byl najat za účelem iluzivní výmalby interiérů hradního paláce (1853). Smrtí Jindřicha (1890) a jeho bratru Vladimíra (1896) a konečně Otakara (1904) vymřeli bítovští Daunové po meči.

Bítovský velkostatek zdědili synovci z rodu Haugviců z Náměště nad Oslavou, kteří jej roku 1906 prodali polskému šlechtici Janu Zamojskému a ten pak roku 1908 knížeti Františku Radzivilovi. Konečně roku 1912 hrad kou-

von Maximilian Ernst II. Janowsky von Wlaskhim.

Die Dauns stammten aus dem Rheinland und während des Dienstes im Dreißigjährigen Krieg erhielten sie vom Kaiser den Grafentitel. Der Cousin des neuen Herren von Vötteau, Leopold, erlangte im Jahr 1757 als Marschall der Maria Theresia Berühmtheit durch den Sieg über die Preußen bei Kolin. Maximilian selbst entfernte sich jedoch von der Kriegskarriere und vom Leben in Wien und konzentrierte sich hauptsächlich auf die neu erlangte Herrschaft in Mähren und dessen Wirtschaft. Das Werk seines Vaters führte der Graf Franz von Daun fort, der im Jahr 1811 unter dem Einfluss des angehenden Romantismus den Umbau der Burg Vötteau in eine neogotische Sommerresidenz begann. Die Bauarbeiten berührten fast alle Teile der Burg, auf dem großen Burghof wurde außerdem das Gebäude des Pferdestalls ergänzt, der alte Schnabelturm daneben wurde zu einem Gefängnis umgebaut. In der weiten Landschaft vor der Burg wurde ein großes, komponiertes Parkareal mit vielen Spazierwegen, Aussichtspunkten, Teichen und Gartenlauben errichtet. Heinrich von Daun, der Sohn von Franz, initiierte dann den Umbau der Burgkapelle und der dortigen Familiengruft durch den Wiener Architekten A. Rücker (1845). Ein weiterer Wiener, A. Schüller, wurde zum Zwecke einer illusorischen Bemalung des Interieurs des Burgpalasts angestellt (1853). Durch den Tod von Heinrich (1890) und seiner Brüder Wladimir (1896) und letztendlich Otto (1904) starben die Dauns von Vötteau in der männlichen Linie aus.

Den Vötteauer Großgrundbesitz erbten die Neffen aus dem Geschlecht der Haugwitzer aus Namiest an der Oslawa, die es im Jahr 1906 an den polnischen Edelmann Jan Zamoycki verkauften. Dieser verkaufte es dann im Jahr 1908 an den Fürsten Franz Radziwill. Im Jahr 1912 kaufte letztendlich der Baron Georg Haas von Hasenfels das Vötteauer Gut, ein Großindustrieller (Firma Haas & Czjzek) aus dem westböhmischem Schlaggenwald, gemeinsam mit seinem gleichnamigen Sohn, einem großen Tier- und Frauenliebhaber. Auf der

pil baron Jiří Haas z Hasenfelsu, velkopřemyslník (firma Haas & Czjzek) ze západočeského Horního Slavkova a jeho stejnojmenný syn, velký milovník zvířat i žen. Na hradě byla zřízena velká soukromá zoologická zahrada s psincem. Jiří mladší Haas z Hasenfelsu byl u místních obyvatel velmi oblíbený a silící nacismus odmítal. Přesto při příchodu Rudé armády v květnu 1945 byl vyzván k opuštění hradu, načež raději spáchal sebevraždu. Hrad byl zestátněn a dnes je v péči Národního památkového ústavu, který jej v letech 1979–1994 velkým nákladem opravil.

Přístup: duben–říjen. Viz www.hradbitov.cz

Cornštejn

Zřícenina mohutného gotického hradu na šiji dvojitého meandru řeky Dyje na dohled od hradu Bítova, 26 km SZ od Znojma, 31 km S od Hornu, 410 m n.m.

Cornštejn byl vybudován někdy po roce 1320 k ochraně historické stezky spojující královské hrady Bítov a Vranov. Bítovské léno držel tehdy již dědičně mocný český šlechtic Raimund z Lichtenburka. Německé pojmenování hradu (*Zorn* značí „hněv“) lze chápat jako důkaz dvojjazyčnosti pánů z Lichtenburka a ovlivnění kulturou rakouského Podunají. Nový hrad v těsné blízkosti Bítova byl pro Raimunda a jeho četné potomstvo jistou náplastí za prodané rodové zboží na Německobrodsku; určitě se jeho vznikem posílila bezpečnost Bítova v dobách válek českého krále Jana Lucemburského s rakouskými vévody. Hrad v této rané fázi zaujímal pouze vrcholek skalní akropole, od pokračující šije byl oddělen hlubokým příkopem. Nádvoří vymezovala vysoká hradba se vstupní bránou od jihozápadu. Podsklepený palác na okraji příkopu kryla před stělbou od vranovské cesty mohutná štítová stěna. První písemná zpráva o hradě *Czornstein* pochází z roku 1343, kdy moravský markrabě a pozdější císař Karel dovolil Raimundovým synům

Burg wurde ein großer Privatzoo mit einem Hundezwinger errichtet. Georg der Jüngere Haas von Haselfels war bei der lokalen Bevölkerung sehr beliebt und lehnte den anwachsenden Nationalsozialismus ab. Trotzdem wurde er beim Einmarsch der Roten Armee im Mai 1945 aufgefordert, seine Burg zu verlassen, woraufhin er lieber Selbstmord beging. Die Burg wurde verstaatlicht und wird heute vom Nationaldenkmalinstitut verwaltet, das sie in den Jahren 1979–1994 mit großem Aufwand reparierte.

Zutritt: April–Oktober.
Siehe www.hradbitov.cz

Zornstein

Ruine einer mächtigen gotischen Burg am Hals eines Doppelmäanders der Thaya, in Sichtweite der Burg Vötteau, 26 km NW von Znaim, 31 km N von Horn, 410 m Seehöhe.

Zornstein wurde irgendwann nach dem Jahr 1320 errichtet, zur Verteidigung des historischen Weges zwischen den königlichen Burgen Vötteau und Frain. Das Vötteauer Lehen besaß damals, schon in erblicher Folge, der mächtige Raimund von Lichtenburg aus Böhmen. Der deutsche Name der Burg kann als Beweis der Zweisprachigkeit der Herren von Lichtenburg gedeutet werden und als Hinweis auf die Beeinflussung durch die Kultur des österreichischen Donaulandes. Die neue Burg in unmittelbarer Nähe von Vötteau war für Raimund und seine zahlreichen Nachkommen sicherlich ein Trostpflaster auf die verkauften Familiengüter im Deutschbroder Gebiet; ganz sicher wurde mit der Entstehung der Burg die Sicherheit Vötteaus in den Zeiten des Krieges zwischen dem böhmischen König Johann von Luxemburg und den österreichischen Herzögen gestärkt. Die Burg nahm in dieser frühen Phase nur die Spitze der Felsnadel ein, vom weiterführenden Mäanderhals war die Burg durch einen tiefen Graben getrennt. Der Hof

Pohled od JV / SO-Ansicht (PL)

Smilovi a Čenkovci a jejich synovci Janovi rozdělit si dosud celistvé bítovské dědictví. Popudlivý cornštejnský pán Smil zavraždil roku 1346 v opilosti jaroměřického faráře Vojslava, za což byl vsazen do klatby. Na přimluvu krále byl omilostněn pod podmínkou, že pod Cornštejnem vystaví kostelík Nejsvětější Trojice (dnes zatopený na dně přehrady).

Smilovi synové na Cornštejně a Bítově udržovali nadále úzké vztahy s rakouským prostředím. Před rokem 1363 vedli o hrad blíže neznámý spor s pány z Hradce a na Telči. Cornštejn byl někdy poté rozšířen o prstenec parkánové hradby. Kvůli velkému počtu členů rodu vznikla v roce 1383 mezi Lichtenburky majetková pře, kterou pomohla rozřešit spřátelená hrabata z Hardeka a Albrecht z Puchheimu. Na přelomu 14. a 15. století se lichtenburští bratři na Bítově a Cornštejně zapojili do markrabských válek a po jejich skončení roku 1405 vpadli do Rakous proti stoupencům vévody Vísléna. Cornštejnský pán Albrecht ale při dobývání drozdovického hradu zaplatil životem. Jeho synové byli nezletilí, Cornštejn tehdy spravoval z titulu purkrabího Mikšik z Plenkovic.

wurde von einer hohen Ringmauer mit südwestlich gelegenem Eingangstor begrenzt. Der unterkellerte Palast am Rande des Grabens wurde vom Weg Richtung Frain her durch eine mächtige Schildmauer geschützt. Die erste schriftliche Erwähnung der Burg *Czornstein* stammt aus dem Jahr 1343, als der mährische Markgraf und spätere Kaiser Karl IV. Raimunds Söhnen Smil und Czenek (Vinzenz) und deren Neffen Johann erlaubte, die bisher ganzheitliche Vötteauer Erbschaft untereinander aufzuteilen. Smil, der jähzornige Herr von Zornstein, ermordete 1346 im betrunkenen Zustand den Pfarrer Wojslav von Jarmeritz. Er wurde verflucht und auf Zuspruch des Königs begnadigt, allerdings unter der Bedingung, dass er unter Zornstein eine Kapelle der Heiligen Dreifaltigkeit (heute überschwemmt am Boden des Stausees) errichten sollte.

Smils Söhne hielten auf Zornstein und Vötteau weiterhin enge Beziehungen mit dem österreichischen Umfeld aufrecht. Vor dem Jahr 1363 führten sie mit den Herren von Neuhaus und zu Teltsch einen nicht näher bekannten Streit um die Burg. Zornstein wurde danach

Pohled od západu / Westansicht (PL)

Slavná léta zažil Cornštejn za Albrechtova syna Jana z Lichtenburka. Jako stoupenec krále Zikmunda a jeho zetě markraběte a vévody Albrechta získal v protihusitských bojích velké uznání a politický vliv, díky sňatku také statky na východní Moravě a prestižní úřad nejvyššího komorníka zemského soudu v Olomouci. Panovník mu také zastavil královské město Jemnice. V letech 1440–1441 se odvážil vést soukromou válku kvůli nesplaceným pohledávkám po zemřelém zeměpánovi Albrechtovi; vpadl do Rakous, a chtěl se odškodnit na majetku stoupenců rakouského regenta, krále Fridricha III. Dobyl i hrad Grub a tvrz Drösiedl. Definitivně byl konflikt urovnán až v roce 1445. Jan také za svůj život významně rozšířil a zpevnil své sídlo Cornštejn. Zřídil druhý palác, před ním novou část parkánu a dole pod hradním pahorkem rozlehlé, dobře opevněné předhradí s hospodářskými budovami a dvěma vstupními branami. Na nebezpečném návrší jižně od hradu postavil mohutnou předsunutou zemní fortifikace s hradní hláskou.

Jan zemřel roku 1449. Z jeho tří synů se ve vysoké politice nejvíce angažoval Hyněk z Lichtenburka. Se ztrátou otcova úřadu komorníka olomouckého soudu v prospěch rodu z Kunštátu se nechtěl smířit. Zemského správce v Čechách Jiřího z Poděbrad a Kunštátu považoval za svého nepřítele a při jeho zvo-

um den Zwingermauerring erweitert. Aufgrund der großen Anzahl der Familienmitglieder entstand im Jahr 1383 zwischen den Lichtenburgern ein Eigentumsstreit, den die Grafen von Hardegg und Albrecht von Puchheim zu lösen halfen. Zwischen dem 14. und 15. Jahrhundert nahmen die Lichtenburger Cousins in Vötteu und Zornstein an den Markgrafenkriegen in Mähren teil und nach deren Ende fielen sie 1405 nach Österreich gegen die Anhänger des österreichischen Herzogs Wilhelm ein. Der Herr von Zornstein, Albrecht, bezahlte jedoch mit seinem Leben für den Versuch, die Drosendorfer Burg zu erobern. Seine Söhne waren minderjährig, Zornstein wurde zu der Zeit vom Burggrafen Mikschik von Plenkowitz verwaltet.

Glorreiche Jahre erlebe Zornstein unter Albrechts Sohn Johann von Lichtenburg, der erstmals im Jahr 1417 erwähnt wird. Als Anhänger des Königs Sigismund und seines Schwiegersohnes Markgraf und Herzog Albrecht erlangte in den Kämpfen gegen die Hussiten großes Ansehen und politischen Einfluss und durch eine Heirat auch Güter in Ostmähren und das begehrte Amt des Oberstkämmerers des Olmützer Landgerichtes. Albrecht verpfändete ihm auch die nahe Stadt Jamnitz. In den Jahren 1440–1441 wagte er es, einen privaten Krieg wegen nicht bezahlten Ausständen nach dem verstorbenen Landesfürsten Albrecht zu führen, fiel nach Österreich ein und wollte sich an den Gütern der Anhänger des österreichischen Regenten König Friedrich III. entschädigen. Er eroberte auch die Burg Grub und die Feste Drösiedl. Endgültig beigelegt war der Konflikt erst im Jahr 1445. Johann erweiterte und befestigte auch seinen Sitz Zornstein bedeutend. Es wurde ein zweiter Palast errichtet, davor ein neuer Teil der Zwingermauer und unter dem Burgberg auch eine gut befestigte Vorburg mit Wirtschaftsgebäuden und zwei Eingangstoren. Auf der gefährlichen Anhöhe südlich der Burg entstand eine mächtige detachierte Fortifikation mit einem Meldeturm.

Johann starb im Jahr 1449. Von seinen drei Söhnen engagierte sich am meisten Hynko von Lichtenburg in der hohen Politik. Mit dem Ver-

lení českým králem a moravským markrabětem v roce 1458 mu odmítl holdovat. Ustoupil teprve po vojenské porážce u Jihlavy. O pět let později ale využil velké mezinárodní roztržky krále Jiřího s římskou kurií a vyhlásil „kacířskému králi“ otevřenou válku. Na pomoc mu sice přišlo několik spřátelených rot z Rakous, žoldnéři johanitského komtura Achace z Mailberku, ale moravský zemský sněm jej prohlásil za rušitele zemského míru a svolal proti němu vojenskou výpravu. Hynkův Cornštejn odolával obléhání téměř rok a kauza byla přetřásána na poli mezinárodní diplomacie. Posádka se nicméně v červnu 1465 pro hlad vzdala. Hynkova věc byla ztracena. Cornštejnské panství propadlo králi a ten jej daroval Volfovi Krajířovi z Krajku, pánovi na Landštejně, Nové Bystřici, Dačicích a Frejštejně.

Nevíme, zda poničený Cornštejn stihl nový majitel opravit, než v roce 1468 vypukla v Podýjí další válka, kde proti sobě bojoval Jiří z Poděbrad s císařem Fridrichem III., jemuž přišel na pomoc uherský král Matyáš Korvín. O aktivitách Volfa Krajíře v této válce nemáme bližších zpráv. Teprve roku 1487, kdy se jeho životní pouť chýlila ke konci, rozdělil své velké jmění mezi čtyři syny. Cornštejn, zbořený Frejštejn a Dačice připadly Lipoltovi a Jindřichovi. Lipolt se po roce 1490 stal nejvyšším sudím moravského zemského soudu v Brně a velmi zbohatl. Cornštejn byl z jeho popudu na přelomu 15. a 16. století výrazně modernizován. Přestavbou prošly oba paláce a hrad byl prodloužen k jihu před šíjový příkop o dělostřeleckou pevnůstku. Cestu od Vranova na hradní nádvoří strážilo nyní již sedm bran.

Krajířské panství v těsné blízkosti Bítova a reminiscence na ztracený Cornštejn vyvolávaly přirozeně u lichtenburských sousedů velké napětí. Obě strany se navzájem neustále napadaly u soudu, takže nakonec kolem roku 1530 se Krajířové rozhodli na Cornštejn rezignovat a stáhnout se na Dačice a Uherčice.

Jindřich Bítovský z Lichtenburka si sice koupil Cornštejna zahojil velkou bolístku, valné využití pro hrad však nenašel. Jeho rod již ke konci 15. století výrazně zchudl, výrazně ubylo i rodinných příslušníků. Krátký záblesk zname-

lust des Amtes seines Vaters, d. h. Oberstkämmerers des Olmützer Landgerichtes, an das Geschlecht von Kunstadt wollte er sich nicht abfinden. Er betrachtete den Landesverweser in Böhmen, Georg von Podiebrad, als seinen Feind und weigerte sich bei seiner Wahl zum böhmischen König und mährischen Markgrafen im Jahr 1458, ihm zu huldigen. Er gab erst nach einer militärischen Niederlage bei Iglau auf. Fünf Jahre später nutzte er jedoch die großen internationalen Konflikte des Königs Georg mit der Römischen Kurie und eröffnete dem „Ketzerkönig“ einen offenen Krieg. Er bekam zwar Hilfe von einigen befreundeten Rotten aus Österreich und von Söldnern des Johanniten-Komturen Akazius von Mailberg, aber der mährische Landtag ernannte ihn zu einem Störer des Landesfriedens und berief einen militärischen Zug gegen ihn ein. Hynkos Zornstein widerstand der Belagerung fast ein Jahr lang und die Angelegenheit wurde auf dem Feld der internationalen Diplomatie verhandelt. Die Besatzung gab jedoch im Juni 1465 wegen Hungers auf. Hynkos Angelegenheit war verloren. Die Zornsteiner Herrschaft verfiel an den König und der schenkte sie Wolfgang Kraiger von Kraigk, dem Herrn von Landstein, Neu Bistritz, Datschitz und Freistein.

Wir wissen nicht, ob der neue Eigentümer es schaffte, die zerstörte Burg Zornstein zu renovieren, bevor im Jahr 1468 im Thayatal ein weiterer Krieg ausbrach, in dem Georg von Podiebrad gegen Kaiser Friedrich III. kämpfte, dem der ungarische König Matthias Corvinus zu Hilfe kam. Über die Aktivitäten von Wolfgang Kraiger in diesem Krieg haben wir keine näheren Informationen. Erst im Jahr 1487, als sich sein Lebensweg dem Ende zuneigte, teilte er seinen großen Besitz auf seine vier Söhne auf. Zornstein, die zerstörte Burg Freistein und Datschitz fielen an Leopold und Heinrich. Leopold wurde nach dem Jahr 1490 der oberste Richter des mährischen Landesgerichts in Brünn und wurde sehr reich. Zornstein wurde auf seinen Anstoß hin zwischen dem 15. und 16. Jahrhundert deutlich modernisiert. Beide Paläste wurden umgebaut und die Burg wurde vor dem Halsgraben in südlicher Richtung um

nalo usnesení moravského zemského sněmu z roku 1542, konaného ve Znojmě, podle kterého Lichtenburkové museli Cornštejn znovu opatřit posádkou a opravit pro případ invaze Turků. Ti tehdy zabrali velkou část Uher. Panika ale brzy opadla, císař s Turky uzavřel příměří (1551) a Cornštejn opět osiřel. Roku 1572 Bítovní z Lichtenburka, kdysi nejmočnější šlechta jihozápadní Moravy, po meči vymřeli. S nimi symbolicky pohasla i sláva Cornštejna.

Nový majitel bitovského panství Volf Štrejn ze Švarcenavy se soustředil na zvelebení Uherčic. Cornštejn zůstal neobydlen a začal chátrat. Při prodeji bitovského panství Fridrichu Jankovskému z Vlašimi roku 1612/1617 se uvádí již jako „pustý“.

Po zestátnění bitovského velkostatku roku 1945 je nynějším správcem zříceniny Jihomoravské muzeum ve Znojmě.

Přístup: červen-září.

Viz www.znojmuz.cz

Hláška předsunutého opevnění na kopci / Meldeturm des Vorwerks am Berg (PL)

ein Artillerie-Außenfort verlängert. Der Weg von Frain zum Burghof wurde nun an sieben Toren bewacht.

Das Herrschaftsgebiet der Kraiger in naher Entfernung von Vöttau und die Reminiszenz des verlorenen Zornstein riefen natürlich bei den Lichtenburger Nachbarn große Spannungen hervor. Beide Seiten fochten sich wiederholt gegenseitig bei Gericht an, sodass die Kraiger schlussendlich rund um das Jahr 1530 beschossen, Zornstein aufzugeben und sich nach Datschitz und Ungarschitz zurückzuziehen.

Heinrich Vöttauer von Lichtenburg heilte durch den Kauf Zornsteins zwar einen seiner großen wunden Punkte, aber er fand keine große Verwendung für die Burg. Sein Geschlecht verarmte schon Ende des 15. Jahrhunderts deutlich und auch die Anzahl der Familienmitglieder sank beachtlich. Ein kurzes Aufleben bedeutete der Beschluss des mährischen Landtags vom Jahr 1542, der in Znaim stattfand, aufgrund dessen die Lichtenburger Zornstein erneut mit einer Besatzung belegen und die Burg für den Fall einer Türkeninvasion wieder herstellen mussten. Die Türken besetzten zu der Zeit einen großen Teil Ungarns. Die Panik verebte jedoch rasch, der Kaiser schloss mit den Türken einen Waffenstillstand (1551) und Zornstein war erneut verwaist. Im Jahr 1572 starben die Vöttauer von Lichtenburg, einst die mächtigste Adel Südwestmährens, in männlicher Linie aus. Mit ihnen verlosch symbolisch auch der Ruhm Zornsteins.

Der neue Eigentümer des Herrschaftsgebiets von Vöttau Wolf Streun von Schwarzenau konzentrierte sich auf den Ausbau von Ungarschitz. Zornstein blieb unbewohnt und begann zu verfallen. Beim Verkauf der Vöttauer Herrschaft an Friedrich Jankowsky von Wlaschim im Jahr 1612/1617 wird es schon als „verödet“ beschrieben.

Nach der Verstaatlichung des Vöttauer Großgrundbesitzes im Jahr 1945 ist der jetzige Verwalter der Ruine das Südmährische Museum in Znaim.

Zutritt: Juni–September.

Siehe www.znojmuz.cz

Vranov

Výstavný zámek, „barokní perla Podyjí“, stojící na vrcholku majestátní skály nad dyjským a Feliciným údolím, nad stejnojmenným městečkem, 18 km Z od Znojma, 18 km SZ od Recu, 390 m n. m.

Hrad Vranov založili moravští Přemyslovci nejspíše v poslední třetině 11. století po vítězství nad Východní markou v bitvě u Mailberka. První písemná zmínka pochází z Kosmovy kroniky k roku 1100 (*Wranow*), kdy zde pražský kníže Břetislav II. shromažďoval síly proti svému bratranci a sokovi Litoldovi Znojenskému uprchlému na hrad Rakous. Název odráží přivlastňovací tvar jména „Vraný“, staročesky „černý“. Podle náznaků získaných archeologickými výzkumy tušíme, že původní hrad se nacházel v meandru pozdějšího městečka v okolí dochovaného, v jádru románského kostela Nanebevzetí Panny Marie z 12. století. K opevnění současné skalní výspy na protějším břehu Dyje mohlo dojít teprve počátkem 13. století vlivem nově přichozích osadníků z Podunají na přání markraběte Vladislava Jindřicha sídlícího ve Znojmě. V okolí tohoto panovníka se totiž objevuje v letech 1220–1221 jistý Berther *de Vrene* (1220–1221). Po něm se na listinách králů Přemysla Otakara I. a Václava I. připomínají již výslovně purkrabí: Bohuslav 1224–1232, Albrecht 1234 a Vilém Šenk 1239, bývalý komorník bitovský. Za vlády Přemysla Otakara II. spravovali Vranov purkrabí Vikart z Trnavy (1254–1262), Albrecht (1267–1278) a Kuna (1278), zakladatel rodu z Kunštátu. Tito královi úředníci nejspíše řídili výstavbu nedobytného, již kamenného hradu na skále. Na nejzášším místě ostrožny se nacházela obytná hranolová věž zapojená do okružní hradby kolem nádvoří, palác byl situován nad severním srázem (dnešní vyhlídka na městečko). Vstupní bránu (v místech dnešního vjezdu na horní zámecské nádvoří) chránila od severu břitová věž. Od pokračující ostrožny hrad oddělil šíjový příkop, před kterým za vlády krále Václava II. vyrostlo opevněné předhradí s hranolovou věží a dalším příkopem (dnes dolní nádvoří).

Frain

Mächtiges Schloss, die „Barockperle des Thayatal“, das auf der Spitze eines imposanten Felsens über dem Thayatal und dem Felicental steht, oberhalb des gleichnamigen Städtchens, 18 km W von Znaim entfernt, 18 km NW von Retz, 390 m Seehöhe.

Die Burg Frain wurde wahrscheinlich im letzten Drittel des 11. Jahrhunderts von den mährischen Přemysliden gegründet, nach dem Sieg über die Ostmark in der Schlacht von Mailberg. Die erste schriftliche Erwähnung stammt aus der Kosma-Chronik aus dem Jahr 1100 (*Wranow*), als hier der Prager Herzog Břetislav II. Kräfte gegen seinen Cousin und Rivalen Litold von Znaim versammelte, der auf die Burg Raabs geflüchtet war. Der Name spiegelt die besitzanzeigende Form des Namens „Vraný“, altböhmisch für „Schwarz“ wider. Anhand der Deutungen von archäologischen Forschungen nehmen wir an, dass sich die ursprüngliche Burg im Mäander des späteren Städtchens in der Nähe der erhaltenen, im Kern romanischen Kirche Mariä Himmelfahrt aus dem 12. Jahrhundert befand. Zur Befestigung der bis heute bestehenden Felszunge auf dem gegenüberliegenden Ufer der Thaya konnte es erst zu Beginn des 13. Jahrhunderts kommen, beeinflusst durch die neu angekommenen Siedler aus dem Donauraum, die auf Wunsch des Markgrafen Vladislav Heinrich, der in Znaim ansässig war, hierher gekommen waren. In der Umgebung dieses Herrschers taucht nämlich in den Jahren 1220–1221 ein gewisser Berther *de Vrene* (1220–1221) auf. Nach ihm werden in den Urkunden der Könige Ottokar I. Přemysl und Wenzel I. schon ausdrücklich Burggrafen erwähnt: Bohuslav 1224–1232, Albrecht 1234 und Wilhelm Schenk 1239, der ehemalige Kämmerer von Vöttau. Unter der Regierung von Ottokar II. Přemysl wurde Frain von den Burggrafen Wícharď von Thurnau (1254–1262), Albrecht (1267–1278) und Kuno (1278), dem Begründer des Geschlechts von Kunstadt, verwaltet. Diese königlichen Beamten leiteten höchst-

Celkový pohled od severu, zač. 20. stol. / Gesamtansicht von N, Anfang des 20. Jhdts. (JMM)

Krátce po nástupu Jana Lucemburského na český trůn uchvátil vranovský hrad mocný pán Jindřich z Lipé. Jeho „knecht“ Vilém, zřejmě purkrabí, se tu připomíná roku 1317 při transakci s Ottem z Chýje. Jindřichova držba byla králem Janem legalizována roku 1323 ve formě zástavy. Tu vyplatil o dvacet let později svědomitý markrabí, pozdější císař Karel IV. Roku 1354 se tu připomíná opět markraběcí purkrabí Petr Hecht z Rosic, který zodpovídal i za nedaleký Frejštejn. Další purkrabí Sezima z Janštejna roku 1367 na Vranově připravil schůzku moravského markraběte Jana Jindřicha, bratra Karla IV., s Pertoldem, Purkartem a Janem hrabaty z Hardeka ve věci propůjčení pozemků jihovýchodně od hradu v léno. Vranov byl v této době rozšířen o druhý palác v jihovýchodním koutu nádvoří, takže starší obytná věž mohla být přestavěna na kapli.

Za vlády markraběte Jošta (1375–1411) byl hrad odevzdán do zástavy Mikuláši Pillungovi z rakouského Jilkova (Gilgenberg). Právě on hrad držel v době rozbrojů se stoupenci markraběte Prokopa. Po jejich skončení hrad zřejmě posloužil jako základna pro vojenské přepady v Rakousích, což musel Jošt roku 1406 v rámci mírových jednání s rakouským vévodou Leopoldem v Seefeldu eliminovat. S pomocí hraběte Jana z Hardeka přitáhl k Vranovu a donutil Mikulášovu dceru Markétu k vydání

pravděpodobně deníku. Vranovský hrad byl v roce 1406 v rámci mírových jednání s rakouským vévodou Leopoldem v Seefeldu eliminovat. S pomocí hraběte Jana z Hardeka přitáhl k Vranovu a donutil Mikulášovu dceru Markétu k vydání

wahrscheinlich den Bau der uneinnehmbaren Steinburg auf dem Felsen. Auf der hintersten Stelle des Felssporns befand sich ein prismatischer Turm, der in den Mauerring rund um den Burghof eingebunden war, der Palast befand sich über dem nördlichen Felsabsturz (die heutige Aussicht auf das Städtchen). Das Eingangstor (anstelle der heutigen Einfahrt in den oberen Schlosshof) wurde von Norden her durch einen Schnabelturm geschützt. Vom weitergehenden Felssporn war die Burg durch einen Halsgraben getrennt, vor welchem unter dem König Wenzel II. eine befestigte Vorburg mit prismatischem Turm und weiterem Graben entwuchs (der heutige untere Schlosshof). Kurz nach dem Antritt von Johann von Luxemburg auf den böhmischen Thron bemächtigte sich der einflussreiche Herr Heinrich I. von Leipa der Frainer Burg. Sein „Knecht“ (offenbar Burggraf) Wilhelm wird hier im Jahr 1317 bei einer Transaktion mit Otto von Kaja erwähnt. Heinrichs Besitz wurde im Jahr 1323 von König Johann in Form einer Pfandnahme legalisiert. Dieses Pfand bezahlte zwanzig Jahre später höchstwahrscheinlich der gewissenhafte Markgraf und spätere Kaiser Karl IV. Unter der Regierung seines Bruders Johann Heinrich wird hier im Jahr 1354 der markgräfliche Burggraf Peter Hecht von Rossitz erwähnt, der auch die unweit entfernte Burg Freistein verwaltete. Sein Nachfolger war Sezima von Janstein, der im Jahr 1367 auf der Burg eine Zusammenkunft seines Herren Markgrafen mit Berthold, Burkhard und Johann von Hardegg in der Angelegenheit der Lehnungsverleihung der Güter südöstlich von der Burg veranlasste. Frain wurde in dieser Zeit um einen zweiten Palast im südöstlichen Hofteil erweitert, sodass der ältere Wohnturm zu einer Kapelle umgebaut werden konnte.

Während der Regierung des Markgrafen Jobst (1375–1411) wurde die Burg an Niklas Pillung von Gilgenberg pfandweise übergeben. Dieser besaß die Burg in der Zeit der Kämpfe gegen die Anhänger des Markgrafen Prokop. Nach deren Beendigung diente die Burg anscheinend als Stützpunkt für militärische Überfälle nach Österreich, was Jobst

Lorenzo Mattielli: Zápas Hérakla s Antaiem (kol. r. 1727)/ Kampf zwischen Herakles und Antaios (um 1727) (PL)

hradu. Vranov byl záhy z jižní strany zpevněn pásem parkánové hradby, jak naznačuje zpráva z roku 1408.

Roku 1421 předal Joštův bratranec, král Zikmund, hrad Fron do dědičné zástavy Smilovi Bítovskému z Lichtenburka, svému někdejšímu purkrabímu na hradě Prešpurk (Bratislava) v Uhrách. Vranov musel v nelehkých časech husitských vpádů vydržet. Smilovi v tomto úkolu pomáhali synové, mezi nimiž dominantní pozici získal Jiří Vranovský z Lichtenburka. Pokračování politické nestability v období dětství Ladislava Pohrobka a za války česko-uherských jej přimělo k dalšímu zdokonalení obrany

im Jahr 1406 im Rahmen der Friedensverhandlungen mit dem österreichischen Herzog Leopold in Seefeld beenden musste. Mit Hilfe des Grafen Johann von Hardegg marschierte Jobst nach Frain und zwang Niklas' Tochter Margaret zur Herausgabe der Burg. Frain wurde kurz darauf von der Südseite durch eine Zwingermauer befestigt, wie uns eine Nachricht aus dem Jahr 1408 informiert.

Im Jahr 1421 übergab Jobsts Cousin König Sigismund die Burg Fron im Erblehen an Smil Vötteauer von Lichtenburg, seinen einstigen Burggrafen auf der Burg Pressburg in Ungarn. Frain musste die schwierigen Zeiten der Hussiteninvasionen überstehen. Smil halfen bei dieser Aufgabe seine Söhne, von denen Georg Frainer von Lichtenburg sich eine dominante Position erarbeitete. Die Fortsetzung der politischen Instabilität in den Zeiten von Ladislaus Postumus' Kindheit und während der böhmisch-ungarischen Kriege brachte ihn zu einer weiteren Vervollkommnung der Abwehr der Burg Frain um prismatische Basteien, eine zweite Zwingermauer und einen vorgeschobenen Torturm mit daran anschließenden Brücken über die Gräben. Ein detachiertes Vorwerk wurde auch auf der gegenüberliegenden Seite vom Felicitant erbaut, von wo aus die Burg durch das Artilleriefeuer verletzlich werden konnte. Nach Georgs Tod nach dem Jahr 1480 wurde die Burg von Heinrich mit seinem Söhnen Smil und Albrecht verwaltet. Im Jahr 1499 befreite der König Vladislav II. die Burg Frain von der Lehnungsverpflichtung, sodass sie zu freiem Gut wurde.

Der Ruhm der Herren von Lichtenburg jedoch verfiel. Im Jahr 1516 verkaufte Albrecht von Lichtenburg die Burg und Herrschaft Frain an Archleb von Boskowitz. Danach wechselten die Eigentümer von Frain sehr rasch. Im Jahr 1525 kaufte sie Johann von Pernstein, im Jahr 1528 Zdenko Meseritscher von Lomnitz, 1552 Wolf und Georg Kraiger von Kraigk, die auch die benachbarte Herrschaft Neuhäusel hinzufügten, und im Jahr 1560 Peter Čertorejský von Čertorej. Nach dem Jahr 1568, als Escher von Dietrichstein die Burg kaufte, wurde auf der Burg Frain ein recht weitläufiger Um-

Vranova o hranolové bašty, druhý parkánový pás a předsunutou věž s návaznými mosty přes příkopy. Dřevohlinité opevnění bylo vybudováno také na protější straně Felicína údolí, odkud by hrad mohl utrpět dělostřeleckou palbou. Po Jiřího smrti po roce 1480 hrad držel bratr Jindřich se svými syny Smilem a Albrechtem. Jím roku 1499 král Vladislav II. propustil hrad Vranov z lenního závazku, takže se stal svobodným zbožím.

Sláva pánů z Lichtenburka nicméně uvadala. Roku 1516 Albrecht z Lichtenburka prodal vranovský hrad s panstvím Archlebovi z Boskovic. Majitelé se na Vranově poté velmi rychle střídali. Roku 1525 jej koupil Jan z Pernštejna, roku 1528 Zdeněk Meziříčský z Lomnice, 1552 Volf a Jiří Krajířové z Krajku, kteří připojili sousední panství Nový Hrádek, a roku 1560 Petr Čertorejský z Čertorej. Po roce 1568, kdy hrad koupila Estera z Ditrichštejna, byla na vranovském hradě zahájena poměrně rozsáhlá renesanční přestavba. Gotické paláce byly prodlouženy o nové trakty, více zastavěno bylo i předhradí. Tyto úpravy probíhaly i za Esteřina bratra Adama z Ditrichštejna po roce 1589. Jeho syn Maxmilián ale Vranov roku 1601 prodal Hanušu Volfartovi Štrejnovi ze Švarcenavy, pánovi na Uherčicích a Bítově.

Po smrti Hanuše Volfarta je roku 1617 dokončen prodej a předání Vranova do rukou Volfa Dětricha z Althannu na Jaroslavicích, který se záhy jako protestant zapojil do „ohavné rebelie“ proti císaři Ferdinandovi II. Vranovu hrozila konfiskace, nakonec jej roku 1629 koupil válečník Jan Arnošt ze Šerfenberka. V letech 1641 a 1645 se Vranov i díky zásahu císařských oddílů ubránil třem útokům Švédů. Byl ale značně poškozen a roku 1665 za Jana Kryštofa ze Šerfenberka vyhořel. Panství pak získávají dolnorakouští Starhemberkové, ti jej ale roku 1680 na základě soudního rozsudku předávají císařskému tajnému radovi Michalu Janovi II. z Althannu, prasnynovi rebela Volfa Dětricha.

Během následujícího století se z vranovské gotické skalní pevnosti stalo prvotřídní barokní sídlo císařského stříhu. Nejprve byl na místě hradní kaple vystavěn monumentální Sál předků, největší zámecký sál na Moravě. Plány vy-

bau im Renaissance-Stil eingeleitet. Die gotischen Paläste wurden um neue Trakte verlängert und auch die Vorburg wurde stärker verbaut. Diese Umbauten verliefen nach dem Jahr 1589 auch unter Esthers Bruder Adam von Dietrichstein. Sein Sohn Maximilian jedoch verkaufte Frain im Jahr 1601 an Hans Wolfhart Streun von Schwarzenau, den Herren von Ungarschitz und Vötau.

Nach Hans Wolfharts Tod wurde im Jahr 1617 der Verkauf und die Übergabe Frains in die Hände von Wolf Dietrich von Althann zu Joslowitz umgesetzt, der sich gleich darauf als Protestant der „schändlichen Rebellion“ gegen Kaiser Ferdinand II. anschloss. Frain drohte konfisziert zu werden, letztendlich kaufte es im Jahr 1629 der Kriegsführer Johann Ernst von Scherfenberg. In den Jahren 1641 und 1645 erwehrte sich Frain, auch dank der Hilfe von den kaiserlichen Truppen, drei Angriffen durch die Schweden. Die Burg wurde jedoch stark beschädigt und brannte im Jahr 1665 unter Johann Christoph von Scherfenberg nieder. Die Herrschaft erhielten danach die niederösterreichischen Starhemberger, diese übergaben sie jedoch im Jahr 1680 aufgrund eines Gerichtsbescheids an den kaiserlichen Geheimrat Michael Johann II. von Althann, den Urneffen des Rebellen Wolf Dietrich.

Während des darauffolgenden Jahrhunderts wurde aus der gotischen Felsenburg Frain eine erstklassige Barockresidenz kaiserlichen Formats. Zuerst wurde anstelle der Hofkapelle der monumentale Ahnensaal errichtet, der größte Schlosssaal in Mähren. Die Pläne wurden vom führenden Wiener Architekten J. B. Fischer von Erlach erstellt, das Deckenfresko von J. M. Rottmayer, die Skulpturen von T. Kracker. Bis zum Tod von Michael Johann II. im Jahr 1702 wurde auch noch die Schlosskapelle der Heiligen Dreifaltigkeit mit zwei Türen und Familiengruft errichtet. Die Erbschaft des Vaters übernahm der älteste Sohn Michael Hermann, nach dem Jahr 1723 dann seine verwitwete Schwägerin Maria Anna geborene Pignatelli mit ihrem kleinen Sohn Michael Johann IV. Die energische und reizvolle Gräfin, Favoritin des Kaisers Karl VI., ließ den Pa-

hotovil přední vídeňský architekt J. B. Fischer z Erlachu, nástrojní fresku J. M. Rottmayer, sochy T. Kracker. Do úmrtí Michala Jana II. roku 1702 byla dokončena ještě zámecká kaple Nejsvětější Trojice s dvouvěžím a hrobkou. Otcovo dědictví převzal nejstarší syn Michal Heřman, po roce 1723 pak jeho ovdovělá švagrová Marie Anna rozená Pignatelli se synem Michalem Janem IV. Energická a půvabná hraběnka, přítelkyně císaře Karla VI., nechala zbořit palácovou zástavbu horního hradu včetně staré břitové věže a zasypání šíjového příkopu a pověřila architekta A. E. Martinelliho výstavbou obvodové zámecké budovy s ústředním čestným dvorem a dvouramenným schodištěm ozdobeným plastikami L. Mattielliho. Po matičně smrti roku 1755 Vranov obýval hrabě Michal Antonín, který se upnul na vojenskou dráhu. Po něm roku 1774 zámek zdědil jeho synovec, uměnímilovný až marnotratný Michal Josef z Althannu. Ten se postupně vzhledem k nákladným úpravám zámeckých interiérů a hýřivému životu zadlužoval, takže nakonec celý svůj majetek ztratil roku 1793 v konkursu.

Novým majitelem se stal český zemský advokát a skvělý ekonom Josef Hilgartner z Lilienbornu. Po šesti letech však vranovské panství prodává c. k. komořímu Stanislavu hraběti z Mniszku, nejvyššímu maršálkovi Haličského království. Ten Vranov během svého života dále zvelebil, zejména úpravami okolní krajiny a předzámčí. Po manželově smrti 1846 spravovala Vranov hraběnka Helena, rozená Lubomířská, s dvěma dcerami. Z nich nakonec roku 1876 vše zdědila Luitgarda s manželem Eduardem hrabětem Stadnickým a po nich roku 1911 jejich vnuk Adam Zbyněk Stadnický. Jemu byl zámek po připojení Vranova k Třetí říši roku 1938 zabaven a prodán německému baronovi Gebhardovi z Wense-Mörse. Roku 1945 byl zestátněn. Dnes je v péči Národního památkového ústavu.

Přístup: duben–říjen.

Viz www.zamekvranov.cz

last der oberen Burg einschließlich des alten Schnabelturmes niederreißen und den Halsgraben zuschütten und beauftragte den Architekten A. E. Martinelli mit dem Ausbau eines u-förmigen Schlossgebäudes mit dem Ehrenhof und der zweiflügeligen Treppe, die mit Plastiken des L. Mattielli geschmückt war. Nach dem Tod seiner Mutter im Jahr 1755 wohnte der Graf Michael Anton auf Frain. Er begab sich auf eine militärische Laufbahn, so dass sein Neffe, der kunstliebende und verschwenderische Michael Josef von Althann, das Schloss im Jahr 1774 erbte. Dieser verschuldete sich in Anbetracht der teuren Reparaturen des Schlossinterieurs und seines verschwenderischen Lebensstils, deswegen ging er im Jahr 1793 mit seinem gesamten Besitz in Konkurs.

Neuer Eigentümer der Burg wurde der böhmische Landesadvokat und hervorragende Ökonom Joseph Hilgartner von Lilienborn. Nach sechs Jahren verkaufte er jedoch das Frainer Herrschaftsgut an den k. u. k. Kämmerer Stanislaus Graf von Mniszek, den Oberst-Landmarschall im Königreich Galizien. Dieser brachte Frain im Laufe seines Lebens weiter empor, insbesondere durch die Instandsetzung der umgebenden Landschaft und des Bereiches vor dem Schloss. Nach Stanislaus' Tod im Jahr 1846 wurde Frain von der verwitweten Gräfin Helena, geborene Lubomirska, mit zweien Töchtern verwaltet. Im Jahr 1876 erbte den gesamten Besitz Luitgarde mit ihrem Gatten Eduard Graf Stadnicki und nach ihnen im Jahr 1911 ihr Enkel Adam Zbygniew Stadnický. Ihm wurde das Schloss nach der Annexion Frains zum Dritten Reich im Jahr 1938 beschlagnahmt und an den deutschen Baron Gebhard von der Wense-Mörse verkauft. Im Jahr 1945 wurde es verstaatlicht. Heute befindet sich das Schloss in der Verwaltung des Nationaldenkmalinstituts.

Zutritt: April–Oktober.

Siehe www.zamekvranov.cz

Riegersburk

Barokní zámek na náhorní pláni nad levobřežními přítoky říčky Fugnice, pouhých 700 m od rakousko-moravské hranice, 17 km SZ od Recu, 20 km Z od Znojma, 445 m n. m.

Vesnická osada *Ruggers* na hardeckém panství se poprvé zmiňuje k roku 1212 a její název je odvozen od německého osobního jména Rüdiger (pofranštěle Roger). Centrem osady byl opevněný dvorec v čele s rychtářem, přebudovaný na začátku neklidného 15. století na tvrz (*veste zum Ruegers*). Vévoda a markrabě Albrecht V. jako poručník nezletilého hraběte Michala z Maidburku a Hardeka roku 1427 propůjčil vesnici s tvrzí Jörgovi Paltendorferovi, jenž se zasloužil u budování rybníků v okolí, ale již o 14 let později zboží prodal Oldřichovi z Eicingu. Rod Eicingerů pak *Rugers* držel až do roku 1568, kdy jej Zikmund z Hardeka získal zpět. Stará tvrz byla záhy přestavěna na kvadratický renesanční zámek s nárožními věžemi a okružní bastionovou fortifikací, chráněnou vodami přilehlého rybníku. Zikmundovo nové sídlo *Riegers Purg* se stalo centrem celého panství, zatímco význam starého hradu Hardek klesal.

Zikmundův syn Hanuš Vilém (vládl 1599–1635) těžil z otcova bohatství, nicméně zmařené protestantské povstání v českých i rakouských zemích zlomilo zásadně jeho pozici. Vítězný katolický císař Ferdinand II. jej potrestal konfiskací celého hardeckého panství. Hrabě se roku 1629 pokusil ztrátu nahradit koupí nedalekého panství seefeldského. Ač byl u císaře omilostněn a dostal panství Hardek s Riegersburkem zpět, obrovské dluhy jej přivedly k brzké smrti. Zeť a zároveň vzdálený synovec Julius III. hrabě z Hardeka na Stetteldorf zadluženou pozůstalost roku 1656 prodal synům své sestry a dlouholetého přítele Jindřicha Guyarda ze St. Julien, hraběte z Waldsee, hrdiny třicetileté války.

Zámek uvedenými událostmi a zejména pak za švédského vpádu roku 1645 značně utrpěl, nicméně brzy (ještě za Julia III.) byl opraven. Hrabata ze St. Julien a Waldsee roku

Riegersburg

Barockes Schloss auf dem Plateau über den linksufrigen Zuflüssen des Flüsschens Fugnitz, nur 700 m von der österreichisch-mährischen Grenze entfernt, 17 km NW von Retz, 20 km W von Znaim, 445 m Seehöhe.

Die dörfliche Siedlung *Ruggers* im Hardegger Herrschaftsgebiet wird erstmals im Jahr 1212 erwähnt und ihr Name ist vom deutschen Vornamen Rüdiger abgeleitet. Zentrum der Siedlung war ein befestigtes Gehöft, das zu Beginn des unruhigen 15. Jahrhunderts zu einer Feste umgebaut wurde (*Veste zum Ruegers*). Der Herzog und Markgraf Albrecht V. als Vormund des minderjährigen Grafs Michael von Maidburg und Hardegge verließ 1427 das Dorf mit der Feste an Jörg Paltendorfer, der sich bei der Errichtung von Teichen in der Umgebung Verdienste erwarb, aber schon 14 Jahre später verkaufte er die Burg an Ulrich von Eitzing. Das Geschlecht der Eitzinger hielt danach *Rugers* bis zum Jahr 1568, wo es Sigmund Graf von Hardegge zurückerstand. Die alte Feste wurde bald darauf zu einem quadratischen Renaissance-Schloss mit Ecktürmen und einer ringförmigen Fortifikation aus Bastionen umgebaut, die durch das Wasser des angrenzenden Teiches geschützt wurde. Sigmunds neues Domizil *Riegers Purg* wurde zum Zentrum der gesamten Herrschaft, während die Bedeutung der alten Burg Hardegge sank.

Sigmunds Sohn Hans Wilhelm (regierte 1599–1635) nutzte den Reichtum seines Vaters, aber der vereitelte protestantische Aufstand in den böhmischen und österreichischen Ländern schädigte grundlegend seine Position. Der siegreiche Kaiser Ferdinand II. bestrafte ihn durch die Konfiszierung des gesamten Hardegger Herrschaftsgebiets. Der Graf versuchte im Jahr 1629, den Verlust mit dem Kauf des unweit gelegenen Herrschaftsgebiets von Seefeld zu ersetzen. Obwohl er beim Kaiser begnadigt wurde und das Herrschaftsgebiet Hardegge und Riegersburg zurück erhielt, führten ihn seine großen Schulden bald zum Tode. Der Schwiegersohn und gleichzeitig entfernte

Reich gezierte SW-Front / Bohatě zdobené JZ průčelí (PL)

1690 přesunula sídlo panství do Prutzendorfu u Weitersfeldu (tamní zámek již dnes nestojí) a Riegersburk zůstal neobydlen. Roku 1730 hrabě Jan Julius ze St. Julien a Waldsee prodal celé hardecké panství bohatému a vlivnému Zikmundu Fridrichovi hraběti z Khevenhülleru, kdysi zemskému hejtmanovi Korutan, nyní místodržiteli Dolního Rakouska, který se po obhlídce nabytého zboží rozhodl zchátralý Riegersburk přestavět v reprezentativní hraběcí rezidenci. Vedením pověřil Hildebrandtova žáka, dolnorakouského zemského stavitele F. A. Pilgrama, který posléze proslul monumentální přestavbou kláštera Kotvíku u Kremsu (Göttweig) a Louky u Znojma. Sochařskou výzdobu měli na starosti J. Kracker a J. Pendl, štuky vyhotovil vídeňský mistr J. Rueber. První fáze prací proběhla v letech 1731–1736 a týkala se reprezentativního vstupního jižního traktu s dvěma nárožními věžicemi a traktu východního se salla terrenou. Po Zikmundově smrti roku 1742 nastoupil syn Jan Josef, přední ministr Marie Terezie, jenž se oženil s Karolínou, dcerou říšského místokancléře hraběte Adolfa Metsche. Za své služby byl roku 1763 povýšen

Neffe Graf Julius III. von Hardegge verkaufte in Stetteldorf im Jahr 1656 die verschuldete Hinterlassenschaft an die Söhne seiner Schwester und den langjährigen Freund Heinrichs Guyard von St. Julien und Waldsee, den Helden des Dreißigjährigen Kriegs.

Das Schloss litt unter den erwähnten Ereignissen und insbesondere dann während der schwedischen Invasion im Jahr 1645, aber schon bald (noch unter Julius III.) wurde es renoviert. Die Grafen von St. Julien und Waldsee verlegten im Jahr 1690 den Sitz ihres Herrschaftsgebiets nach Prutzendorf bei Weitersfeld (das dortige Schloss steht heute nicht mehr), Riegersburg blieb unbewohnt. Im Jahr 1730 verkaufte Graf Johann Julius von St. Julien und Waldsee die gesamte Herrschaft von Hardegge an den reichen und einflussreichen Sigmund Friedrich Graf von Khevenhüller, einst Landeshauptmann von Kärnten, nun Statthalter Niederösterreichs, der sich nach Besichtigung des erworbenen Eigentums entschied, die verfallene Riegersburg zu einer repräsentativen gräflichen Residenz umzubauen. Mit der Leitung beauftragte er Hildebrandts Schüler, den niederösterreichischen Landesbauherrn Franz Anton Pilgram, der später durch den monumentalen Umbau der Klöster Göttweig bei Krems und Klosterbruck bei Znaim berühmt wurde. Mit dem Skulpturenschmuck wurden Josef Kracker und Josef Pendl beauftragt, den Stuck fertigte der Wiener Meister Johannes Rueber an. Die erste Phase der Arbeiten verlief in den Jahren 1731–1736 und betraf den repräsentativen südlichen Eingangstrakt mit zwei Ecktürmen und den Ostrakt mit einer Salatterrena. Nach Sigmunds Tod im Jahr 1742 trat sein Sohn Johann Joseph an, der vorderste Minister Maria Theresias, der die Tochter des Reichskanzlers Graf Adolf Metsch, Karoline, geheiratet hatte. Als Dank für seine Verdienste wurde er im Jahr 1763 zum Reichsfürsten Khevenmüller-Metsch befördert. Er setzte den Umbau des Nordtraktes des Schlosses fort, wo im Jahr 1755 eine neue, zweistöckige Kapelle errichtet wurde, und auch den Umbau des Westtrakts. Die Arbeiten im Inneren dauerten dann bis zum Jahr 1771. In der Zwischenzeit wurde

na říšského knížete Khevenhüller-Metsch. Pokračoval v přestavbě severního traktu zámku, kde byla roku 1755 vysvěcena nová, dvoupatrová kaple, a traktu západního. Práce v interiérech se pak protáhly až do roku 1771. Mezitím bylo správní centrum hardeckého panství přemístěno z Prutzendorfu na taktéž nově opravený zámek Fronsburg.

Neboť knížata z Khevenhüller-Metsche vlastnila v Rakousku řadu dalších statků (např. Ladendorf), nebyl rieggersburský zámek v 1. polovině 19. století příliš využíván. Teprve kníže Jan Karel, prapravnuk Jana Josefa, se svojí chotí Eduardinou hraběnkou Clam-Gallasovou, rodilou Pražankou, si roku 1871 zvolil Rieggersburg opět za hlavní sídlo a starý hrad Hardek opravil v pseudogotickém slohu pro rodinnou hrobku. Neboť zůstal knížecí pár bez potomků, přešel Rieggersburg po roce 1905 na synovce Antonína Zikmunda, jehož smrtí roku 1945 knížecí linie Khevenhüller-Metsch vymřela. V letech 1945–1955 na zámku „hospodařila“ sovětská armáda, vybavení interiérů bylo z větší části zničeno. Veřejnosti se zámek otevřel teprve roku 1967 díky podpoře Země Dolní Rakousko a spolupráci Rakouského muzea užitého umění. Současným majitelem zámku je vnuk Antonína Zikmunda, hrabě Gotthard Zikmund Pilatti z Thassulu a Daxberku s ženou Franceskou.

Přístup: duben–polovina listopadu.
Viz www.rieggersburg-hardegg.com

Hardek

Svojí polohou v krajině a výstavností patrně nejimpozantnější hradní areál moravsko-rakouského Podyjí, 13 km SZ od Recu, 14 km Z od Znojma, 360 m n. m. Hradní ostrožnu obtéká říčka Fugnice, ústící nedaleko do Dyje.

Již v 10. století zde stálo staromoravské hradíště. Znovu osídleno bylo na konci 11. století z popudu Babenberků, nejspíše v souvislosti s mailberskou bitvou, v obvodu nově založen

das Verwaltungszentrum der Hardegger Herrschaft aus Prutzendorf auf das ebenso neu renovierte Schloss Fronsburg verlegt.

Da die Fürsten von Khevenhüller-Metsch zahlreiche weitere Besitztümer in Österreich besaßen (z. B. Ladendorf), wurde das Schloss Rieggersburg in der 1. Hälfte des 19. Jahrhunderts nicht sehr oft genutzt. Erst Fürst Johann Karl, Ururenkel von Johann Josef, mit seiner Gattin Eduardine Gräfin Clam-Gallas, einer gebürtigen Pragerin, erwählte im Jahr 1871 Rieggersburg erneut als seinen Hauptsitz und die alte Burg Hardegge renovierte er im pseudogotischen Stil für eine Familiengrabstätte. Da das Fürstenpaar kinderlos blieb, ging die Rieggersburg nach dem Jahr 1905 an ihren Neffen Anton Sigmund über, durch dessen Tod im Jahr 1945 die Linie Khevenhüller-Metsch ausstarb. In den Jahren 1945–1955 „wirtschaftete“ auf dem Schloss die sowjetische Armee, die Ausstattung des Interieurs wurde größtenteils zerstört. Für die Öffentlichkeit wurde das Schloss erst im Jahr 1967 dank der Unterstützung des Landes Niederösterreich und der Zusammenarbeit des Österreichischen Museums für Angewandte Kunst geöffnet. Der jetzige Eigentümer des Schlosses ist der Enkel von Anton Sigmund, Graf Gotthard Sigmund Pilatti von Thassul und Daxberg mit seiner Frau Francesca.

Zutritt: April–Mitte November.
Siehe www.rieggersburg-hardegg.com

Hardegge

Das aufgrund seiner landschaftlichen Lage und seiner Stattlichkeit wahrscheinlich imposanteste Burgareal des mährisch-österreichischen Thayatals, 13 km NW von Retz, 14 km W von Znaim, 360 m Seehöhe. Der Burgfelsensporn wird von der Fugnitz umflossen, welche unweit von hier in die Thaya mündet.

Schon im 10. Jahrhundert stand ein altmährischer Burgwall hier. Wieder bewohnt

Westurm / Západní věž (PL)

zeměpanské fary weitersfeldské. Neschůdný terén prozrazuje německý název složený ze slov „hard“ (les) a „eck“ (skála). Pomezí území, kde byla nutná stálá vojenská bdělost, bylo předáno do svobodné dědičné držby hrabat z Plainu, kteří sem se svými poddanými přišli ze Salcburska. Werigand z Plainu byl stoupencem císaře Jindřicha V., jemuž pomáhal roku 1108 v bitvě u Prešpurku, a zároveň nejbližším družníkem markraběte Leopolda III. Svatého, jehož dcera Uta se provdala za Werigandova syna Liutolda I. *Hardeck* se v listinách poprvé objevuje kolem roku 1140, kdy zde sídlil plainovský ministeriál Ota, po něm pak Dietmar. Podle archeologických zjištění stála na nejvyš-

wurde er erst Ende des 11. Jahrhunderts auf Anlass der Babenberger, höchstwahrscheinlich in Zusammenhang mit der Schlacht von Mailberg, im Bezirk der neu gegründeten landesfürstlichen Pfarre von Weitersfeld. Das unwegsame Gelände wird durch den deutschen Namen zum Ausdruck gebracht, der aus den Worten „hard“ (Wald) und „eck“ (Felsen) zusammengesetzt ist. Das Grenzgebiet, in dem eine beständige militärische Wachsamkeit notwendig war, wurde als freies Gut der Grafen von Plain übergeben, die mit ihren Untertanen aus Salzburg hierher kamen. Werigand von Plain war Anhänger des Kaisers Heinrich V., mit dem er im Jahr 1108 bei Pressburg kämpfte, und gleichzeitig der engste Anhänger des Markgrafen Leopold III. des Heiligen, dessen Tochter Uta Werigands Sohn Liutold I. heiratete. *Hardeck* scheint erstmals um das Jahr 1140 herum in den Urkunden auf, als hier ein Plain Ministerial Otto residierte, und nach ihm dann Dietmar. Laut archäologischen Erkenntnissen stand auf der höchsten Erhebung der Burganhöhe ein Wohnbau aus Stein („Festes Haus“), an den eine Kapelle und ein Hof angrenzten, der von einer Ringmauer mit Tor nach Süden umgeben war.

Spätestens im Jahr 1187 wohnten auf der Burg auch schon die Grafen Liutpold III. und sein Bruder Heinrich von Plain. Nach dem Aussterben der Babenberger (1246) wurde das Geschlecht von Plain-Hardegge eines der einflussreichsten Geschlechter, die das Herzogtum Österreich repräsentierten. Dem entspricht auch die markante Ausweitung des Burgareals in östlicher und südlicher Richtung vom frühromanischen Kern. Die Bauarbeiten führen auch in der 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts im Nordosten, Norden und Westen des Areals fort. Hier dominieren bis heute der östliche Turm, der mächtige nordöstliche Palasttrakt, wo Spuren von romanischen Doppelfenstern gefunden wurden, das Haupttor (heute das 5. Tor) und schlussendlich der westliche Turm.

Otto von Plain und Hardegge war Mitte des 13. Jahrhunderts Bannerträger Österreichs und nach dem Vorbild seines Vaters treuer

S-Ansicht, Anfang des 20. Jhdts / Pohled od J, zač. 20. stol. (JMM)

ším bodě hradního pahorku palácová obytná budova z kamene („Festes Haus“), k níž přiléhala kaple a dvůr, obehnaný zděnou hradbou s branou k jihu.

Nejpozději roku 1187 se hrad stal hraběcím sídlem Liutpolda III. a jeho bratra Jindřicha z Plainu. Po vymření Babenberků (1246) se rod Plainů-Hardeků stává jedním z nejvlivnějších rodů reprezentujících rakouské vévodství a tomu odpovídá i výrazné rozšíření hradního areálu na východ a jih od raně románského jádra. Stavební práce pak pokračovaly i v 1. polovině 13. století na severovýchodě, severu a západě areálu. Zde dodnes dominuje východní věž, mohutný severovýchodní palácový trakt, kde byly nalezeny stopy sdružených románských oken, hlavní brána v místech dnešní 5. brány a konečně západní věž.

Ota z Plainu a Hardeka byl v polovině 13. stol. korouhovníkem Rakouska a po vzoru otce Konráda věrným zastáncem rakouské politiky posledních Přemyslovců. Přemysl Otakar II. se mu za to odvděčil propůjčením některých zeměpanských statků v okolí (mj. Pulkava, Horní Markersdorf, Rešice, Lanava či mýto v Recu) a také velkého panství Rakous. Smrtí Oty a jeho bratra Konráda II. v bitvě u Lávy a Stožce po boku Přemysla Otakara II. proti Uhrům roku 1260 ale rod po meči vymřel. Z mladé vdovy po Otovi, Wilbirky (rodem ze švábského

Anhänger der österreichischen Politik der letzten Přemysliiden. Ottokar II. Přemysl dankte ihm dafür mit der Verleihung einiger landesfürstlicher Güter in der Umgebung (u.a. Pulkau, Obermarkersdorf, Röschitz, Langau, Maut in Retz) und er übergab ihm auch die große Herrschaft von Raabs. Durch den Tod Ottos und seines Bruders Konrad II. in der Schlacht bei Laa und Staatz an der Seite des Ottokar II. gegen die Ungarn im Jahr 1260 starb das Geschlecht jedoch in männlicher Linie aus. Die junge Witwe Ottos, Wilbirg (gebürtig aus dem schwäbischen Helfenstein) wurde zur Erbin des mächtigen Herrschaftsgebiets und König Ottokar veranlasste kurz darauf ihre Heirat mit Heinrich, dem Reichsburggrafen von Döben an der Mulde (in der Markgrafschaft Meißen), den er zum österreichischen Landrichter ernannte. Dem Herrschaftsgebiet von Hardegg fehlte bis dorthin ein regelrechtes Verwaltungszentrum mit Stadtrechten. Die Wahl fiel nach Übereinkunft mit dem König auf Pulkau, ein landesfürstliches Lehen mit bedeutender Pfarre, das an einem wichtigen Handelsweg von Krems und Gars nach Znaim lag. Aufgrund seines vorzeitigen Todes (1270) konnte Heinrich jedoch diese Aufgabe nicht zu Ende führen.

Ottokars Regierung in Österreich endete im Jahr 1276 und das Land wurde vom Herzog und römischen König Rudolf von Habsburg beherrscht, dessen vorderer Verbündeter Berthold, Graf vom Thüringer Rabenswalde mit seinen Dienstleuten schnell den strategischen Raum an der mährischen Grenze bei Znaim besetzte, die zweifache Witwe und Erbin des Herrschaftsgebiets Wilbirg zur Frau nahm und sogleich die Arbeiten am Bau einer neuen Festungsstadt in Angriff nahm. Das war nicht das landesfürstliche Pulkau, sondern die näher an der Grenze und auf dem erblichen Hardegger Land gelegene Siedlung Retz. Das Dorf unter der Hardegger Burg wurde während seines Lebens ebenso urbanisiert. Nach der Schlacht bei Dürnkrut und Jendenspeigen fungierte Berthold von 1278 bis 1283 auch als königlicher Burggraf in Znaim. Seine Ehe mit Wilbirg blieb kinderlos, weshalb

Helfensteinu), se stala dědičkou mocného panství a král Otakar záhy inicioval její sňatek s Jindřichem, říšským purkrabím děvinským (Döben nad Muldou v Mišeňské marce), kterého jmenoval vrchním zemským sudím v Rakousích. Hardecké panství dosud postrádalo řádné správní centrum s městskými právy. Volba po dohodě s králem padla na Pulkavu, zeměpanské léno s významnou farou, ležící na významné obchodní stezce z Kremže a Garsu do Znojma. Kvůli předčasné smrti (1270) však Jindřich tento úkol nedokončil.

Otakarova vláda v Rakousích se roku 1276 zhroutila, zemi ovládl vévoda a římský král Rudolf I. Habsburský, jehož přední spojencem Pertold, hrabě z durynského Rabenswalde, svisně se svými muži obsadil strategický prostor u moravské hranice naproti Znojmu, pojal za ženu dvojnásobnou vdovu a dědičku panství Wilbirkou a ihned zahájil práce na stavbě nového pevnostního města. Nebyla jím zeměpanská Pulkava, nýbrž blíže k hranici situovaný a na dědičné hardecké půdě ležící Rec. Hardecké podhradí bylo rovněž za jeho vlády urbanizováno. Po bitvě u Suchých Krut a Jendenspeigen působil Pertold i jako králův purkrabí ve Znojme (1278–1283). Jeho manželství s Wilbirkou zůstalo bezdětné, proto po jejich smrti (1312, resp. 1314) zdědili většinu panství prasynovci Pertold II. s bratrem Purkartem I. Pocházeli z rodu z Querfurtu-Mansfeldu, kde se dědila hodnost titulárního purkrabího magdeburského („von Maidburg“), jejich otec vstoupil do služeb českého krále Václava II. Ve 14. století patřili ke stavovské špičce Rakouska a Říše vůbec. Purkart I. se roku 1335 ve Znojme oženil s Annou z opavské linie Přemyslovců, posléze patřil k předním dvořanům Karla IV. v Praze. Jeho syn Purkart II. sídlil také na jihomoravském Mohelně, později vykonával prestižní úřad hofmistra a kancléře Karla IV. Hrabě Pertold II. měl hned 4 syny, takže panství Hardek-Rec se kolem poloviny 14. století dělí mezi velký počet členů rodu a rozšiřuje se o sousední Chýji (1376) a část vranovské kastelanie (1367). Slavná magdeburská éra se na hradě projevila výstavbou 28 metrů vysokého bergfritu v sousedství hradního jádra (snad

nach dem Tod der beiden (1312 bzw. 1314) die Urneffen Berthold II. und sein Bruder Burchard I. den Großteil der Herrschaft erbten. Sie stammten aus dem Geschlecht von Querfurt-Mansfeld, wo der Titel des Titularburggrafen von Maidburg (Magdeburg) vererbt wurde. Der Vater der beiden trat in den Dienst des böhmischen Königs Wenzel II. ein. Im 14. Jahrhundert gehörten die Maidburger Burggrafen, die Grafen von Hardegg-Retz, zu der Ständespitze Österreichs und des gesamten Reichs überhaupt. Burchard I. heiratete im Jahr 1335 in Znaim Anna aus der Troppauer Linie der Přemysliiden, danach gehörte er zu den vordehnen Hofmännern Karls IV. in Prag. Sein Sohn Burchard II. wohnte auch im süd-mährischen Mohelno, später übte er auch das angesehene Amt des Hofmeisters und Kanzlers von Karl IV. aus. Der Graf Berthold II. hatte gleich 4 Söhne, sodass die Herrschaft Hardegg-Retz Mitte des 14. Jahrhunderts auf eine große Zahl von Angehörigen des Geschlechts aufgeteilt wurde und sich um das benachbarte Kaja (1376) und einen Teil der Kastellanei von Frain (1367) erweiterte. Die berühmte Maidburger Ära wirkte sich auf der Burg durch den Ausbau eines 28 m hohen Bergfrieds (wohl anstelle der ursprünglichen Kapelle) neben dem Burgkern aus, den Ausbau eines südlichen Palastraktes mit Küche und letztendlich auch eines Systems von vier Vortoren im Norden und Osten mit Anbindung an die Befestigung des Städtchens (Uhrturm), deren Fertigstellung sich möglicherweise bis ins 15. Jahrhundert fortsetzte.

Sein unbedachtes Wirtschaften brachte jedoch Johann den Älteren in große Schulden, von denen er im Jahr 1392 durch den österreichischen Herzog Albrecht III. losgekauft wurde. Nichtsdestotrotz wurde Hardegg de facto zu einem landesfürstlichen Gut, die Maidburger Burggrafen konnten es ab sofort nur in der direkten männlichen Linie halten. Johann der Jüngere von Hardegg wurde im Jahr 1406 einflussreicher Landmarschall von Österreich, er bekämpfte die Angriffe von Diebesbanden aus Mähren und auch aus dem benachbarten Drosendorf und gehörte später zu den Räten des ungarischen, römischen und böhmischen

na místě původní kaple), jižního palácového traktu s kuchyní a konečně také systémem čtyř předbraní na severu a východě s napojením na opevnění městečka (hodinová věž), jejichž dokončení se mohlo protáhnout až do 15. století.

Nerozvážené hospodaření však přivedlo Jana staršího do velikých dluhů, ze kterých ho roku 1392 vykoupil rakouský vévoda Albrecht III. Hardek se tak ale stal de facto zeměpanským statkem; magdeburský purkrabí jej mohli nadále držet jen v přímé mužské linii. Jan mladší z Hardeka se roku 1406 stal vlivným maršálkem rakouským, potíral útoky loupeživých band z Moravy i ze sousedních Drozdovic a později patřil k rádčům římského, uherského a českého krále Zikmunda. Při obraně Recu proti husitům roku 1425 byl zajat a odvezen do Čech, kde zemřel. Malý synek Michal se z obležení zachránil údajně v sudu, který byl z města odeslán na hrad Hardek. Správu panství v období Michalovy nezletilosti do roku 1438 převzal rakouský vévoda a moravský markrabě Albrecht. Hrabě Michal se později stal významným dvořanem císaře a arcivévody Fridricha III. a od roku 1475 také maršálkem rakouským. Politická nestabilita v zemi a důležitá poslání jej uvrhla do dluhů, takže roku 1472 byl nucen hrad Hardek i s městečkem v podhradí zastavit pánům ze St. Georgenu a Pösingu. Neboť byl bezdětný, odevzdal nakonec roku 1481 v duchu dřívější úmluvy celé své panství zeměpánovi, císaři Fridrichovi.

Roku 1499 Fridrichův syn arcivévoda a král Maxmilián I. pösinskou zástavu vyplatil a panství rozdělil na dva díly: město Rec s okolím si ponechal a zbytek panství Hardek s městečkem Pulkavou prodal Jindřichu Prüschenkovi, svobodnému pánu z jihoštyrského Stettenberka, který díky vojenskému talentu a bohatství patřil k císařovým nejoblíbenějším stoupencům. Vedle Hardeku, který musel po požáru roku 1508 opravit, vlastnil celou řadu dalších panství v Rakousích i Čechách, jeho ženou byla Eliška z Rožmberka. Z jejich synů na hardecském panství zůstal hrabě Julius, úspěšný bojovník proti Turkům a od roku 1556 až do své smrti 1561 rádce císaře Ferdinanda I. v Praze. Jeho synové přešli pod vlivem matky na luterskou

schen Königs Sigismund. Bei der Verteidigung von Retz gegen die Hussiten im Jahr 1425 wurde er verhaftet und nach Böhmen verschleppt, wo er auch starb. Sein kleiner Sohn Michael rettete sich aus der Belagerung angeblich in einem Fass, das aus der Stadt auf die Burg Hardegg geschickt wurde. Die Verwaltung der Herrschaft übernahm in der Zeit von Michaels Minderjährigkeit bis zum Jahr 1438 der österreichische Herzog und mährische Markgraf Albrecht. Graf Michael wurde später ein bedeutender Hofmann des Kaisers und Erzherzogs Friedrich III. und ab dem Jahr 1475 auch österreichischer Landmarschall. Die politische Instabilität im Land und wichtige Missionen stürzten ihn in Schulden, sodass er im Jahr 1472 gezwungen war, die Burg Hardegg mit dem Städtchen an die Herren von St. Georgen und Pösing zu verpfänden. Da er kinderlos war, übergab er im Jahr 1481 im Sinne einer früheren Abmachung letztendlich seine gesamte Herrschaft an den Landesfürsten, Kaiser Friedrich.

Im Jahr 1499 zahlte Friedrichs Sohn Erzherzog und König Maximilian I. den Pösinger Pfand aus und teilte das Herrschaftsgebiet auf zwei Teile auf: Die Stadt Retz und Umgebung behielt er und den Rest mit Hardegg und Pulkau verkaufte er an Heinrich Prüschenk, Freiherr aus dem südsteirischen Stettenberg, der dank seines militärischen Talents und seines Reichtums zu den beliebtesten Anhängern des Kaisers gehörte. Neben Hardegg, das er nach einem Brand im Jahr 1508 renovieren musste, besaß er eine Reihe weiterer Herrschaften in Österreich und Böhmen, seine Frau war Elise von Rosenberg. Von ihren Söhnen blieb auf der Hardegger Herrschaft Graf Julius, ein erfolgreicher Kämpfer gegen die Türken und von 1556 bis zu seinem Tod im Jahr 1561 Rat des Kaisers Ferdinand I. in Prag. Seine Söhne konvertierten unter dem Einfluss der Mutter zum lutheranischen Glauben und teilten sich im Jahr 1567 die Erbschaft auf, wobei das Hardegger Gut an Graf Sigmund ging, eine der führenden Persönlichkeiten des österreichischen protestantischen Adels seiner Zeit. Da die gotische Burg nicht mehr den An-

víru a roku 1567 si rozdělili dědictví, přičemž hardecké panství získal hrabě Zikmund, jedna z vůdčích osobností rakouské protestantské šlechty své doby. Neboť gotický hrad již nevyhovoval nárokům na pohodlné bydlení, rozhodl se Zikmund po roce 1580 přenést své sídlo na nově zbudovaný vodní zámek Riegersburg. Hrad Hardek přestal být obýván a již v 17. století velmi chátral. Na tom nic nezměnili ani noví majitelé hrabata ze St. Julien a Waldsee (1656–1730), ani jejich nástupci Khevenhüller-Metschové. Zemětřesení roku 1754 a velký požár roku 1764 proměnily hrad definitivně v trosky. Teprve v letech 1878–1905 byl Hardek z části opraven a dostavěn jako romantické sídlo a rodinná hrobka z popudu knížete Jana Karla z Khevenhüllera a Metsche, který se dříve proslavil jako jeden z hlavních protagonistů mexické expedice arcivévody Ferdinanda Maxmiliána (1864–1867). Rekonstrukční plány vypracoval architekt C. G. Kayser, po jeho smrti (1895) pak H. Walcher z Moltheinu. Stavební práce probíhaly pod vedením italského stavitele C. Facciho. V letech 1945–1955 byl hrad obsazen sovětskou armádou, poté opraven péčí kněžny Gabriely Viktorie, vdovy po Antonínu Zikmundovi, posledním knížeti z Khevenhüller-Metsche. Dnes hrad patří hraběti Gotthardu Zikmundovi a jeho choti Francesce Pilati z Thassulu a Daxberku.

Přístup: duben–polovina listopadu.
Viz www.riegersburg-hardegg.com

forderungen an ein gemütliches Wohnen entsprach, entschied sich Sigmund nach dem Jahr 1580, seine Residenz auf das neu errichtete Wasserschloss Riegersburg zu verlegen. Die Burg Hardegg war danach nicht mehr bewohnt und verfiel schon im 17. Jahrhundert merklich. Daran änderte sich auch unter den neuen Eigentümern nichts, den Grafen von St. Julien und Waldsee (1656–1730), oder deren Nachfolgern von Khevenhüller-Metsch. Ein Erdbeben im Jahr 1754 und ein Großbrand im Jahr 1764 verwandelten die Burg endgültig in eine Ruine. Erst in den Jahren 1878–1905 wurde Hardegg teilweise renoviert und auf Anordnung des Fürsten Karl von Khevenhüller und Metsch, der zuvor als einer der Hauptprotagonisten der mexikanischen Expedition des Erzherzogs Ferdinand Maximilian (1864–1867) bekannt geworden war, als romantisches Domizil und Familiengrabstätte umgebaut. Die Bauarbeiten verliefen unter der Anleitung des italienischen Bauherrn Carl Facci. In den Jahren 1945–1955 wurde die Burg von der Sowjet-Armee besetzt und danach durch die Fürsorge der Fürstin Gabriele Viktoria, Witwe des Anton Sigmund, des letzten Fürsten von Khevenhüller-Metsch, wieder in Stand gesetzt. Heute gehört die Burg dem Grafen Gotthard Sigmund und seiner Gattin Francesca Pilati von Thassul und Daxberg.

Zutritt: April–Mitte November.
Siehe www.riegersburg-hardegg.com

Kaja

Gotický hrad na skalnatém ostrohu nad ústím Merkersdorfského potoka do potoka Chýjského (Kajabach), 1 km V od Merkersdorfu, 9 km SZ od Recu, 12 km JZ od Znojma, 380 n.m. Strážil středověkou stezku k brodu Dyje (1 km), která dále pokračovala na Nový Hrádek (2 km), Lukov a dále na Moravu.

Kaja

Gotische Burg auf einem Felssporn über der Mündung des Merkersdorfer Baches in den Kajabach, 1 km O von Merkersdorf, 9 km NW von Retz, 12 km SW von Znaim, 380 m Seehöhe. Die Burg beschützte einen mittelalterlichen Weg zum Thaya-Fluss (1 km), der über eine Furt nach Neuhäusel (2 km) und weiter nach Mähren führte.

SO-Ansicht / Pohled od JV (PL)

Počátky slovansky zvaného hradu *Chiowe* („Kyjov“) leží bez archeologického průzkumu v rovině hypotéz. Po roce 1100 však zdejší okolí zcela jistě patřilo k babenberské zeměpanské doméně. Dochované románské jádro hradu s dvěma věžemi a palácem lze datovat do 2. poloviny 12. století a ze stejné doby (1168–1175) také pochází první písemné zmínky o hradě. Obývali jej tehdy babenberští ministeriálové bratři Hartung, Adelolt a Otto z vedlejší větve Kuenringů s polceným dvoubarevným erbem, jejichž předky nacházíme již na začátku 12. století v oblasti jižně od Vídně (Baden, Vöslau), později pak na hradech Kampék a Stallegg nad řekou Chubou. Roku 1196 na Chýji přebýval s četným doprovodem rakouský vévoda Fridrich I. K roku 1210 se zde opět připomínají bratři Adelolt a Otto z *Kiowe*, v poslední čtvrtině 13. století pak bratři Adelolt a Wulfing, kteří disponují nejen několika vesnicemi v okolí (např. Dolní Fládnice, Horní Recbach, Merkersdorf), ale také hradem v Gnadendorfu jižně od Lavy. Na začátku 14. století vystupují Adeloltovi synové Jindřich a Konrád a Wulfingovi synové Jindřich a Otto z *Keyaw*. Otto pronikl i do jihomoravského příhraničí, neboť v letech 1314–1317 koupil od Anežky z Baumgartenu a pánu z Lipé ves Havraníky a za manželku pojal Alžbětu, patrně dceru znojemského komorníka Bočka z Jevišovic a Kunštátu. V této době byla také Chýje rozšířena o prostornější západní předhradí s novou vstupní bránou, zpevněnou 23 metry vysokou věží a hlubokým šijovým

Der Ursprung der slawisch benannten Burg *Chiowe* kann aufgrund fehlender archäologischer Forschungen nur hypothetisch vermutet werden. Nach dem Jahr 1100 gehörte die Umgebung jedoch mit Sicherheit zur landesfürstlichen Domäne der Babenberger. Der erhaltene romanische Burgekern mit zwei Türmen und einem Palast lässt sich in die 2. Hälfte des 12. Jahrhunderts datieren, und aus derselben Zeit (1168–1175) stammen auch die ersten schriftlichen Erwähnungen der Burg. Sie wurde damals von den Babenberger Ministerialen Hartung, Adelolt und Otto, Brüdern vom Nebenast der Kuenringer mit gespaltenem zweifarbigen Wappen bewohnt, deren Vorfahren wir schon zu Beginn des 12. Jahrhunderts im Gebiet südlich von Wien (Baden, Vöslau) finden, später dann auf den Burgen Kamegg und Stallegg am Kamp. Im Jahr 1196 besuchte der österreichische Herzog Friedrich I. mit seiner zahlreichen Gefolgschaft die Burg Kaja. Im Jahr 1210 werden hier wieder die Brüder Adelolt und Otto von *Kiowe* erwähnt, im letzten Viertel des 13. Jahrhunderts dann die Brüder Adelolt und Wulfing, die nicht nur einige Dörfer in der Umgebung besaßen (z. B. Niederfladnitz, Oberretzbach, Merkersdorf), sondern auch die Burg in Gnadendorf südlich von Laa. Zu Beginn des 14. Jahrhunderts werden dann Adelolts Söhne Heinrich und Konrad und Wulfings Söhne Heinrich und Otto von *Keyaw* erwähnt. Otto drang auch ins süd-mährische Grenzland durch, indem er in den Jahren 1314–1317 von Agnes von Baumgarten und den Herren von Leipa das Dorf Kaidling kaufte und Elisabeth, anscheinend Tochter des Znaimer Kämmerers Boček von Jaispitz und Kunstadt, zu seiner Frau nahm. In dieser Zeit wurde auch Kaja erweitert, und zwar um eine geräumigere westliche Vorburg mit neuem Eingangstor, befestigt mit einem 23 m hohen Turm und einem tiefen Halsgraben. Dies erschöpfte anscheinend das finanzielle Budget des Geschlechts, sodass Ottos Sohn Niklos im Jahr 1343 das erwähnte Kaidling an Klosterbruck und im Jahr 1360 auch die eigentliche Stammesburg mit sämtlicher Ausstattung an den österreichischen Herzog Rudolf IV. ver-

přikopem. To patrně rodový rozpočet značně vyčerpalo, takže Ottův syn Mikuláš roku 1343 prodal zmíněné Havraníky louckému klášteru a roku 1360 i samotný rodový hrad s příslušenstvím rakouskému vévodovi Rudolfovi IV. Ve stejné době vyrostla Chýji konkurence v podobě markraběcího Nového Hrádku na moravském úbočí Dyje.

Vévoda Albrecht III. Chýji roku 1376 zastavil hardeckému hraběti Purkartovi III., purkrabímu magdeburskému, který zde roku 1388 zemřel. Další údaje o hradu nejsou příliš přesné. Na konci 14. století měl být hrad údajně v rámci loupeživých výbojů proti hraběti Janovi z Hardeka dobyt a obsazen posádkou Hynče (Jindřicha III.) z Lipé a jeho syna Hanuše, pána na Templštejně, se kterými pak rakouští vévodové roku 1399 podepsali smír. Za husitského vpádu do Podyjí roku 1425 byla Chýje údajně vypálena.

Aby se podobné události neopakovaly, svěřil rakouský vévoda a zároveň moravský markrabě Albrecht V. hrad Chýji do rukou mladého energického Oldřicha z Eicingu, který se vyznamenal v mnoha protihusitských bojích a který v oblasti jižně a jihovýchodně od hradu postupně vytvořil prosperující panství s centrem v Šratentálu. Od vévody také Oldřich získal roku 1432 štědrrou subvenci na opravu poškozené Chýje. Hrad byl tehdy rozšířen severním směrem, nový příhrádek a příkop vznikl i na západní přístupové cestě. Sňatkovou politikou pak Eicingerové nabyli strategický Nový Hrádek. Roku 1437, kdy se vévoda Albrecht

Nach G. M. Monsorno, um 1825 / Podle G. M. Monsorna, kol. r. 1825 (Státní zámek Konopiště)

kaufte. In derselben Zeit entstand für Kaja eine Konkurrenz – die markgräfliche Burg Neuhäusel auf dem mährischen Talhang der Thaya.

Herzog Albrecht III. verpfändete Kaja im Jahr 1376 an den Hardegger Grafen Burkhard III., Burggraf von Maidburg, der hier im Jahr 1388 verstarb. Die weiteren Angaben bezüglich der Burg sind nicht sehr genau. Ende des 14. Jahrhunderts soll die Burg angeblich im Rahmen von räuberischen Übergriffen gegen Graf Johann von Hardegg erobert und durch die Belegschaft von Heinz (III.) von Leipa und seinen Sohn Hans, Herr zu Tempelstein, besetzt worden sein, mit denen dann die österreichischen Herzöge im Jahr 1399 eine Versöhnung unterschrieben. Während des hussitischen Überfalls des Thayatales im Jahr 1425 wurde Kaja angeblich ausgebrannt.

Damit sich ähnliche Ereignisse nicht wiederholten, übertrug der österreichische Herzog und mährische Markgraf Albrecht V. die Burg Kaja an den jungen, energischen Ulrich von Eitzing, der sich in vielen antihussitischen Kämpfen Ruhm verschafft hatte und der im Bereich südlich und südöstlich von der Burg schrittweise ein prosperierendes Dominium mit Zentrum in Schrattenthal errichtete. Vom Herzog erhielt Ulrich im Jahr 1432 eine freigiebige Subvention für die Reparatur der beschädigten Burg Kaja. Die Burg wurde damals in nördlicher Richtung ausgedehnt und am westlichen Zugangsweg entstand auch ein detachiertes Vorwerk samt einem weiteren Graben. Durch ihre Heiratspolitik errungen die Eitzinger dann die strategische Burg Neuhäusel. Im Jahr 1437, als Herzog Albrecht römisch-deutscher König wurde, wurde Ulrich zu einem der mächtigsten königlichen Räte und einem der einflussreichsten Adligen im Land. Im Jahr 1451 stellte er sich jedoch an die Spitze der Opposition gegen Kaiser Friedrich III. (im so genannten Mailberger Bund), und zwar als vorderster Anhänger des jungen Ladislaus Postumus. Nach Ulrichs Tod im Jahr 1460 übernahmen sein Bruder Stephan und dessen Söhne Martin, Georg und der jüngste Michael die Burg Kaja. Der zuletzt genannte erweiterte sein Machtgebiet um die Stadt Retz, jedoch

stal římskoněmeckým králem, se Oldřich stal jedním z nejmočnějších králových rádců a nejvlivnějších šlechticů v zemi. Roku 1451 se však postavil do čela opozice vůči císaři Fridrichovi III. (tzv. mailberský spolek) jako přední zastánce mladého Ladislava Pohrobka. Po Oldřichově smrti roku 1460 převzal Chýji bratr Štěpán a jeho synové Martin, Jiří a nejmladší Michal. Posledně jmenovaný rozšířil svoji moc o město Rec, avšak roku 1522 byl za velezradu arcivévodou Ferdinandem popraven a celé šratten-tálské panství bylo zkonfiskováno. Jeho synové byli nakonec u Ferdinanda omilostněni, a dokonce obdařeni dvorskými úřady. To byl případ Erasma I. z Eicingu, který na Chýji provedl poslední stavební úpravy, související s modernizací obytných prostor a kaple v jihovýchodním koutu hradu. Po jeho smrti roku 1546 byla správa panství i vrchnostenský soud přemístěny na dostupnější a pohodlnější zámek v Dolní Fládnici, takže význam hradu poklesl.

Roku 1588 přešlo chýjsko-fládnické panství sňatkem Erasmovy neteře Anny z Eicingu na Pavla Sixta svobodného pána Trautsona, nejvyššího dvorského maršálka císaře Rudolfa II., později dolnorakouského místodržitele, který byl roku 1598 za své zásluhy povýšen na říšského hraběte z Falkenštejna. Jeho potomci – syn Jan František, vnuk Jan Leopold, povýšený roku 1711 na knížete, a pravnucek Jan Vilém – navštěvovali panství příležitostně. Na Chýji zůstala jen hrstka čeledínů, budovy cháraly a za třicetileté války část z nich vyhořela.

Po smrti Jana Viléma, posledního knížete z Trautsonu a Falkenštejna (1775), přešlo fládnické panství na jeho nejstarší dceru Marii Josefu, provdanou za knížete Karla Josefa knížete z Aueršperka. Tou dobou byla z hradu již zřícenina. Romantizující obnova zahájena roku 1871 zůstala nedokončena. Roku 1945 přešla Chýje do vlastnictví hraběcí rodiny Waldstein-Wartenberg. Ve spolupráci s občanským sdružením byla zřícenina v letech 1968–1980 opravena a otevřena pro veřejnost.

Přístup: květen–říjen o víkendech.

Viz www.np-thayatal.at

wurde er im Jahr 1522 vom Erzherzog Ferdinand wegen Hochverrats hingerichtet und das gesamte Schrattenthaler Dominium wurde konfisziert. Seine Söhne wurden schlussendlich von Ferdinand begnadigt und sogar mit Hofämtern bekleidet. Dies war der Fall von Erasmus I. von Eitzing, der auf Kaja die letzten baulichen Änderungen vollzog, die eine Modernisierung der Wohnräume und der Kapelle in der südöstlichen Ecke der Burg umfassten. Nach seinem Tod im Jahr 1546 wurden die Herrschaftsverwaltung sowie das Gericht auf das leichter erreichbare und gemütlichere Schloss in Niederfladnitz verlagert, sodass die Bedeutung der Burg sank.

Im Jahr 1588 ging die Herrschaft Kaja – Fladnitz durch die Heirat von Erasmus' Nichte Anna von Eitzing an Paul Sixt Freiherr von Trautson über, den Oberst-Hofmarschall des Kaisers Rudolf II und späteren niederösterreichischen Statthalter, der im Jahr 1589 für seine Verdienste zum Reichsgrafen von Falkenstein befördert wurde. Seine Nachkommen – Sohn Johann Franz, Enkel Johann Leopold, der im Jahr 1711 zum Fürsten ernannt wurde, und Urenkel Johann Wilhelm – besuchten Fladnitz und Kaja nur gelegentlich. Auf Kaja verblieb eine Handvoll Dienstboten, die Gebäude verfielen und während des Dreißigjährigen Kriegs brannte ein Teil davon ab.

Nach dem Tod von Johann Wilhelm, des letzten Fürsten von Trautson und Falkenstein (1775), ging die Fladnitzer Herrschaft auf seine älteste Tochter Maria Josepha über, die mit dem Fürsten Karl Joseph Fürst von Aueršperg verheiratet war. In dieser Zeit war von der Burg schon nur mehr eine Ruine übrig. Die romantisierende Erneuerung, die im Jahr 1871 begonnen wurde, blieb unvollendet. Im Jahr 1945 ging Kaja in das Eigentum der Grafenfamilie Waldstein-Wartenberg über. In Zusammenarbeit mit einem Bürgerverein wurde die Ruine in den Jahren 1968–1980 renoviert und der Öffentlichkeit zugänglich gemacht.

Zutritt: Mai–Oktober am Wochenende.

Siehe www.np-thayatal.at

Nový Hrádek

Zřícenina gotického hradu v centrální části dnešního Národního parku Podyjí, na šiji mohutného meandru Dyje, 2,5 km jižně od Lukova, 10 km Z od Znojma, 10 km SZ od Recu, 360 m n. m.

Stavbu hradu „na hoře nad řekou Dyjí“ zahájil roku 1358 moravský markrabě Jan Jindřich, bratr císaře Karla IV. Neboť zdejší pozemky a přilehlá ves Lukov patřila louckým premonstrátům, muselo dojít ke směně za zeměpanskou vesnici Bantice. Hrad o oválném půdorysu, oddělený od přístupové šíje hlubokým příkopem, tvořily dva soustředné prstence vysoké hradby, za které se skryly obytné i hospodářské budovy („zadní hrad“). Při smrti Jana Jindřicha roku 1375 se v testamentu hrad výslovně nezmiňuje, jako součást vranovské kastelanie připadl nejstaršímu markraběcímu synu Joštovi. V roce 1403, kdy široké okolí sužovaly přepady loupeživých soldatesek, se markrabě Jošt rozhodl Nový Hrádek jako dědičné léno prodat zbohatlému vladykovi Přechovi z Kojetic s podmínkou, že hrad zůstane markraběti kdykoli „ku potřebě otevřený“. Jošt také Přechovi postoupil nedaleký hrad Šenkenberk u Olbramkostela.

Zadní hrad / Hintere Burg (PL)

Neuhäusel

Ruine einer gotischen Burg im zentralen Teil des heutigen Nationalparks Podyjí (Thayatal), auf dem Hals eines mächtigen Thayamäanders, 2,5 km S von Luggau, 10 km W von Znaim, 10 km NW von Retz, 360 m Seehöhe.

Der Bau der Burg „auf dem Berg über dem Thaya-Fluss“ wurde im Jahr 1358 vom mährischen Markgrafen Johann Heinrich, Bruder des Kaisers Karl IV., begonnen. Da die hiesigen Grundstücke und die anliegende Gemeinde Luggau den Klosterbrucker Prämonstratensern gehörten, musste es zu einem Tausch gegen das landesfürstliche Dorf Panditz kommen. Die Burg mit ovalem Grundriss, die durch einen tiefen Graben vom Zugangsweg abgetrennt war, wurde von zwei konzentrischen Ringen aus hohen Festungsmauern gebildet, hinter denen sich die Wohn- und Wirtschaftsgebäude verbargen. Heute bezeichnen wir diesen ältesten Kern als Hintere Burg. Nach dem Tod von Johann Heinrich im Jahr 1375 wurde die Burg im Testament nicht ausdrücklich erwähnt, als Bestandteil der Frainer Kastelanie ging sie an den ältesten Markgrafensohn Jobst. Im Jahr 1403, als die weite Umgebung von Überfällen durch räuberische Soldaten geplagt wurde, entschied sich Markgraf Jobst, Neuhäusel als Erblehen an den neureichen Edelmann Přeč von Kojetitz zu verkaufen, unter der Bedingung, dass die Burg dem Markgrafen jederzeit „zu dessen Bedürfnis offen“ bleibe. Jobst überließ Přeč auch die unweit entfernte Burg Šenkenberg bei Wolframskirchen.

Nach Přečs Tod knapp vor dem Jahr 1420 fiel diese kleine Grenzlandherrschaft an die Tochter Katharina und deren österreichischen Gatten Oswald von Eitzing, der später als Pfleger von Drosendorf bekannt wurde. Scheinbar aus logistischen Gründen überließ dieses Ehepaar im Jahr 1434 die Burg Neuhäusel Oswalds Brüdern Ulrich und Stephan, die die Burg zu ihrem benachbarten Herrschaftsgebiet Kaja und Schrattenthal hinzufügten. Im Zusammenhang mit den Hussitenkriegen in Böhmen und mit Unterstützung des österreichischen

Po Přechově smrti těsně před rokem 1420 se toto pohraniční panství dostalo do rukou dcery Kateřiny a jejího rakouského chotě Osvalda z Eicingu, který později proslul jako správce drozdovický. Patrně z logistických důvodů postoupil tento manželský pár Nový Hrádek roku 1434 Osvaldovým bratrům Oldřichovi a Štěpánovi, kteří jej připojili ke svému sousednímu panství Chýje a Šratentál. V souvislosti s husitskými válkami v Čechách a s podporou rakouského a zároveň moravského zeměpána Albrechta se Eicingové rozhodli hrad výrazně rozšířit: na jihovýchodním svahu vzniklo malé předhradí s novou vstupní bránou, hranolovou věží a novým mostem přes příkop. Před příkopem pak vzniklo druhé, velké předhradí („přední hrad“), vymezené dalším, ve skále vylámaným příkopem. Jeho okraj střežila dominantní oblá věž, na konci 15. století doplněná o obytná křídla a klínovou baštu u cesty. Po dělení rodového majetku roku 1479 získali Nový Hrádek Štěpánovi synové. Nejmladší z nich, Michal z Eicingu, nicméně roku 1516 Nový Hrádek, pustý Šenkenberk a Jaroslavice prodal Adamovi z Bačkovic, po jehož smrti se roku 1522 ujala dědictví dcera Anna s manželem Vilémem Kunou z Kunštátu. V této době byl modernizován palác předního hradu a jeho opevnění s vnější (vstupní) bránou, na jihovýchodních svazích pod ním byla založena terasovitá zahrada. Hrad poté střídali často majitelé: roku 1549 jej získali Krajířové z Krajku (Volf starší, po něm syn Jiřík Volf), 1560 Petr Čertorejský z Čertorej, 1568 Ditrichštejnové (Ester, Adam, Zikmund), 1600 Ladislav Berka z Dubé a roku 1608 Hanuš Volfart Strejn ze Švarcenavy, který natrvalo spojil Nový Hrádek se sousedním panstvím vranovským. Nový Hrádek přestal být využíván jako rezidence a selhal i jako pevnost, když jej roku 1645 vyplenili a vypálili Švédové. Obnoven již nebyl a sloužil toliko jako zázemí pro lesní hospodářství v okolí.

Teprve v 1. polovině 19. století byl přední hrad upraven na romantické výletní sídlo hrabat Mnisků a Stadnických z Vranova. Po 1. světové válce byl Nový Hrádek v rámci pozemkové reformy zestátněn. Klub českých tu-

und gleichzeitig mährischen Landesfürsten Albrecht entschieden sich die Eitzinger, die Burg erheblich zu erweitern: Auf dem südöstlichen Abhang entstand eine kleine Vorburg mit neuem Eingangstor, prismatischem Turm und einer neuen Grabenbrücke. Vor dem Graben entstand dann eine zweite, große Vorburg, die heute Vordere Burg genannt wird, abgegrenzt durch einen weiteren, in Fels gehauenen Graben. An dessen Rand entstand ein dominanter runder Turm, der Ende des 15. Jahrhunderts um zwei Wohnflügel und eine keilförmige Bastei entlang des Weges erweitert wurde. Nach der Aufteilung des Familieneigentums im Jahr 1479 ging Neuhäusel an Stephans Söhne. Der jüngste von ihnen, Michael von Eitzing, verkaufte jedoch im Jahr 1516 Neuhäusel, die verlassene Burg Schenkenberg und das Dominium Joslowitz an Adam von Batschkowitz, nach dessen Tod sich dessen Tochter Anna mit ihrem Ehemann Wilhelm Kuna von Kunstadt der Erbschaft annahm. In dieser Zeit wurden der Palast der Vorburg sowie dessen Befestigung mit dem Außen-Tor modernisiert, auf den südöstlichen Hängen unter der Burg wurde ein Terrassengarten angelegt. Die Burg wechselte danach oft ihren Eigentümer: im Jahr 1549 erhielten sie die Kraiger von Kraigk (Wolf der Ältere, nach ihm sein Sohn Georg Wolf), 1560 Peter Čertorejský von Čertorej, 1568 die Dietrichsteiner (Esther, Adam, Sigmund), 1600 Ladislav Berka von Dubá und im Jahr 1608 Hans Wolfhart Streun von Schwarzenau, der Neuhäusel dauerhaft mit der benachbarten Herrschaft Frain verband. Neuhäusel wurde nicht mehr als Residenz genutzt und versagte auch als Festung, als es im Jahr 1645 von den Schweden geplündert und ausgebrannt wurde. Die Burg wurde nicht mehr erneuert und diente nur mehr als forstwirtschaftlicher Stützpunkt der näheren Umgebung.

Erst in der 1. Hälfte des 19. Jahrhunderts wurde die Vorburg zu einer romantischen Ausflugsresidenz der Grafen von Mnisek und der Stadnicki von Frain umgebaut. Nach dem 1. Weltkrieg wurde Neuhäusel im Rahmen der Grundstücksreform verstaatlicht. Der Klub tschechischer Touristen errichtete hier

ristů tu zřídil noclehárnu. Po vzniku tzv. železné opony se ocitl v zakázaném hraničním pásmu. Dnes jej spravuje Národní památkový ústav.

Přístup: květen–září.

Viz www.novy-hradek.eu

Karlslust

Lovecký zámek na mýtině uprostřed lesa vysoko nad roklí Hlubokého potoka (Tiefenbach), naproti dyjskému meandru Barák, 3 km SV od Dolní Fládnice, 7 km S od Recu, 10 km JZ od Znojma, 430 m n. m.

Po smrti Jana Viléma, posledního knížete z Trautsonu a Falkenštejna, a následném dědicím řízení získal fládnický panství roku 1781 Karel, mladší princ z Aueršperku (1750–1822), syn Marie Josefy, nejstarší dcery Jana Viléma. V mládí získal četné vavříny na válečném poli a uznání u císařského dvora, roku 1795 pak po strýci z otcovy strany zdědil statky v Čechách (např. Žleby), vídeňský Aueršperský palác a titul mladšího knížete. Na popud své manželky Marie Josefy rozené princezny z Lobkovic se Karel rozhodl vystavět v lesní oboře u Fládnice novou letní a zároveň loveckou rezidenci – Karlslust („Karlův letohrádek“). Odůvodnění bylo nasnadě, neboť zámek ve Fládnici byl zastaralý a tři kilometry vzdálený hrad Chýje neobyvatelný.

Plány k novému zámku vypracoval vídeňský stavitel F. X. Pollnfürst, stavba proběhla v letech 1795 až 1798. Architektura je výrazně ovlivněna duchem tehdy módního klasicismu, tvarosloví střechy ale ještě upomíná na pozdní baroko. Dvoupodlažní obdélná budova zachovává klasicistickou dvoukřídlou symetrii: každé křídlo obsahuje 6 okenních os a zvýrazněné nároží, uprostřed vystupuje rizalit o třech okenních osách, jehož přední štít zdobí plastický rodový erb Aueršperků a symboly zbraní od sochaře J. G. Magise. Příčná, tedy pohledová osa

eine Herberge. Nach dem Entstehen des so genannten Eisernen Vorhangs befand sich die Burg im verbotenen Grenzgebiet. Heute wird sie vom Nationaldenkmalinstitut verwaltet.

Zutritt: Mai–September.

Siehe www.novy-hradek.eu

Karlslust

Jagdschloss auf einer Waldlichtung über dem Tiefenbachgraben, gegenüber vom Thaya-mäander Barák, 3 km NO von Niederfladnitz, 7 km N von Retz, 10 km SW von Znaim, 430 m Seehöhe.

Nach dem Tod von Johann Wilhelm, dem letzten Fürsten von Trautson und Falkenstein, und dem darauffolgenden Erbschaftsverfahren erwarb Karl, der jüngere Prinz von Aueršperg (1750–1822), Sohn der Maria Josepha, der ältesten Tochter von Johann Wilhelm, im Jahr 1781 die Fladnitzer Herrschaft. In seiner Jugend errang er zahlreiche Lorbeeren auf dem Kriegsfeld und Anerkennung beim kaiserlichen Hof, im Jahr 1795 erbte er dann vom Onkel väterlicherseits Güter in Böhmen (z. B. Schleb), das Palais Aueršperg in Wien und den Titel des Jungfürsten. Auf Anreiz seiner Frau Maria Josepha, geborene Prinzessin von Lobkowitz, entschloss sich Karl, im Tiergarten bei Fladnitz eine neue Sommerresidenz und gleichzeitig auch ein Jagdschloss zu bauen – Karlslust. Die Begründung war naheliegend, da das Schloss in Fladnitz veraltet und die drei Kilometer entfernte Burg Kaja unbewohnbar war.

Die Pläne für das neue Schloss wurden vom Wiener Bauherrn Franz Xaver Pollnfürst erstellt, der Bau verlief in den Jahren 1795 bis 1798. Die Architektur wurde stark vom damals modernen Klassizismus beeinflusst, die Form des Daches erinnert jedoch noch an das späte Barock. Das zweistöckige, rechteckige Gebäude befolgt die klassische zweiflügelige Symmetrie: jeder Flügel besitzt 6 Fensterachsen und

Luftansicht von N / Letecký pohled od S (DM)

zámku plně zapadá do okolního přírodně-krajinného rámce: hlavní průčelí je obráceno k jihozápadu, ve směru příjezdové cesty od Fládnice, zatímco zadní průčelí vyznívá v dlouhé pohledové ose z Liščí skály na moravské straně Dyje. Štukatérské práce v zámku jsou dílem J. G. Böhma, vnitřní vybavení navrhl architekt H. Fischer, jenž pracoval rovněž v Aueršperském paláci ve Vídni. Roku 1801 byly všechny práce dokončeny.

Jelikož manželství knížete Karla s Marií Josefou Lobkovicovou zůstalo bezdětné, fládnické panství s Karlslustem zdědil roku 1823 prasynovec Vincenc Karel kníže z Aueršperka (1812–1867), velký obdivovatel spisovatele Waltera Scotta a rytířských časů. Roku 1845 se oženil s hraběnkou Vilemínou z Colloredo-Mansfeldu. Jejich syn a dědic, kníže František Josef z Aueršperka (1856–1938), byl vynikajícím hospodářem, vášnivým lovcem a milovníkem koní. Zmíněná, od Karlslustu dva kilometry vzdálená Liščí skála u Podmolí, v jejímž okolí se rozprostírala velká obora, nesla až do roku 1945 jeho jméno („Návrší Františka Josefa“). Syn Ferdinand (1887–1942), se neoženil, takže rodová linie jím vymřela. Zámek přešel na jeho starší sestru Kristýnu (Christiane) Marii provdanou Croy. Po její smrti roku 1945 získala zámek rodina současných majitelů Waldstein-Wartenberg.

Přístup: Zámek je soukromým rezidenčním objektem a veřejnost nemá do areálu přístup!

eine hervorgehobene Mauerecke, in der Mitte erhebt sich ein Vorsprung mit drei Fensterachsen, dessen Frontgiebel mit einem plastischen Familienwappen der Auersperger und Wappensymbolen vom Bildhauer Johann Georg Magis geschmückt ist. Die Quer-, also die Blickachse des Schlosses fügt sich gänzlich in den landschaftlichen Rahmen der Umgebung ein: die Vorderfassade ist nach Südwesten ausgerichtet, in Richtung des Zufahrtsweges von Fladnitz, während die Hinterfront in der langen Sichtachse ausklingt und vom Fuchsfelsen auf der mährischen Seite der Thaya wunderschön wahrgenommen werden kann. Die Stuckarbeiten im Schloss sind das Werk von Johann Georg Böhm, die Inneneinrichtung wurde vom Architekten Heinrich Fischer entworfen, der auch im Palais Auersperg in Wien gearbeitet hatte. Im Jahr 1801 wurden sämtliche Arbeiten vollendet.

Da die Ehe des Fürsten Karl mit Maria Josepha kinderlos blieb, ging das Fladnitzer Dominium samt Karlslust im Jahr 1823 auf den Urneffen Vinzenz Karl Fürst von Auersperg (1812–1867), einen großen Bewunderer des Schriftstellers Walter Scott und der Ritterzeiten, über. Im Jahr 1845 heiratete er die Gräfin Wilhelmine von Colloredo-Mansfeld. Ihr Sohn und Erbe, Fürst Franz Josef von Auersperg (1856–1938) war ein hervorragender Wirtschaftler, leidenschaftlicher Jäger und Pferdeliebhaber. Der bereits erwähnte, 2 km von Karlslust entfernte Fuchsfelsen bei Baumöhl, in dessen Umgebung sich ein großer Tiergarten erstreckte, trug bis zum Jahr 1945 seinen Namen („Franz-Josefs-Höhe“). Sein Sohn Ferdinand (1887–1942) heiratete nicht, so dass die Stammeslinie mit ihm ausstarb. Das Schloss ging so auf seine ältere Schwester Christiane Maria verheiratete Croy über. Nach ihrem Tod im Jahre 1945 erhielt die Familie der jetzigen Inhaber Waldstein-Wartenberg das Schloss.

Zugang: Das Schloss ist ein privates Residenzobjekt und ist der Öffentlichkeit nicht zugänglich!

Rec

Zámek situovaný v jihovýchodním koutu reké městské fortifikace, na svahu Manhartských vrchů nad mělkým úžlabím Starého potoka (Retzer Altbach), přítoku Pulkavy, 13 km JZ od Znojma, 24 km SV od Hornu, 24 km SZ od Holabrunu, 250 m n. m.

Počátky středověkého osídlení Recu lze vysledovat v jeho severní části zvané Staré Město (Altstadt) od poloviny 11. století, kdy zdejší, původně slovanská oblast byla připojena k bavorské Východní marce. V roce 1180 je poprvé zmíněna osada *Rezze* na panství hrabat z Hardeka. Název je odvozeninou ze slovanského slova „řečice – říčka“. Budoucí prosperita místa byla dána polohou na křižovatce dvou stezek: významné „rytířské stezky“ z Kremže na Dunaji podél Manhartských vrchů do Znojma a Brna a stezky z Moravského pole přes Podýjí do jižních Čech. U této křižovatky na jižním okraji osady vznikl v 2. polovině 12. století farní kostel sv. Štěpána a také zeměpanská mýtnice. Po vymření hrabat z Hardeka (1260) a nástupu Rudolfa I. Habsburského (1276) sem jako nový pán přichází durynský šlechtic Pertold z Rabenswalde. Aby vedle Hardeka vytvořil nový bod, který posílí obranu severorakouské hranice a zároveň bude profitovat z ruchu na obchodních stezkách, nechal Pertold během let 1280–1300 vystavět na dědičné hardecké

Schloßplatz / Zámecké náměstí (PL)

Retz

Am südöstlichen Ende der Retzer Stadtbefestigung situiertes Schloss, auf dem Hang des Manhartsbirg über der flachen Talmulde des Retzer Altbaches, Zufluss der Pulkau, 13 km SW von Znaim, 24 km NO von Horn, 24 km NW von Hollabrunn, 250 m Seehöhe.

Der Beginn der mittelalterlichen Besiedlung von Retz kann in seinem heutigen nördlichen Teil, Altstadt, ab Mitte des 11. Jahrhunderts beobachtet werden, als die hiesige, ursprünglich slawische Gegend an die bayerische Ostmark angefügt wurde. Im Jahr 1180 wird erstmals die Siedlung *Rezze* im Herrschaftsgebiet der Grafen von Hardegg erwähnt. Die Bezeichnung ist eine Ableitung vom slawischen Wort „řečice“ (kleiner Fluss). Die zukünftige Prosperität des Ortes war durch die Lage an der Kreuzung zweier Wege vorbestimmt: Des bedeutenden „Rittersteigs“ von Krems an der Donau entlang des Manhartsbirg nach Znaim und Brünn und des Weges vom Marchfeld über das Thayatal bis nach Südböhmen. An dieser Kreuzung am Süden der Siedlung entstanden in der 2. Hälfte des 12. Jahrhunderts die Pfarrkirche des Hl. Stephan und auch eine landesfürstliche Mautstelle. Nach dem Aussterben der Grafen von Hardegg (1260) und dem Machtantritt von Rudolf I. von Habsburg (1276) kommt der Thüringer Adelige Berthold von Rabenswalde als neuer Herr hierher. Um neben Hardegg einen neuen Stützpunkt zu errichten, der die Abwehr der nördlichen Grenze Österreichs verstärken und gleichzeitig vom Geschehen an den Handelswegen profitieren sollte, ließ Berthold in den Jahren 1280–1300 auf dem erblichen Hardegger Boden auf der abschüssigen Ebene über der Altstadt eine befestigte Stadt mit einem regelmäßigen rechteckigen Grundriss und zwei Eingangstoren (Znaimer und Kremser/Nalber Tor) errichten. Das Zentrum der Stadt bildete der große Stadtplatz mit Marienkirche, die südwestliche Ecke wurde von einem Dominikanerkloster mit Kirche erfüllt, in der nordwestlichen Ecke befand sich eine

půdě, na svažité pláni nad Starým městem opevněné město o pravidelném obdélníkovém půdorysu s dvěma vstupními bránami (Znojenská a Kremžská/Nalbská). Střed města tvořilo velké náměstí s mariánským kostelíkem, jihozápadní kout vyplňoval dominikánský klášter s kostelem, severozápadní kout pak čtvercová městská citadela, městské sídlo hrabat z Hardeka, dnes západní polovina Hotelu Althof. Hrad byl od města oddělen příkopem, v jihozápadním nároží byl zesílen hranolovým bergfitem a později také kolem dokola parkánem.

V 1. třetině 14. století učinil hrabě Purkart I., purkabí z Magdeburku (Maidburku), z nového města střediskem hardeckého panství. V dosud nezastavěném jihovýchodním koutu města, na místě dnešního zámku, byl tehdy zřízen další opevněný areál, nejspíše hospodářský dvůr. Na přelomu 14. a 15. století byla recká pevnost stejně jako Hardek pevnou oporou hraběte Jana, purkrabího magdeburského, při moravsko-rakouských přeshraničních rozbrojích. Husitské války ale byly pro město zkázonosné. V listopadu 1425 se ke městu přiblížilo rozvášněné vojsko pražanů a táboritů, za kterým zůstala vypálená předměstí Znojma a vyvrácený loucký klášter. Po desetidenním obléhání, při kterém zahynul husitský hejtman Bohuslav ze Švamberka, byl nakonec i Rec dobyt. Nepřátelé pomocí podkopů vnikli do města a zajali hradního pána Jana. „A množstvie veliké lidí v tom městě jest zmordováno a město vypáleno“, jak nás informují Staré letopisy české. Recký městský hrad byl rozbořen a nebyl již nikdy plně obnoven.

Zhojení následků této apokalypsy se protáhlo přes polovinu 15. století. Michal, poslední mužský příslušník rodu magdeburských hrabat a maršálek rakouský, podle starých úmluv odevzdal celé své jmění roku 1481 do rukou císaře a arcivévody Fridricha III. Rec se tak stal zeměpanským městem.

Brzy, roku 1486, však město dobylo uherské vojsko krále Matyáše Korvína. Dosazený hejtman Mikuláš Bethlen zahájil výstavbu nového, pozdně gotického hradu na místě dosavadního hospodářského dvora v jihovýchodním koutu města. Ve stavbě se nejspíše pokračova-

quadratische Stadtzitadelle, das Stadtdomizil der Grafen von Hardegg, heute die Westhälfte des Hotels Althof. Die Burg war durch einen Graben von der Stadt getrennt, in der südwestlichen Ecke war sie mit einem prismatischen Bergfried, später dann auch rundherum mit einer Zwingermauer befestigt.

Im 1. Drittel des 14. Jahrhunderts erhob der Graf Burghard I., Burggraf von Maidburg (Magdeburg), Retz zum Zentrum des gesamten Hardegger Dominiums. Im bisher nicht verbauten, südöstlichen Teil der Stadt, anstelle des heutigen Schlosses, wurde damals ein weiteres befestigtes Areal errichtet, höchstwahrscheinlich ein Wirtschaftshof. Zwischen dem 14. und 15. Jahrhundert wurde die Retzer Festung, genau wie Hardegg, fixer Stützpunkt des Grafen Johann, Burggraf von Maidburg, bei den grenzübergreifenden mährisch-österreichischen Kämpfen. Die Hussitenkriege waren jedoch fatal für die Stadt. Im November 1425 näherte sich der Stadt ein fanatisches Heer von Pragern und Taboriten, das ausgebrannte Vorstädte von Znaim und das zerstörte Klosterbruck hinterließ. Nach einer zehntägigen Belagerung, bei der der hussitische Hauptmann Bohuslav von Schwanberg ums Leben kam, wurde letztendlich auch Retz geschlagen. Die Feinde drangen mit Hilfe von Untergrabungen in die Stadt ein und nahmen den Burgherrn Johann gefangen. „Und eine große Menge an Menschen wurde in dieser Stadt ermordet und die Stadt ausgebrannt“, wie uns die „Alten böhmischen Annalen“ informieren. Die Stadtburg von Retz wurde zerstört und nie mehr voll erneuert.

Die Beseitigung der Folgen dieser Apokalypse zog sich bis in die Hälfte des 15. Jahrhunderts. Michael, der letzte männliche Angehörige des Geschlechts der Maidburger Burggrafen und Landmarschall von Österreich, übergab im Jahr 1481 aufgrund von alten Verträgen sein gesamtes Vermögen in die Hände des Kaisers und Erzherzogs Friedrich III. Retz wurde so zur landesfürstlichen Stadt.

Bald darauf, im Jahr 1486, wurde die Stadt jedoch vom ungarischen Heer des Königs Matthias Corvinus erobert. Der nachgesetzte

lo i poté, co se město roku 1490 vrátilo do rukou císaře. Nový hrad se stal sídlem pro četné zástavní držitele či jejich správce, kterým Habsburkové město po roce 1509 svěřovali. Mezi nimi byli Eicingerové, Prüschenkové, Unverzagtové či Krausseneggové. Město v této době zažalo nevidaný renesanční rozkvět.

Roku 1663, po třicetiletém soudním procesu, získala město s panstvím definitivně hraběcí rodina Hoyos. Ta nechala záhy zchátralý městský hrad zbořit a na jeho místě vystavět pozdně renesanční zámek s čtvercovým vnitřním nádvořím a hlavním tříposchodovým traktem obráceným k jihu. Na toto stavební dílo navázal roku 1709 císařský rada Konstantin Josef z Gatterburku, nový majitel panství. Za něj byl zámek barokizován a opatřen novým krovem s věžičkou. Před vstupním portálem tehdy také vyrostla zámecká taverna. Další, vesměs interiérové úpravy provedli Gatterburkové za napoleonských válek, po nichž došlo i na zrušení městského opevnění. Na bývalém parkánu u zámku byla po roce 1837 založena zámecká zahrada.

Po skončení druhé světové války byl zámek na deset let obsazen Rudou armádou a značně poškozen. Rod Suttner-Gatterburg vlastní zámek dodnes.

Přístup: Zámek je soukromým rezidenčním objektem. Sklepení je využíváno rodinným vinařstvím. www.schlosskellerei.com

A. S. Mehl: Stadt Retz mit Schloss im Jahr 1835 / Město Rec se zámekem v roce 1835 (Museum Retz)

Hauptmann Nikolaus Bethlen begann bald darauf mit dem Ausbau einer neuen, spätgotischen Burg anstelle des bisherigen Wirtschaftshofes in der südöstlichen Ecke der Stadt. Der Bau wurde wahrscheinlich auch nach dem Jahr 1490 fortgesetzt, als die Burg in die Hände des Kaisers zurückfiel. Die neue Burg wurde danach zum Sitz zahlreicher Pfandbesitzer oder deren Pfleger, denen die Habsburger nach dem Jahr 1509 die Stadt anvertrauten. Dazu gehörten die Eitzinger, Prüschenker, Unverzagter oder die Kraussenegger. Die Stadt erlebte in dieser Zeit ein beispielloses Aufblühen im Geiste der Renaissance.

Im Jahr 1663, nach einem dreißigjährigen Gerichtsprozess, wurde das Stadtdominium endgültig von der Grafenfamilie Hoyos übernommen. Diese ließ sogleich die verfallene Stadtburg niederreißen und an ihrer Stelle ein Schloss im Stil der Spätrenaissance errichten, mit einem quadratischen Innenhof und einem dreistöckigen Haupttrakt mit südlicher Ausrichtung. An dieses Bauwerk knüpfte im Jahr 1709 der kaiserliche Rat Konstantin Joseph von Gatterburg, der neue Eigentümer der Herrschaft an. Zu seiner Zeit wurde das Schloss barockisiert und mit einem neuen Dach mit Türmchen versehen. Vor dem Eingangsportal entstand damals auch die Schlossstaverne. Weitere Änderungen, größtenteils im Interieur, realisierten die Gatterburger während der Napoleonkriege, nach denen es auch zum Abreißen der Stadtbefestigung kam. Auf der ehemaligen Zwingermauer beim Schloss wurde nach dem Jahr 1837 ein Schlossgarten angelegt.

Nach Ende des Zweiten Weltkriegs wurde das Schloss für zehn Jahre von der Roten Armee besetzt und beträchtlich beschädigt. Das Schloss befindet sich bis heute im Besitz des Geschlechts von Suttner-Gatterburg.

Zutritt: Das Schloss ist ein privates Residenzobjekt. Der Keller wird für die Zwecke des familiären Weinbaus genutzt.

www.schlosskellerei.com

Znojmo

Historicky nejvýznamnější hrad v Podyjí situovaný nad ústím Gránického potoka do Dyje, na okraji historického jádra města, 56 km JZ od Brna, 59 km SV od Kremže, 76 km S od Vidně, 181 km JV od Prahy, 300 m n.m.

Velkomoravský předchůdce znojemského hradu stál na dominantní hoře sv. Hippolyta, později zvané Hradiště či Peltnberk, již od 9. století. Po vpádu Maďarů na Moravu a do Východní marky (906/907) zdá se dlouho odolával. Před polovinou 10. století byl poškozen, život zde však pokračoval dále. Ještě po dobytí Moravy českými Přemyslovci roku 1019 byl tento rozlehlý dřevohlinitý hrad opraven a využit pro knížecí správu. Jak nás informuje první písemná zmínka z let 1061–1067, jisté platy z hradu *Znoiem* získala pro sebe staroboleslavská kapitula.

Nejspíše po bitvě u Mailberka roku 1082 se moravský kníže Konrád I. a jeho syn Litold pustili do výstavby nového, menšího, leč obratnějšího hradu přímo naproti starému Hradišti. Nový hrad byl patrně již od počátku opevněn kamennou, popřípadě kombinovanou hradbou, knížecí palác byl situován do zadní části ostrohu. Uprostřed, na nejvyšším

Letecký pohled od JZ / Luftansicht von SW (DM)

Znaim

Historisch wichtigste Burg im Thayatal, gelegen über der Mündung des Granitzbaches in die Thaya, am Rande des historischen Stadtkerns, 56 km SW von Brünn, 59 km NO von Krems, 76 km N von Wien, 181 km SO von Prag, ca. 300 m Seehöhe.

Der großmährische Vorgänger der Znaimer Burg stand schon seit dem 9. Jahrhundert auf der dominanten Anhöhe des Hl. Hippolytus, später Hradiště oder Pöltenberg genannt. Nach dem Einfall der Ungarn nach Mähren und in die Ostmark (906/907) leistete die Burg anscheinend lange Zeit Widerstand. Vor Mitte des 10. Jahrhunderts wurde sie jedoch beschädigt, das Leben dort lief aber weiter. Noch nach der Besetzung Mährens durch die böhmischen Přemysliden im Jahr 1019 wurde diese ausgedehnte Burg aus Holz und Lehm repariert und für die Verwaltung der neuen Herrscher genutzt. Wie wir in der ersten schriftlichen Erwähnung aus den Jahren 1061–1067 erfahren, erhielt das Altbunzlauer Kapitel sichere Einkommen von der Burg *Znoiem*.

Wahrscheinlich nach der Schlacht von Mailberg im Jahr 1082 begannen der mährische Fürst Konrad I. und sein Sohn Litold mit dem Ausbau einer neuen, kleineren, jedoch abwehrkräftigeren Burg direkt gegenüber dem alten Pöltenberg. Die neue Burg war anscheinend schon von Anfang an mit einer steinernen bzw. kombinierten Mauer befestigt, der Fürstenpalast befand sich am hinteren Teil des Felsvorsprungs. In der Mitte, auf dem höchsten Felsvorsprung, wurde eine repräsentative, mit Fresken geschmückte Kapelle (Rotunde) der Jungfrau Maria, später Hg. Katharina errichtet. Im Jahr 1099 musste der Fürst Litold vor dem Groll seines Prager Cousins, Herzogs Břetislav II., aus Znaim auf die Burg Raabs flüchten. Die Znaimer Burg wurde dann Schauplatz der Trauungsfeier von Břetislavs Bruder Bořivoj II. mit Helbirg, der Schwester des österreichischen Markgrafen Leopold III. des Heiligen. Nach Břetislavs Tod konnte Litold auf seine Burg zurückkehren, er ließ hier seine eigenen

skalním výběžku, byla postavena reprezentativní, freskami vyzdobená knížecí rotunda Panny Marie, později sv. Kateřiny. Roku 1099 musel kníže Litold utéct před hněvem pražského bratrance Břetislava II. ze Znojma na hrad Rakous (Raabs). Znojemský hrad se poté stal dějištěm svatební oslavy Břetislavova bratra Bořivoje II. s Helbirkou, sestrou rakouského markraběte Leopolda III. Svatého. Po Břetislavově smrti se Litold mohl na svůj hrad vrátit, razil tu vlastní denáry a pro osadníky na předpolí hradu založil kostely sv. Michala a sv. Mikuláše. Litoldův syn Konrád II. neměl rovněž hladké vztahy s pražskými příbuznými, zejména po roce 1140, kdy se stal nejstarším žijícím příslušníkem rodu. S nárokem usednout na hlavní knížecí stolec však neuspěl. Roku 1146 byl „hrad přepevný“ *Znogem* dobyt vojskem českého knížete Vladislava II. Pouze na přímluvu římského krále Konráda III. se nakonec směl vrátit domů.

Co se nepodařilo otci, dokázal nakonec syn Konrád III. Ota. Znojemský hrad byl tehdy podle podunajských vzorů přestavěn do kamenné podoby. K románskému knížecímu paláci přiléhá okrouhlý bergfrit a také soukromá kaple. Tento knížecí okrsek byl od přední části hradu oddělen šíjovým příkopem. Pevnost hradu prošla roku 1176 úspěšnou zkouškou, když se ho v rámci česko-rakouské války o Vitorazsko snažil dobýt vévoda Jindřich II. Babenberský. Roku 1189 se Konrád Ota poté, co opanoval celou Moravu, stal i knížetem v Čechách. Rok poté založil pod Znojmem premonstrátské opatství Louka. V následujícím čtvrtstoletí se Znojmo stalo rezidenčním sídlem moravského markraběte Vladislava Jindřicha a jeho choti Heilwidy z Trnavy, kteří se zaměřili na další zpevnění hradu (osmiboká tzv. Loupežnická věž) a na kolonizaci širokého okolí za pomoci osadníků z Rakouska, Bavorska či Frank. Na hradě byly také raženy nové moravské denáry, inspirované rakouskými feniky.

Po smrti Vladislava Jindřicha roku 1222 převzal hrad do přímé správy jeho bratr, král Přemysl Otakar I. Na předpolí nechal vysadit velké město, vůbec první v jižní půlce Moravy. Na hradní pevnost byla postupně napo-

Denare prägen und gründete für die Siedler auf dem Vorfeld die Kirchen des Hl. Michael und des Hl. Nikolaus. Litolds Sohn Konrad II. hatte ebenso keine guten Beziehungen zu seinen Prager Verwandten, insbesondere nach dem Jahr 1140, als er der älteste lebende Angehörige des Geschlechts mit dem Recht auf den Herzogsthron wurde. Mit seinen Ansprüchen war er jedoch nicht erfolgreich. Im Jahr 1146 wurde die „überfeste Burg“ *Znogem* vom Heer des böhmischen Herzogs Vladislav II. erobert. Nur nach Fürsprache des römischen Königs Konrad III. durfte sein Znaimer Namensvetter letztendlich nach Hause zurückkehren.

Was dem Vater nicht gelungen war, schaffte letztendlich der Sohn Konrad III. Otto. Die Burg Znaim wurde damals nach Vorbildern aus dem Donaauraum zu einer steinernen Festung umgebaut. An den romanischen Fürstenpalast grenzten ein runder Bergfried und auch eine Privatkapelle an. Dieser fürstliche Teil war vom vorderen Teil der Burg durch einen Halsgraben getrennt. Die Burg bestand im Jahr 1176 erfolgreich ihre Prüfung, als Herzog Heinrich II. (Babenberger) versuchte, sie im Rahmen des böhmisch-österreichischen Krieges um das Weitraer Gebiet zu erobern. Im Jahr 1189 wurde Konrad Otto auch Herzog von Böhmen, nachdem er ganz Mähren beherrscht hatte. Ein Jahr später gründete er in der Nähe von Znaim die Prämonstratenser-Abtei Klosterbruck. Im darauffolgenden Vierteljahrhundert wurde Znaim zum Residenzort des mährischen Markgrafen Heinrich Vladislav und dessen Gattin Heilwida von Thurnau, die ihr Augenmerk auf die weitere Befestigung der Burg (oktagonaler, so genannter Räuberturm) und auf die Kolonisierung der weiten Umgebung mit Hilfe von Siedlern aus Österreich, Bayern oder Franken richteten. Auf der Burg wurden auch neue mährische Denaren geprägt, inspiriert durch die österreichischen Pfennige.

Nach dem Tod von Vladislav Heinrich im Jahr 1222 übernahm sein Bruder, König Ottokar I. Přemysl, die Burg in seine direkte Verwaltung. Auf dem Vorfeld ließ er eine große Stadt errichten, die überhaupt erste Stadt in

Loupežnická věž u hradního vstupu, zřícená r. 1892 /
Der im J. 1892 eingestürzte Räuberturm beim Burgein-
gang (JMM)

jena fortifikace celého města, předhradí postupně zastavěli minorité. Za vlády Přemyslova syna Václava I. sloužil znojemský hrad jako hlavní základna pro válečné operace proti rakouským Babenberkům (1230–1246). Při nich se jako purkrabí osvědčil Boček ze Zbraslavi, později hrabě pernecký a pán na Jaroslavcích. Nepotřebné příslušenství, staré Hradiště s proboštvím sv. Hippolyta, král roku 1240 daroval pražským křižovníkům s červenou hvězdou. V letech 1249–1251 byl znojemský hrad hlavním sídlem mladého moravského markraběte Přemysla Otakara II. Za následné vlády v rakouských a českých zemích nechal Otakar hrad rozšířit, k minoritům na předhradí uvedl také klarisky. Právě v jejich společném kostele bylo

der Südhälfte Mährens. Zur Burgfestung wurde nach und nach die Fortifikation der gesamten Stadt angefügt, die Vorburg wurde allmählich von den Minoriten verbaut. Unter der Herrschaft von Přemysl Sohn Wenzel I. diente die Burg Znaim als Hauptstützpunkt für die Kriegsoperationen gegen die österreichischen Babenberger (1230–1246). Dabei bewährte sich Boček von Zbraslau, später Graf von Pernegg und Herr von Joslowitz, als Burggraf. Das nicht mehr gebräuchliche Zubehör, der Pöltenberg samt der Probstei des Hl. Hippolytus schenkte der König im Jahr 1240 den Prager Kreuzherren mit dem roten Stern. In den Jahren 1249–1251 wurde die Burg Znaim zum Hauptsitz des jungen mährischen Markgrafen Ottokar II. Přemysl. Während der darauffolgenden Regierung in den österreichischen und böhmischen Ländern ließ Ottokar die Burg erweitern, zu den Minoriten in der Vorburg fügte er auch die Klarissen hinzu. In deren gemeinsamer Kirche wurde nach der Schlacht auf dem Marchfeld (1278) der Leichnam des berühmten Königs vorübergehend aufbewahrt.

Der siegreiche römisch-deutsche König Rudolf von Habsburg vertraute Znaim Berthold von Rabenswalde an, dem neuen Herrn von Hardegg. Nach Antritt des jungen Königs Wenzel II. (1283) wurde die Burg Znaim von den südböhmischen Wittigionen verwaltet. Nach dem Aussterben der Přemysliden wurde die Burg Zeuge von Kämpfen um den Prager Thron. Im Jahr 1307 traf sich hier der böhmische König Rudolf I. von Habsburg mit seinem Vater, dem römisch-deutschen König Albrecht I., und seinen Brüdern, österreichischen Herzögen. Ein Jahr später gehörte die Burg jedoch schon dem Heinrich von Kärnten und seinen Anhängern, die ihn gegen die Habsburger verteidigten. Es nutzte nichts, in den Jahren 1308–1323 wurden die Burg und die Stadt als Entschädigung an die österreichischen Herzöge verpfändet. Dies wiederholte sich in den Jahren 1335–1336, als Znaim als Bürgschaft für die Auszahlung der Aussteuer für Prinzessin Anna, die Tochter des Königs Johann von Luxemburg, diente, die Otto IV. von Habsburg heiratete. Diese Ereignisse schwäch-

po bitvě na Moravském poli (1278) dočasně uloženo mrtvé tělo slavného krále.

Vítězný římskoněmecký král Rudolf Habsburský svěřil Znojmo do rukou Pertolda z Rabenswalde, nového pána na Hardeku. Po nástupu mladého krále Václava II. (1283) spravovali znojemský hrad jihočeští Vítkovci. Po vymření Přemyslovců se znojemský hrad stal svědkem bojů o pražský trůn. Roku 1307 se tu sešel český král Rudolf I. „Kaše“ se svým otcem římskoněmeckým králem Albrechtem I. a bratry, rakouskými vévody. O rok později však již patřil straníkům Jindřicha Korutanského, kteří jej bránili proti Habsburkům. Nic naplat, v letech 1308–1323 byly hrad i město zastaveny rakouským vévodům jako odškodné. To se opakovalo v letech 1335–1336, kdy bylo Znojmo zárukou vyplacení věna princezny Anny, dcery krále Jana Lucemburského, provdané za Otu IV. Habsburského. Tyto události značně oslabily význam Znojma v rámci moravské zemské správy v prospěch Brna.

Roku 1393 se znojemský hrad stal jedním z ohnisek tzv. markrabských válek. Nejprve jako základna staršího markraběte Jošta, od roku 1400 však jako hlavní bašta mladšího markraběte Prokopa pod velením obávaného Hynka Suchého Čerta. Ten také řídil obranu města při rakouském a uherském obléhání roku 1404. Jošt získal Znojmo záhy zpět a hrad svěřil do péče Lichtenštejnům z Mikulova. Roku 1421 na hradě se svým dvorem pobýval král Zikmund, brzy jej však předal svému zeti Albrechtovi, vévodovi rakouskému. V 30. letech byl hradním hejtmánem Oldřich z Eicingu, pán na Chýji. Roku 1437 přijíždí opět císař Zikmund. Umírá tu však a s ním i rod Lucemburků.

Roku 1439 dal král a vévoda Albrecht znojemský hrad do zástavy. K zpětné výplatě došlo o 17 let později na pokyn jeho syna Ladislava Pohrobka. Hejtmánem byl tehdy rakouský šlechtic Oswald Ludmanský, stoupenec příštího krále Jiřího z Poděbrad. Roku 1468 se ale Znojmo otevírá novému pánovi, Matyáši Korvínovi, a hradním hejtmánem se stává Hynek z Lichtenburka, někdejší rebel z Cornštejna. Po něm sem přicházejí páni z Vajtmile, kterým král Vladislav Jagellonský po roce 1490

ten die Bedeutung von Znaim im Rahmen der mährischen Landesverwaltung zu Gunsten von Brünn stark ab.

Im Jahr 1393 wurde die Burg Znaim zu einem der Brennpunkte der so genannten Markgrafenkriege. Zuerst war sie Stützpunkt des älteren Markgrafen Jobst, ab 1400 war sie die Hauptbastei der Freunde des jüngeren Markgrafen Prokop, die der gefürchtete „Dürre Teufel“ Hynko anführte. Dieser leitete auch die Verteidigung der Stadt während der österreichischen und ungarischen Belagerung im Jahr 1404. Jobst gewann Znaim bald darauf zurück und vertraute die Burg den Lichtensteinern von Nikolsburg zur Obsorge an. Im Jahr 1421 bewohnte König Sigismund mit seinem Hof die Burg, bald darauf übergab er sie jedoch seinem Schwiegersohn Albrecht, dem Herzog von Österreich. In den 1430er Jahren war Ulrich von Eitzing, Herr von Kaja, Hauptmann der Burg. Im Jahr 1437 kam erneut Kaiser Sigismund hierher. Er starb jedoch hier und mit ihm auch das Geschlecht der Luxemburger.

Im Jahr 1439 verpfändete König und Herzog Albrecht die Burg Znaim. Zu einer Rückzahlung kam es 17 Jahre später auf Anweisung seines Sohnes Ladislaus Postumus. Hauptmann war damals der österreichische Adelige Oswald Ludmanský, Anhänger des nächsten Königs Georg von Podiebrad. Im Jahr 1468 öffnete sich Znaim jedoch einem neuen Herrn, Matthias Corvinus, und Hauptmann der Burg wurde Hynko von Lichtenburg, der einstige Rebell von Zornstein. Nach ihm kamen die Herren von Weitmühle, an die König Wladislav Jagiello nach dem Jahr 1490 die Burg verpfändete. Nach dem Jahr 1500 oblag der Pfand den Herren von Gutstein und erst im Jahr 1521 zahlte ihn der mährische Landtag für den jungen König und Markgrafen Ludwig aus. Nach dessen Tod bei Mohatsch suchte sich die verwitwete Königin Maria, Schwester des neuen Königs Ferdinand I. von Habsburg, Znaim als Residenz aus (1529–1530).

In der Zeit der türkischen Bedrohung wurde die Burg teilweise modernisiert, was vom Hauptmann Johann Taikowitzer, Herr von Pulitz, beaufsichtigt wurde. Nach dem Jahr 1550

upisuje hrad do zástavy. Po roce 1500 zástavu drží páni z Gutštejna a až roku 1521 ji vyplácí moravský zemský sněm pro mladého krále a markraběte Ludvíka. Po jeho skonu u Moháče si ovdovělá královna Marie, sestra nového krále Ferdinanda I. Habsburského, vybrala Znojmo za své sídlo (1529–1530).

V době tureckého ohrožení byl hrad částečně zmodernizován, na což dohlížel hejtman Jan Tavíkovský, pán na Polici. Po roce 1550 Habsburkové hrad opět zastavili: nejprve pánům Meziříčským z Lomnice, poté Althanům, Krajířům z Krajku a od roku 1596 protestantskému předáku Vilémovi z Roupova. Ten se roku 1619 jako jeden z vůdců zapojil do povstání proti Ferdinandovi II. Po bitvě na Bílé hoře byla zástava zkonfiskována a hrad předán do správy královskému rychtáři ve Znojmě. Majetkové příslušenství převzali znojemští jezuité. Po požáru v roce 1630 hrad velmi zchátral, poslední chabé opravy proběhly v souvislosti s tureckým vpádem roku 1663.

Osud nepotřebné gotické pevnosti zpečetil císař Josef I. roku 1709. Vnější hrad s rotundou a vstupní věží daroval městu Znojmu, zadní část s palácem si ponechal a udělil jako léno tajnému referentovi české dvorské kanceláře ve Vídni Maxmiliánu Františkovi z Deblína. Ten posléze nechal většinu hradních budov zbořit a na jejich místě vystavět barokní zámek. Ve stejné době byly maštale mezi rotundou a Loupežnickou věží přestavěny na měšťanský pivovar (1720). Za Maxmiliánova syna Františka Antonína z Deblína byl zámek opatřen mnoha obrazy a také sbírkou zbraní. Jeho nástupce hrabě Josef František z Deblína byl roku 1784 na rodovém sídle ve Starém Hobzí u Jemnice zavražděn a neboť neměl dědice, spadl znojemský zámek zpět na panovníka. Pragmatický císař Josef II. poté zrušil lenní status zámku, jeho vybavení rozprodal v aukci a budovy adaptoval pro účely vojenské nemocnice. Roku 1865 připadl zámek městu, které zde zřídilo kasárna pro zeměbranu, a od roku 1910 jej po dnešní dobu využívá znojemské muzeum.

Přístup: celoročně, interiéry duben–září.
Viz www.znojmuz.cz

verpfändeten die Habsburger die Burg erneut: zuerst an die Herren von Lomnitz, danach die Althanns, die Kraiger von Kraigk und ab dem Jahr 1596 an den protestantischen Vordermann Wilhelm von Ruppá. Dieser beteiligte sich im Jahr 1619 als einer der Anführer am Aufstand gegen Ferdinand II. Nach der Schlacht am Weißen Berg wurde der Pfand konfisziert und die Burg dem königlichen Richter in Znaim zur Verwaltung übergeben. Die Vermögenszugehörigkeit übernahmen die Znaimer Jesuiten. Nach einem Brand im Jahr 1630 verfiel die Burg sehr stark, die letzten dürftigen Reparaturen verliefen in Zusammenhang mit der türkischen Invasion im Jahr 1663.

Das Schicksal der unnützen gotischen Festung wurde im Jahr 1709 von Kaiser Joseph I. besiegelt. Die Außenburg mit der Rotunde und dem Eingangsturm schenkte er der Stadtgemeinde Znaim, den hinteren Teil mit dem Palast behielt er und verlieh ihn als Lehen an den Geheimreferenten der böhmischen Hofkanzlei in Wien, Maximilian Franz von Deblin. Dieser ließ später den Großteil der Burggebäude niederreißen und an deren Stelle ein Barockschloss errichten. In derselben Zeit wurden die Ställe zwischen der Rotunde und dem Räuberturm zu einer Bürgerbrauerei umgebaut (1720). Unter Maximilians Sohn Franz Anton von Deblin wurde das Schloss mit zahlreichen Gemälden und auch einer Waffensammlung bestückt. Sein Nachfolger, Graf Joseph Franz von Deblin wurde jedoch im Jahr 1784 auf dem Familiensitz in Althart bei Jamnitz ermordet, ohne Erben zu hinterlassen, sodass das Znaimer Schloss an den Landesfürst zurückfiel. Der pragmatische Kaiser Joseph II. entschied sich danach, das Burglehen loszuwerden, er verkaufte die Ausstattung in einer Auktion und adaptierte die Schlossgebäude für die Zwecke eines Militärspitals. Im Jahr 1865 fiel das Schloss an die Stadt, die hier eine Landwehr-Kaserne errichtete, und ab dem Jahr 1910 wird es bis heute vom Znaimer Museum genutzt.

Zutritt: Ganzjährig, das Interieur April–September. Siehe www.znojmuz.cz